

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Orta Sınıfın Tüketim Eğilimi, Beğeni ve Alışkanlıklarının
Bourdieu Perspektifinden İncelenmesi: Orta Sınıf üzerine
2014 Yılında İstanbul'da Yapılan Niteliksel Bir Çalışma

YÜKSEK LİSANS TEZİ

F. Didem YEMENİCİLER KELEŞ

131127103

İstanbul, Ağustos 2015

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Orta Sınıfın Tüketim Eğilimi, Beğeni ve Alışkanlıklarının
Bourdieu Perspektifinden İncelenmesi: Orta Sınıf üzerine
2014 Yılında İstanbul'da Yapılan Niteliksel Bir Çalışma

YÜKSEK LİSANS TEZİ

F. Didem YEMENİCİLER KELEŞ

131127103

Danışman Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT

İstanbul, Ağustos 2015

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

01.09.2015 tarihinde tezinin savunmasını yapan Fatma Didem YEMENİCİLER KELEŞ'e ait "Orta Sınıfın Tüketim Eğitimi, Beğeni ve alışkanlıkların Bourdieu Perspektifinden İncelenmesi: Orta Sınıf Üzerine 2014 Yılında İstanbul'da Yapılan Niteliksel Bir Çalışma" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Nihan BOZOK
(Üye)

ÖNSÖZ

Sosyoloji tarihi kadar eski sınıf ve tabakalaşma çalışmalarının ana odak noktası toplumdaki eşitsizlikleri anlamak, eşitsizlikleri yaratan ve sürdüren dinamiklere ışık tutmaktır. Bu çalışma, bu çabaya bir nebze de olsa katkı sağlamak düşüncesinden hareketle, Türkiye’de yaşayan orta sınıf profilinden bir kesit sunmak amaçlı olarak tasarlanmıştır. Araştırma konusu olarak, sosyo kültürel ve ekonomik önemine istinaden ve literatürde bu alanda yapılmış saha çalışmalarının çok fazla sayıda olmayışından dolayı orta sınıf tercih edilmiştir.

Birinci bölümde sınıf ve tabakalaşma çalışmaları ile ilgili literatür taramasına yer verilmiş, bu konudaki klasik ve çağdaş kuramlar ile Türkiye’de yapılan saha çalışmalarından bahsedilmiştir. Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramları ile araştırmanın amacı ve önemi de yine bu bölümde yer verilen diğer konu başlıklarıdır. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemi, verilerin toplanması, araştırmanın kısıtları anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, habitus ve tüketim pratiklerine ait bulgulara yer verilirken, dördüncü bölümde, katılımcıların yaşam tarzları, politik ve dini yaklaşımları ile hayata dair görüşlerinden bahsedilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise, üçüncü ve dördüncü bölümde yer alan bulgular üzerinden tartışılma yürütülmekte ve araştırmanın sonuçları yer almaktadır.

Araştırmam boyunca katılımcılara ulaşma konusunda bana destek olan bütün dostlarıma ve değerli vakitlerini ayırarak benimle görüşmeyi kabul eden tüm katılımcılara teşekkürü borç biliyorum. Tüm araştırma sürecimde yanımda olan yol göstericim, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Bahattin Akşit’e sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Yüksek lisans eğitimime devam ederken, bana sosyolojiyi daha da çok sevdiren, ufkumu açan ve içinde yaşadığım dünyayı farklı bir bakış ile kavrayabilmeme ve yorumlayabilmeme vesile olan T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nün çok değerli akademisyenlerine, tezimi onaylayan ve beni gelecek çalışmalar için cesaretlendiren Sayın Prof. Dr. Nurgün Oktik ve Sayın Yard. Doç. Dr. Nihan Bozok’a teşekkür ediyorum. Ayrıca, yüksek lisans yapmaya karar verdiğim günden itibaren hep arkamda duran ve çalışmam boyunca bana sabırla katlanarak, her daim destek olan sevgili aileme ve yakın dostlarıma tüm kalbimle minnettarım. İyi ki varsınız.

Didem Yemenciler Keleş

ÖZET

Bir toplumu iyi anlamak ve analiz etmek için atılması gereken ilk adım, o toplumdaki eşitsizlikleri görmek ve anlamaktır. Para ya da güç, toplumdaki belirli kesimlere diğerlerinin üzerinde bir avantaj sağlamakta ve bu avantaj belirli mekanizmalar ile kuşaklar boyunca aktarılabilir. Tarih boyunca sosyologlar bu mekanizmalar üzerinde fikir yürütmüş ve muhtelif kuramlar geliştirmişlerdir. Çağdaş kuramlar, özellikle Karl Marx ve Max Weber'in savunduğu iki ana yaklaşım üzerine inşa edilmişlerdir. Üretim araçlarına sahip olmak ya da yaşam şansının yüksekliği günümüzde de kuşaklar boyunca aktarılacak eşitsizliğin kaynağı olabilir mi? Ya da başka bir deyişle, modern toplumlardaki eşitsizlikler kendini nasıl yeniden üretmektedir? Bu sorunun cevabını verebilmek, modern toplumlardaki sınıf ve tabakalaşmanın dinamiklerini anlamakla mümkün olabilir.

Bu çalışma, Bourdieu'nun 1979 yılında yayınladığı La Distinction isimli çalışmasından ilham alarak, üniversite mezunu çalışan orta sınıfı benzer bir yaklaşım ile gözlemlemeyi hedeflemiştir. Kültürel ve gündelik tüketim pratikleri, müzik zevkleri, kitap okuma alışkanlıkları, meslek seçimleri, politik yaklaşımlar ve hayata dair bazı görüşler üzerine katılımcılara muhtelif sorular yöneltilmiş ve orta sınıf profili Bourdieucu bir bakış ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde, orta sınıfın içinde tabakalaşmayı yaratan ayrımı tetikleyen pratikler gözlemlenebilecek ve eşitsizliği yaratan unsurlardan biri olan kültürel sermayenin dağılımı ile yeniden üretim süreçleri hakkında fikir sahibi olmak kolaylaşacaktır.

Araştırmanın sonucunda, çalışan orta sınıf içinde dindarlık ayırım pratiklerini yaratan önemli olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Din ve siyasetin ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş olması, laiklik, feminizm gibi kavramlardaki kavramsal karışıklıklar ve buna bağlı ortaya çıkan farklı yorumlar ise araştırmanın diğer önemli bulgularından bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, Orta Sınıf, Kültürel Sermaye, Habitus

ABSTRACT

The first step to understand and analyse a society, is to realize and be aware of the ongoing inequalities in that society. Wealth and/or power generates privileged groups within the society and these privileged are passed on to future generations with certain mechanisms. Throughout the history, social scientists have put forward ideas on how these mechanisms work and developed respective theories. Modern theories have been constructed on Karl Marx and Max Weber's two different main approaches. Could owning the means of production or high level of life chances be the main reason of inequalities carried on through generations in present world? To put it differently, how are inequalities re-generated in modern societies? Answering this question might be possible, if only the dynamics of class and stratification are well understood.

The study herein has been motivated by Bourdieu's research which he has published in 1979 in his book *La Distinction*, and aims to analyse university degree employed Middle Class with a similar approach. Cultural and daily consumption trends, taste of music, reading habits, professional choices, political attitudes and some general views on life have been investigated during the interviews and an attempt has been made to overview the middle class profile through a Bourdieu perspective. By this way, it is aimed to observe the forces that are promoting the distinction within the living middle class with an expectation to understand the distribution of cultural capital and the distribution process.

As a result of the study, being religious appears to be a factor affecting distinction within employed middle class. Interlink between religion and politics, conceptual conflicts on laicism and feminism issues and related polarized comments are also some other findings of the study.

Key Words: Bourdieu, Cultural Capital, Middle Class, Habitus

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR VE TABLOLAR	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
BÖLÜM 1:	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Sınıf ve Tabakalaşma Kuramları	2
1.2 TÜRKİYE'DE SINIF ÇALIŞMALARI	8
1.3 ORTA SINIF'A YAKLAŞIMLAR	11
1.3.1 Neo Marxist Orta Sınıf Yaklaşımları	11
1.3.2 Neo Weberci Orta Sınıf Yaklaşımları	12
1.4 Bourdieu Sosyolojisinde Anahtar Kavramlar ve Yöntem.....	18
1.4.1 Alan ve Kültürel Alan	19
1.4.2 Habitus	20
1.4.3 Sermaye	22
1.4.4 Yöntem.....	23
1.4.5 "Distinction" (Ayrım) ve Orta Sınıf üzerine	26
1.5 Araştırmanın Amacı	30
1.6 Araştırmanın Önemi	31
BÖLÜM 2	33
YÖNTEM.....	33
2.1 Araştırmanın Evreni	33

2.2 Derinlemesine Görüşme.....	36
2.3 Düşünümsel Yaklaşım	38
2.4 Araştırmanın Kısıtları ve Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler	39
BÖLÜM 3.....	40
HABITUS VE TÜKETİM PRATİKLERİNE	40
DAİR BULGULAR	40
3.1.Katılımcıların genel profili.....	40
3.1.1 Okul geçmişi	42
3.1.2 Aile Kökeni	44
3.2 Gündelik Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bulgular	46
3.2.1 Yeme İçme tercihleri	47
3.2.2 Giyim Tercihleri.....	51
3.2.3 Mobilya Tercihleri	53
3.2.4 Diğer Tüketim.....	54
3.3 Kültürel Tüketim Alışkanlıkları ve Beğeniler Üzerine Bulgular	58
3.3.1 Opera, Bale ve Tiyatro Etkinliklerine Katılım.....	58
3.3.2 Sinema.....	60
3.3.3 Müzik.....	61
3.3.4 Edebiyat.....	66
3.3.5 Gazete, dergi ve medya takibi.....	71
3.3.6 Kültürel Mekânlar	73
3.3.7 Televizyon	75
BÖLÜM 4.....	80
YAŞAM TARZLARI, POLİTİK VE DİNİ	80
YAKLAŞIMLAR İLE HAYATA DAİR GÖRÜŞLER.....	80
4.1 Boş zaman alışkanlıkları, tatil, spor ve hobiler	80
4.2 Politik eğilimler	86
4.3 Toplumsal Hareketlere Bakış	90
4.4 Laiklik Üzerine Görüşler.....	95
4.5 Dini Eğilimler	97
4.6 Çocuklar İçin Okul Seçimi.....	98

4.7 Meslek seçimi.....	102
4.8 Feminizm üzerine görüşler	105
4.9 Katılımcılarda Sınıf Algısı.....	115
BÖLÜM 5.....	119
TARTIŞMA VE SONUÇ	119
KAYNAKLAR.....	127
EKLER.....	131
ÖZGEÇMİŞ	140

KISALTMALAR VE TABLOLAR

K	: Kadın
E	: Erkek
DGL	: Dindar Olmayan Katılımcı
DGD	: Dindar Katılımcı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
Vb	: Ve benzeri

Metin İçi

Tablo 3.1	Görüşme Grupları (s.40)
Tablo 3.2	Mesleki Dağılım (s.41)
Tablo 3.3	Okul Geçmişi (s.42)
Tablo 3.4	Aile Geçmişi (s.45)
Tablo 3.5	Tüketim Miktarı (s.47)

Ekler Bölümü

Tablo B1	Detaylı Katılımcı Bilgi Tablosu
----------	---------------------------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1 Marx'ın Tabakalaşma, Sınıf Çatışması ve Değişmenin Oluşumu Modeli (s.3)
- Şekil 1.2 Golthorpe'un Sınıf Şeması (s.15)
- Şekil 2.1 Basit Sınıf Tipolojisi (s.34)

BÖLÜM 1:

GİRİŞ

Türkiye’de yaşayan ve ücretli çalışan yüksek öğrenim görmüş orta sınıf profilinden bir kesit sunmayı amaçlayan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sınıf ve tabakalaşma çalışmaları ile ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Aynı zamanda Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramları ile araştırmanın amacı ve önemi de yine bu bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemi, araştırma evreni, verilerin toplanması, araştırmanın kısıtları ve karşılaşılan zorluklar anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, habitus ve tüketim pratiklerine ait bulgular yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise, katılımcıların yaşam tarzları, politik ve dini yaklaşımları ile hayata dair görüşlerinden bahsedilmiştir. Beşinci ve son bölüm ise üçüncü ve dördüncü bölümde yer alan bulguların tartışıldığı ve sonuçların açıklandığı bölümdür.

Katılımcılara yöneltilen sorular dört ana başlık altında gruplanmıştır. Birinci bölüm, yeme içme tercihleri, giyim ile ilgili tercihler, mobilya seçimleri ve diğer tüketim tercihlerinin yer aldığı “Tüketim Tercihleri” bölümüdür. İkinci bölümde, sinema, tiyatro, opera, bale gibi sahne sanatları ile müzik ve edebiyat zevkleri “Sanatsal& Edebi Beğeni ve Zevkler” başlığı altında yer almaktadır. Üçüncü bölümde tatil, spor gibi boş zaman alışkanlıkları ile ilgili sorulara “Boş Zaman Alışkanlıkları ve Hobiler” başlığı altında yer verilirken, dördüncü bölümde “Kişisel Sorular” başlığı altında katılımcılara, din, laiklik, feminizm gibi kavramlar bağlamında dünyaya bakışlarını anlamak amaçlı sorular yöneltilmiştir.

Sosyal tabakalaşma, toplumsal eşitsizlik ve bunun bireylerin hayatlarına yansıttığı sonuçları ile ilgilenir. Toplum içinde her birey önceden var olan eşitsiz koşullar içinde dünyaya gelir, bunun sonucu olarak da farklı güç, servet ve statüye sahip olurlar. Bu eşitsiz durum, bireylerin diğer bireyler ile olan ilişkilerini ve hayatları boyunca

yapacakları tercihleri etkiler. Bireysel tercihlerin, bireyin etrafındaki diğer bireylerin tercihleri ile sınırlı olması sosyal hayatın bir kuralıdır. Ancak, tabakalaşma çalışmalarının odaklandığı nokta, bazı bireylerin neden diğerlerine göre daha fazla özgürlük ve tercih alanına sahip oldukları ile ilgilidir. Bu sebeple de eşitsizliğin belirli bir zaman diliminde bireyler arasında nasıl oluştuğu ve kuşaklar arası aktarımı tabakalaşma çalışmalarının konusudur (Bottero, 2005).

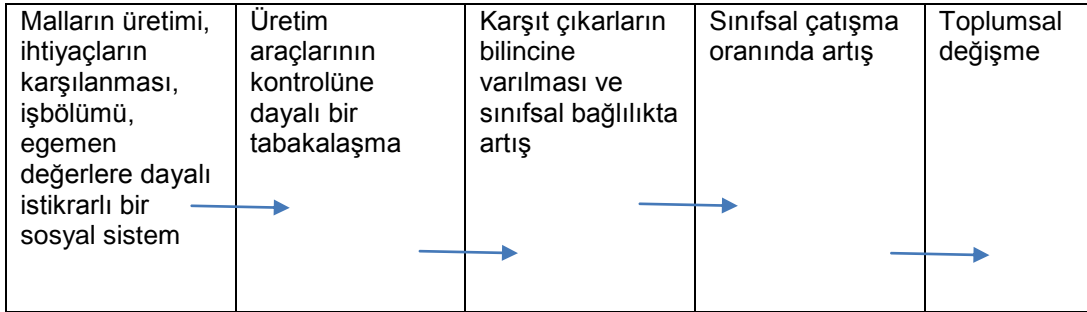
Bourdieu'ya göre, sosyal ilişkilerin karmaşık yapısından ötürü, aynı sosyal dünya tecrübesi, farklı vizyon ve ayrışma prensipleri bazında farklı biçimlerde inşa edilebilir (Bourdieu, 1985, s. 726: aktaran Bottero, 2005, s. 5). Bu sebeple, tabakalaşma ve sınıf çalışmalarında da farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bottero, bu yaklaşımları yapısal ve ilişkisel (structural and relational) yaklaşımlar olarak ikiye ayırmayı tercih etmiştir (Bottero, 2005). Bu bölümde ise, sınıf ve tabakalaşma kuramları klasik ve çağdaş kuramlar olarak incelenecektir.

1.1 Sınıf ve Tabakalaşma Kuramları

Sosyoloji literatürünün sınıf ve tabakalaşma kavramlarının tarihine bakıldığında, Max Weber ve Karl Marx iki öncü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marx, toplumsal düzen ve değişimin çözülmesinde sınıf çalışmalarını temel çıkış noktası olarak almış ve kendinden sonra gelen birçok düşünürü de derinden etkilemiştir. Marx, modern kapitalist toplumları burjuvazi ve proletarya olarak iki büyük sınıfa ayırmıştır. Bu temel ayırım, kapsamlı bir analiz için basit olsa da, Marx'a toplumun farklı kesimlerinin karşıt çıkarlarını ve farklı deneyimlerini bu şekilde betimleme olanağı vermiştir. Marx'ın analizinde, sınıf çatışması toplumsal değişme sürecini tetikleyerek değişimi ortaya çıkarır (Marx ve Engels, 1971, s. 89: aktaran Turner& Beegley& Powers, 2010, s.153-173). Komünist Manifesto'nun ana konusu sınıf kavgasıdır (Aron, 2010). Marx'a göre, işçiler her koşulda işverenin onlar için ödediği ücretin üzerinde üretim yaparlar. Kapitalistlerin kendileri için alıkoydukları bu artık değer ise, karın temel kaynağıdır. Böylece zaman içinde, bu artık değer birikerek kapitalistlerin daha da zenginleşmesine, proleterlerin ise daha da fakirleşmesine sebep olur (Giddens, 2000, s. 261: aktaran Ünal, 2011, s. 30). Mülkiyet sahibi sınıfların ellerindeki servet artarken, işçi sınıfı görece olarak yoksul kalmaya devam eder (Giddens, 2000, s. 261: aktaran Ünal, 2011, s. 31). Şekil

1.1'de Komünist Manifesto'da (1971) yer alan sınıf ve tabakalaşma modeli yer almaktadır.

Şekil 1.1 Marx'ın Tabakalaşma, Sınıf Çatışması ve Değişmenin Oluşumu Modeli
Kaynak: Turner ve ark. (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu, s.163

Aron'a göre (1992), Marx gerçekte hiçbir zaman iki sınıfın olduğunu söylememiştir. Marx'ın savunduğu, toplumdaki bütün sınıfların sosyo ekonomik gelişmeler ışığında iki sınıfa indirgenebileceğidir (Aron, 1992, s. 57: aktaran Ünal, 2011, s. 29). Marx'ın modelinde, sınıfların oluşumu ekonomi temelli olarak ele alınmış ve sınıfsal ayırım üretim araçlarının mülkiyeti esas alınarak belirlenmiştir. Marx'ın sınıfları bu çerçevede birbirinden kesin çizgilerle ayrılır.

Ünal'a göre (2011) Marx, "sınıf kavramının sistematik bir çözümlemesini sunmakta başarısız kalmıştır" (Ünal, 2011, s. 27). Zira, Kapital'in bir bölümünü oluşturan en önemli çalışmasında "Bir sınıfı oluşturan nedir" sorusunu yönelttiğinde, bu soru cevaplanmadan yarım bırakılmıştır. Bu sebeple de, Ünal'a göre (2011), "Marx'ın sınıf kavramı kendi yazılarının bütününden yeniden kurulmak zorundadır" (Ünal, 2011, s. 27).

Weber'in sınıf yaklaşımı, her ne kadar Marx'ın kapitalistler ve proleterler olarak iki sınıfa ayırdığı toplum yaklaşımı ile benzerlik sergilese de, Weber'in sınıfsal yapı haritası çok daha detaylıdır (Aktaran Turner ve ark., 2010, s. 237). Turner ve arkadaşlarına göre, Weber'in analizinde, "sosyal sınıf, toplumda mal ve hizmetlere ulaşabilecek benzer güçlere sahip olan ve uygun bir hayat tarzı sayesinde onlara ulaşabilen insanlardan oluşur" (Turner ve ark., 2010, s. 230). Mülk sahipliği ve mülksüzlük, tüm sınıfsal konumlara ait temel kategorilerdir. Weber'e göre, yaratıcı mülkiyete ya da başka bir deyişle sermayeye sahip olma veya olmama, temelden farklı hayat tarzlarına yol açar ve bu hayat tarzlarındaki farklılıklar da modern

toplumlarda statü ayrımlarının göstergesidir (Weber, 1978, s. 927: aktaran Turner ve ark., 2010, s. 231). İki temel sınıf ayırt edilirse, sermayeye sahip olan rantiyeye ve girişimciler büyük bir ekonomik ve siyasi güce sahip olmak suretiyle mülksüzlerden ayrılır. Mülksüzler ise, üretim araçlarına sahip olmamalarına rağmen, modern toplumdaki önemli ekonomik ve siyasal kaynaklardan yoksun değildir ve aralarında anlamlı farklılıklar sergileyebilirler. Bu ayrımı belirleyen kriterler ise, Weber'e göre, onların hizmetlerinin değeri ve beceri düzeyleridir. Bu iki kriter, insanların konumlara ulaşma, metaları satın alma ve onlara sahip olma güçlerinin önemli bir göstergesidir (Weber, 1978, s. 304: aktaran Turner ve ark., 2010, s. 232).

Weber'e göre (1996), "sınıflar topluluklar" değildir" (s. 268). Onlar, sadece sosyal değişim için sebep olabilecek temelleri temsil eder. Bir sınıfın varlığından üç şekilde söz edebiliriz. Bunlardan birincisi, yaşam şanslarının toplam bileşkesi birbirine yakın bir grup insanın varlığı, ikincisi, bu bileşkenin malların mülkiyetinde var olan ekonomik çıkarlar ve gelir kaynaklı olma durumu, üçüncüsü ise, bu bileşkenin mal veya hizmet pazarı kaynaklı olmasıdır. Tüm bunlar, Weber'e göre (1996) sınıf durumunu gösteren niteliklerdir (s. 268). Yaşam şansını yaratan temel, ekonomik gerçek mülkiyet dağılımıdır ki, bu pazardaki değiş tokuş sürecinde otomatikman yaşam şansını yaratır. Zengin olmayanlar bu alışveriş sürecinde yüksek fiyatlı mallara ulaşma olanağından mahrum kalacağından, yüksek fiyatlı mallar otomatikman mülk sahiplerinin erişim tekelinde olacaktır. İlaveten, pazarlık sürecinde mülk sahiplerinin elinde fazlasıyla var olan mallar, onları fiyat pazarlığında, emeğinden başka pazarlık edecek mülkiyeti olmayan mülksüzlere karşı daha avantajlı kılacaktır. Bu da mülk sahiplerine kolaylıkla ulaşabildikleri mallar üzerinden, bu imkânı kolaylıkla sermayeye dönüştürme şansı sunarak girişimci olarak pazara çıkmalarını kolaylaştırır. İşte bu sebeple Weber'e göre (1996), mülk sahibi olmak ve olmamak doğrudan sınıf durumunu etkiler (s. 268). Ancak, her iki sınıfın içinde de sahip oldukları malın veya hizmetin türüne göre farklılaşmalar mevcuttur. Her koşulda bireyin kaderini belirleyen değiş tokuş piyasasındaki konumudur. Bu sebeple de sınıf durumu bir pazar (piyasa) durumudur ve pazar içinde belirlenir (Weber, 1996). Breen'e göre, Weber, kapitalizm koşulları altında aralarında toplumsal geçişliliğin zor olduğu, ancak içlerindeki hareketin yaygın olduğu dört önemli toplumsal sınıfın varlığından söz etmiştir (Weber, 1978, s. 928: aktaran Breen, 2014, s. 51). Bu sınıflar arasındaki ilk ayırım mülkiyet sahibi olup olmamaya göre belirlenirken bu gruplar, mülkiyetin çeşidine ve pazara sunulan

hizmetin çeşidine göre daha fazla farklılaşır. Nihai gelinen noktada bu dört sınıf; hakim girişimci ve varlıklı gruplar, küçük burjuvazi, resmi kimlikli işçiler (orta sınıf), ve tek varlığı emek güçleri olan işçi sınıfıdır. Weber'in sosyolojisinde sınıflar, toplumdaki iktidar dağılımının bir yüzüdür. Sınıfların yanında statü grupları ve partiler de toplumda iktidarın dağılımındaki diğer temel olgulardır (Weber,1978, s. 928-932: aktaran Breen, 2014, s. 51).

Sınıf ve tabakalaşma ile ilgili çağdaş kuramlara baktığımızda konunun Amerikalı ve Avrupalı toplumbilimciler tarafından çok farklı ele alındığını görebiliriz. Ünal'a göre, (2011) bunun sebeplerinden biri Amerika özelinde Avrupa'daki gibi bir feodal geleneğin olmayışıdır. Ayrıca, göç olgusu ve bireysel başarı odaklı kültürel alt yapı Amerika'da sınıf ve tabakalaşma literatürünün farklı bir çizgide gelişmesine sebep olmuş olabilir (Ünal, 2011). Bu paralelde, Avrupalı sosyologlar endüstriyel toplumlardaki sınıf analizi üzerine kafa yorarken, Amerika kökenli sosyologlar ise, daha çok toplumsal hareketlilik, mesleki yapı çözümlemesi, saygınlık gibi konulara eğilmişlerdir. Amerikalı sosyologlar sınıf kavramı yerine tabakalaşma üzerinde durmuşlar, sınıf kavramının kullanımını ise sıklıkla eleştirmişlerdir. Bunun sebebi ise yalnızca herhangi bir toplumsal bölünmenin var olmadığı değil, sınıf düşüncesinin kabulünün, Amerikan kültüründe temellenen sosyal hareketliliğin bireylerin kişisel çabaları sonucunda mümkün olduğu ve herkese eşit fırsat sunulduğu genel kabulü ile çatışmasıdır (Ünal, 2011).

Amerikan sosyolojisinde tabakalaşma konusunda Talcott Parsons, Kingsley Davis & Wilbert Moore ile Gerhard Lenski'nin çalışmaları öne çıkmaktadır (Ünal, 2011). Parsons Amerikan işlevselcilik kuramının başlıca temsilcilerinden biridir. Parsons'a göre tabakalaşma, sosyal bir sistemin bütünlüğüne ait bir hiyerarşidir ve kaçınılmazdır (Swingewood, 2010, s. 252: aktaran Ünal, 2011, s. 47). Bu hiyerarşi, aynı zamanda ortak bir değerler sistemine bağlıdır. Parsons'ın düşüncesinde norm ve değerler de önemli bir rol oynar. Norm ve değerler, aktörlerin hedeflerini belirlemesini ve davranış seçimlerini bu doğrultuda şekillendirmesini sağlar. Bu da toplumsal sistemi oluşturur (Marshall, 1999, s. 579: aktaran Ünal, 2011, s. 47). Aslında bu bakış açısının merkezinde Weber'in bahsettiği manada statü kavramı vardır. Statü kavramı, kişinin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgilidir. Giyiniş, yaşayış, davranış ve benzer haller bu değerlendirmenin konusu olabilir

(Ünal 2011). Parsons'a göre toplumsal tabakalaşmanın temelinde sosyal roller bulunmaktadır (Swingewood, 2010, s. 270: aktaran Ünal, 2011, s. 48). Sosyal roller sadece bireylerin davranışlarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda karşılıklı beklentileri de belirler. Günümüz örneğinde, Amerikan toplumunda "meslek" en belirleyici öneme sahip rol konularından biridir. Mesleki konular tabakalaşmada hiyerarşiyi belirleyen en önemli etmenlerden biridir (Ünal, 2011).

Kingsley Davis ve Wilbert Moore 1945'te yayınladıkları "Tabakalaşmanın Bazı İlkeleri" isimli makalelerinde toplumsal sistemlerde tabakalaşmanın ortaya çıkmasının kaçınılmaz ve evrensel bir zorunluluk olduğundan bahsetmişlerdir. Zira tabakalaşma, bireyleri, ücret ve statü ile ödüllendiren ve işlevsel bakımdan asli işlerini yerine getirme yeteneklerine göre eğitilmelerini belirleyen bir tür sistemdir. Bu anlamda tabakalaşma, toplumun devamı için gerekli bir mekanizmadır (Turner, 1997, s. 41: aktaran Ünal, 2011, s. 49). Swingewood'a göre (2010, s. 269-270), Davis and Moore'un düşünceleri iki temel üzerinde yükselir. Birincisi, işlevsel açıdan gerekli mesleklerin varlığı, ikincisi ise en yetenekli kişileri motive edecek ödüllerin varlığıdır (Aktaran Ünal, 2011, s. 50).

Gerhard Lenski ise tabakalaşma sistemlerini yöneten iki temel unsurun, güç ve gereksinme olduğu tezini öne sürmüştür. Tabakalaşmanın yapısal yönleri olarak ise, bireyler, sınıflar ve sınıf sistemleri ile ilgilenir. Bireyler sınıfları, sınıflar ise sınıf sistemlerini oluşturur. Polomo'ya göre, Lenski'nin sınıf tanımı ise "toplumda zor ya da kurumsallaşmış gücün özgül bir şekilde, ayrıcalık ya da itibar açısından benzer konumda olan insanların bir araya gelmeleri" şeklindedir. Lenski için sınıf, güç kavramı üzerinde yükselir. Karmaşık sanayi toplumlarında bir birey birden fazla sınıfın üyesi olabilir. Bu nedenle de sınıf üyeliği çok boyutlu olarak düşünülmelidir (Polomo, 1993, s. 135: aktaran Ünal, 2011, s. 56).

Avrupa ekolünde ise sınıf ve tabakalaşma konularına yaklaşımlar daha çok Marx ve Weber'in düşünceleri üzerine inşa edilmiştir. Ralf Dahrendorf, Byran Turner, Alan Touraine, Anthony Giddens ve Pierre Bourdiue bu konuda literatürde yer alan Avrupa ekolünün temsilcileri olarak düşünülebilir (Ünal, 2011). Dahrendorf'a göre ne Marx'ın birbiriyle çatışan iki sınıflı modeli ne de Weber'in statü grupları bugünkü

şartlara uygundur (Wallace and Wolf, 2004, s. 142: aktaran Ünal 2011, s. 64). Bundan ziyade birbiriyle çatışma halinde muhtelif sayıda gruplar söz konusudur. Zira, ileri endüstriyel toplumlarda sosyal roller ve grupların sayısı da artmış ve çeşitlenmiştir. Bu noktadan hareket ile Dahrendorf, daha geniş bir toplumsal sınıflar ve çatışmalar kuramı geliştirmiştir. O'na göre çatışmaları belirleyen şey, özünde otoritenin dağılımıdır. Çatışmaların temeli ise, tahakküm ve bağımlılığın bağlandığı sosyal rollerde aranmalıdır. Ayrıca, normlar da Dahrendorf'un tabakalaşma modelinde önemli rol oynar. Dahrendorf normların toplumsal tabakalaşmanın temeli olduğuna ve güçten kaynaklanarak desteklendiğine inanır. Bu durumda güç, başkaları üzerinde egemenlik kurmanın ön şartı olarak ortaya çıkar ki, bu yaklaşım Dahrendorf'u Amerikan işlevselci yaklaşımdan ayırır. Dahrendorf'a göre çatışma kaçınılmaz ve toplumun gelişimi için işlevseldir. Önemli olan ise çatışmanın bastırılmak yerine kurumsallaştırılmasıdır (Wallace and Wolf, 2004, s. 143: aktaran Ünal 2011, s. 64-65).

Ünal'a göre (2011), Bryan Turner toplumsal tabakalaşmayı üç temel boyut üzerinde konumlandırmıştır. Turner, statü kavramını bir siyasi nosyon olarak ele alır. O'na göre statü, ulus devlet içinde yurttaşlık kavramının merkezinde yer alır ve modern toplumun doğuşu ile de yakından ilgilidir. Statü aynı zamanda tabakalaşmanın kültürel bir boyutudur da. Sosyal statü, toplumsal tabakalaşmanın çok önemli bir niteliği olan kültürel ayırım ve farklılıkları uygulan pratikleri içerir. Kültürel pratik fikrine yaptığı vurgu sebebi ile Turner, bu konuda Bourdieu ile benzerlik göstermektedir. Turner, aynı zamanda Marxist geleneği de takip eder ve ekonomik sınıfı toplumsal tabakalaşmanın bağımsız bir boyutu olarak ele alır. Turner'ın yaklaşımı tabakalaşmanın hem kültürel, hem siyasi hem de ekonomik boyutunu ortaya serer (Turner, 2000, s. 84-87: aktaran Ünal, 2011, s. 67-69). Ancak, Ünal'a göre (2011) Turner, bunlardan herhangi birine öncelik ya da ayrıcalık vermez (s. 67).

Marx ve Weber'in düşüncesinin takipçisi olan Alain Touraine'e göre, sosyal değişme sosyal mücadelelerin sonucudur. Ancak, sanayi toplumunda sınıflar arasında gelirin bölüşülmesine yönelik cereyan eden çatışmalar, sanayi sonrası toplumlarda, bu çatışmalar itaatin teknokratik kararlara yabancılaştırılması sebebi ile ortaya çıkan çatışmalar olarak değişmiştir. Başka bir deyişle, mücadele artık daha fazla gelir talebindeki işçiler tarafından değil, üyeleri "yeni orta sınıf"a mensup aktörler

tarafından gerçekleştirilecektir (Touraine, 1995, s. 267: aktaran Ünal, 2011, s. 69-70).

Anthony Giddens, Marxist sınıf teorisine karşı bir dizi eleştiri geliştirerek, toplumsal tabakalaşma teorisine de farklı katkılarda bulunmuştur. Giddens, kapitalizmin Marx'ın ön gördüğü şekilde kendi kendini yok etmeden temel iç yapı değişiklikleri ile kendini dönüştürebileceğini kanıtladığını savunmuştur. Öte yandan Giddens, kapitalizm ve liberal demokrasi arasında da bir bağ kurarak işçi sınıfının liberal demokrasi sayesinde sistematik ve siyasi olarak sisteme dahil edildiğini ileri sürer. Giddens, eski eşitsizlikler ve yeni eşitsizlikler arasındaki farklara dikkat çekmiş, toplumsal sınıf ve tabakalaşmaya dayanan eski eşitsizliklerin "dikey eşitsizlikler" olduğunu öne sürerken, günümüz toplumlarında yaşam tarzı farklarından kaynaklanan "yatay eşitsizliklerin" onun yerini aldığını savunmuştur (Layder, 1997, s. 175-199: aktaran Ünal, 2011, s. 75).

1.2 Türkiye'de Sınıf Çalışmaları

İdris Küçükömer, *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması* isimli eserinde, 16. ve 17. yüzyıllarda tarihi arenada gittikçe güçlenen, biriken sermayenin sahibi burjuvazi sınıfının, feodalite düzeninde gedikler açarak, zamanla onu kapitalizme nasıl dönüştürdüğünden bahseder (2012). Küçükömer'e göre (2012), Batı toplumlarında zaman içinde ortaya çıkan şehir meclisleri ve buna bağlı demokratik oluşumların da temelinde Burjuvazi/Orta Sınıfın yükselişi yatmaktadır (s. 29).

Türk toplumuna bakıldığında ise burjuva ideolojisinin çeşitli sebepler ile Batı'daki şekli ile gelişemediği gözlemlenmektedir. Keyder (2013), Türkiye'de orta sınıfın neden gelişemediğini anlatırken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri süregelen bürokratik yönetici sınıfın baskısı altında kalan ve toprak sahibi ticari oligarşinin oluşmadığı bir ortama referans verir. Bu ortamda, müteşebbis orta sınıf dünyadaki diğer örneklere benzer bir yol izleme şansına sahip olamamıştır. Ayrıca, 1925'e gelindiğinde, ticari sınıfı oluşturan ağırlıklı gayrimüslim nüfusun savaş, göç, mübadele gibi sebepler ile ortadan kalkması, Türkiye'nin ticaret sınıfının kan kaybetmesi ve bürokratik sınıf karşısında hiçbir zaman güç kazanamamasına sebep

olmuştur. Burjuvazinin kazandığı kültürel kazançlarda bu şekilde silinmiştir (Keyder, 2013).

Karpat'a göre (2012), Osmanlı Devleti'nden kalan kültürel mirası değerlendiren ve Türkiye'de modern demokrasinin yerleşmesinde birinci derecede etkisi olan kimseler orta sınıfa mensuptur (s. 29). Karpat, "orta sınıf"ın Osmanlı'da her ne kadar Avrupa'daki gibi "burjuva sınıfı" ile aynı anlamda kullanılmıyor olsa da, Osmanlı Devleti döneminde de bir tür orta sınıfın var olduğuna inanır. Bunun sebebi, erken dönemlerde İslam dünyasında endüstrileşmenin olmayışıdır. Osmanlı'da orta sınıfın doğuşuna yol açan ise, 16.yüzyıldan sonra tımarın¹ yerine geçen çiftlik ve malikâne sistemleridir. Böylece, 17.yüzyıl sonlarına doğru, yerli halk arasında zenginleşen ve o ölçüde eğitim sahibi olanların sayısı artmıştır. Karpat'a göre (2012) Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin gelişme süreci orta sınıfın ortaya çıkışı ile paralellik izler (s.29). Bu da, Orta Sınıfın mevcudiyetinin toplumsal açıdan diğer bir önemine işaret eder.

Korkut Boratav'a göre, (2004) toplumsal sınıf, sosyoekonomik sistemin ve yapıların en asli yapıtaşlarından biridir. Boratav (2004), *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri* isimli kitabında, Türk toplumunun geçmişine damgasını vuran ve geleceğini biçimlendirmekte olan bazı süreçler ve Türkiye'deki sınıf profilleri arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Boratav (2005), toplumsal sınıf çözümlemelerinde iki ana kuramsal yaklaşımdan söz eder. Bunlardan birincisi, özellikle Amerikan toplum bilimi geleneğinin izlediği sınıfları *farklılaşma* ile tanımlama yaklaşımıdır. Gelir, servet düzeyi, statü farklılıkları ve siyasi iktidara yakınlık gibi kriterler, sınıf veya tabakaların yerini belirler. Boratav'a göre (2005), toplumsal sınıf çözümlemesinde izlenmesi gereken ikinci ve en elverişli yaklaşım ise, *tarihsel maddecilik* tir (s. 11). Maddeci tarih görüşünün bir önermesine göre, belli bir sınıf yapısı belirli üretim ilişkilerinden türer ve bu ilişkilere tekabül eder. Artık ürüne el koymanın her belirli biçimi ve mekanizması toplumsal sınıfları ortaya çıkartır ve toplumsal sınıflar ikiliği yaratır. Bu ikilik altında her sınıf diğerine bağlıdır. Toplumsal grup ve tabakalar ise, artık ürünün yeniden paylaşım süreçlerini analiz etmek suretiyle belirlenir (Boratav, 2005).

¹ Osmanlıda ekime uygun araziler devlet mülkiyetinde tımar olarak işletilirdi. Toprağı işletenler belli bir miktar vergiyi sefere hazır asker beslemek suretiyle devlete verirlerdi (Küçükömer, 2009, s. 45).

Saha çalışmalarının geçmişine baktığımızda 1946-1947 yıllarında Ankara ilinde gerçekleştirilen Mübeccel Kıray'ın *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* isimli 1960 tarihli doktora tezi çalışması, Türkiye'de sınıf analizi ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri olarak görülebilir (Kıray, 2005). Bu çalışmasında Kıray, tüketim normları ve tabakalaşma arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Araştırma süresince, Ankara'da yaşayan 500 ailenin tüketim alışkanlıkları anketler, serbest görüşme yöntemleri ve gözlemler yoluyla incelenmiştir. Araştırma neticesinde Kıray, orta sınıfı şöyle tanımlamıştır.

Gelen misafire yapılan ağırlamanın büyük pastalarla zenginleştiği, şekerlemenin her zaman misafirlere ikram edildiği evlerin altında bulunan ve sabahları sadece zeytin ekmek yemeyenler gerçek orta tabakayı oluşturur (Kıray,2005, s.79).

Kıray'ın çalışmasındaki 500 aileden 200 tanesi bu gruba girmektedir. Kıray aynı zamanda gösterişçi tüketimin² hem daha yüksek tabakalara tırmanmak için bir araç, hem de rekabetçi ve taklitçi özellikler gösterdiğini savunmuştur. Ancak, statünün doğuştan geldiği hallerde, gösterişçi tüketim sadece bir gösterge görevi görür (Kıray, 2005).

1991'de İstanbul ve 1992'de Anadolu'da 19 köyde gerçekleştirilen Kanada International Development Research Center ve Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından desteklenen, Boratav, Akşit ve Kuruç'un yürüttüğü "Yapısal Uyumun Politik İktisadı: Türkiye Örneği" isimli araştırmanın bulguları Boratav'ın İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri kitabında yorumlanmıştır. Bu araştırmada ise, kent grubunda toplam 800 kişi üzerinden yapılan anketlerde, temel ayırım kriteri, işveren ve maaşlı çalışan olarak belirlenmiş ve alt gruplar bunun üzerinden çalıştırılan işçi sayısı, eğitim durumu gibi ek kriterler ile oluşturulmuştur. Bu anketlerde sınıfsal hayat tarzlarının ayrıntılı bir dökümüne yer verilmemekle birlikte, gazete okuma, tatil yapma gibi bazı kültürel alışkanlıklar sorgulanmıştır (Boratav, 2004).

1998 yılında Kalaycıoğlu ve Kardam'ın gerçekleştirmiş olduğu "Türkiye için Bir Sosyoekonomik Statü Ölçütü Geliştirme Yönünde Yaklaşım ve Denemeler" isimli niteliksel çalışmada sınıf konumlarını belirleyici faktörlerin analiz edilmesi

² Gösterişçi tüketim kavramı çok eski dönemlerden beri süregelen bir olgudur. Konunun bilimsel olarak ele alınıp incelenmesi Veblen'in 1899'da "Aylak Sınıfı Teorisi" isimli eseri ile başlamıştır. Bu eserinde Veblen, tüketimin gösteriş amacı ile de yapılabildiğini ileri sürmüştür, toplum ile ekonomi arasındaki ilişkiyi sınıfsal farklılaşmaya dayandırmıştır (aktaran Güleç, 2015).

hedeflenmiştir. Ankara ilinde 20 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada mesleki konum, eğitim düzeyi, sahip olunan ev eşyaları ve yaşanan konutun bulunduğu semt sorgulanan ana kriterler olmuştur (aktaran Karademir, 2009).

Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan sınıf çalışmaları arasında ise, Aksu Bora'nın orta sınıf kadınlığın inşasını inceleyen ve bunu kadınların ev işi deneyimleri üzerinden ele alan *Kadınların Sınıfı* isimli eseri sayılabilir. Aksu kitaba konu olan araştırmasında, 14 gündelikçi ile 14 işveren orta sınıf kadın ile görüşmeler yapmış ve orta sınıfa mensup kadınları bu perspektiften değerlendirmeye çalışmıştır. Bora'ya göre, ücretli ev emeği toplumsal cinsiyetin inşasına ilişkin bir kavrayış geliştirmeye çalışırken son derece işlevsel bir bağlam oluşturmaktadır. Kadınlar arası farklılıkların tıpkı diğer farklılıklar gibi eşitsizlik ve iktidar ilişkileri barındırdığını bulgulayan Bora'ya göre, öznellik kendi içinde değil, muhakkak bir başkası üzerinden tarif edilmektedir. Bu başkası ise genelde kadının hemcinsleridir (Bora, 2012).

1.3 Orta Sınıf'a Yaklaşımlar

1.3.1 Neo Marxist Orta Sınıf Yaklaşımları

Bu bölümde Neo Marxist görüşleri temsilen Guglielmo Carchedi'nin sınıf ve (yeni) orta sınıf yaklaşımlarına yer verilecektir.

Carchedi'ye göre (2006), sınıfı belirleyen ekonomik, politik ve ideolojik yapılar ve sosyal ilişkiler (sınıf mücadeleleri) olmakla beraber, esas belirleyici olan ekonomik yapı ve bu yapının altındaki üretim ilişkileridir. Diğer yapıların hepsi de buna bağlıdır (s. 2). 28 Temmuz 2006 tarihli *Economy and Society* dergisinde yayınlanan "On The Economic Identification Of Middle Class" isimli makalesinde Carchedi, kapitalist sisteme ve bu sistemde ortaya çıkan "yeni orta sınıf"a odaklanır. Carchedi, küçük girişimci sınıfı eski orta sınıf olarak tanımlar ve bu makalesinde onlara yer vermez (2006). Carchedi yeni orta sınıfa örnek olarak yönetici konumda çalışan işçileri gösterir. Carchedi'ye göre bu işçiler, hem emek hem de üretim aracı sahibi olmadıkları halde sermayenin işlevini yerine getirmektedir. Gelirlerinin ise bu

sebeple iki bileşeni vardır. Bunlardan biri emekleri karşılığı aldıkları “ücret”, diğeri ise “kar” dır. Ancak, iki fonksiyonu da üstlenen bu yönetici sınıfın zaman içinde gelirlerinin içindeki emek payının oranı sermaye payına göre kayda değer bir artış gösterecektir ki, Carchedi'ye göre bu yeni orta sınıfın proleterleşmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda da kapitalizmin doğal bir sürecidir (Carchedi, 2006). Carchedi makalesinde, yeni orta sınıfın ekonomik perspektiften analizini yaptığını söylese de hiçbir sınıf analizinin sadece ekonomik temelli olarak yapılmaması gerektiğini de vurgulamıştır. Ancak yine de ekonomik temel önceliklidir (Carchedi 2006).

Kapitalist üretim sürecinde üç temel etmen vardır. Bunlar, 1-işçi, 2-üretim aracı, 3- üretim aracı sahibi olarak ifade edilir. Üretim sürecine girmek için bu üç etmen birbiriyle üretim ilişki içine girmek zorundadır (Marx,1967, s. 34: aktaran Carchedi, 2006, s. 5). Üretim ilişkisi, üretim araçları ile üretim faaliyetindeki aktörlerin arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Kapitalist sistemde üretimi gerçekleştiren aktör üretim aracı sahibi değildir ve hayatını idame ettirebilmek için emek gücünü satmak durumundadır. Kapitalist ise, hem üretim aracına sahiptir hem de emek gücünü satın alabilir. Bu da onu üretilen ürünün sahibi yapar ki, bu ürünün içinde emeğin değeri de vardır. Ürünün satışı ile kapitalist artık emek değerini paraya çevirme imkânı bulur. Böylece kapitalistin esas kazancı ürünlerdeki artık emek değerinden gelirken, işçinin geliri sadece bireysel emek gücüne dayalıdır. Dolayısıyla da üretim ilişkileri bir anlamda *dağılım ilişkilerini* de düzenler. Kapitalizmin mantığında sadece üretim faaliyetini gerçekleştiren işçi *üretken* dir. Carchedi'ye göre (2006), kapitalist ekonomik yapının emek sömürsüne dayanan doğası sınıf mücadelesini otomatikman yaratır ve sistemin yeniden üretimini engeller. Ancak politik ve ideolojik yapılar sınıf mücadelesinin önüne set çekerek sistemin tekrar üretimini sağlamaya devam eder. Sömürü kavramı Carchedi'nin analizinde önemli bir yer tutmaktadır. Kapitalist üretim sürecinde üretken konumda olan işçi ve artık değere el koyan kapitalist olduğu sürece ikisi arasında bir sömürü ilişkisinin mevcut olması kaçınılmazdır (Carchedi, 2006, s. 1-10).

1.3.2 Neo Weberci Orta Sınıf Yaklaşımları

Max Weber'in analizinde önemli yer tutan *yaşam fırsatları* kapitalizmde piyasa tarafından belirlenir. Weber sınıfsal durumun malların tedarik edilmesi, yaşamda bir

konum elde etme ve iç tatmini bulma yolunda ortak olasılığa işaret ettiğini vurgular. Bunun anlamı aynı sınıfa mensup bireylerin yaşamda benzer fırsatlara ulaştığı yönündedir. Weber'e göre, "piyasa yaşam fırsatlarını bireylerin getirdiği kaynaklara göre dağıtır ve bu kaynaklar bir çok yoldan değişebilir" (Weber, 1978, s. 302: aktaran Breen, 2014, s. 50). Ayrım sadece mülk sahipleri ile mülksüzler arasında değildir ve bundan başka belirli vasıflar ve diğer varlıklara göre de ayrım söz konusudur. Weber, ayrıma yol açan varlıkların başında ekonomik sınıfları tanımlarken, ekonomik sınıfların birleşmesiyle oluşan toplumsal sınıflardan da bahseder. Aynı zamanda, toplumsal hareketliliği de konuya dahil eder. Weber'e göre, kapitalizm koşulları altında aralarında toplumsal geçişin güç olduğu dört temel sınıf oluşur (Weber, 1978, s. 928: aktaran Breen, 2014). Bunlar, hâkim girişimci ve varlıklı gruplar, küçük burjuvazi, orta sınıf (yüksek nitelikli işçiler) ve bunlardan yoksun olan tek güçleri emek olan işçi sınıfıdır. Bu sınıflar arasındaki temel ayrım mülkiyet sahibi olup olmamaya göre olsa da, aynı zamanda pazara sunulan hizmetin çeşidine göre de bir ayrım mevcuttur. Breen'e göre (2014), Weber sınıfları toplumdaki iktidar dağılımının bir yüzü olarak görür (s. 51). Sınıfların yanı sıra, statü grupları ve partiler de toplumdaki iktidar dağılımına etki eden oluşumlardır. Bunların arasındaki ayrım ise, yaşam fırsatlarına ulaşma imkânlarını değiştirmek üzere getirecekleri farklı kaynaklara bağlıdır. Breen'e göre (2014) Weber, ilhamlı bir sınıf analizinin ayırt edici karakteristiği "sınıfların yaşam fırsatlarını şekillendirdiği ölçüde ilgiye mazhar olmasıdır" ve bu strateji neo Weberci şemanın oluşturulmasında da izlenen stratejidir" (s. 55).

John Goldthorpe ve arkadaşları tarafından geliştirilen sınıf şeması empirik sınıf analizinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Goldthorpe'a göre, "sınıf şemasının amacı, emek piyasaları ve üretim birimlerindeki konumları ayırt etmek ya da daha spesifik biçimiyle, bu konumların farklarını, yol açtıkları istihdam biçimleri cinsinden açıklamaktır" (Erikson ve Goldthorpe 1992, s. 37: aktaran Breen 2014, s. 56). Buradan yola çıkarak sınıflar, iki temel ayrımı yakalar. Bunlardan birincisi, üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki ayrımdır. İkinci ayrım ise, üretim araçlarına sahip olmayanlar arasında işveren ile ilişkiler bakımından ayrımdır. Burada iş sözleşmesi ile hizmet sözleşmesi arasındaki fark devreye girer. İş sözleşmesi altında sarf edilen emeğe göre bir ücret ön görülürken ve çalışan üzerinde sıkı bir denetim uygulanırken, hizmet sözleşmesinde daha uzun vadeli bir iş ilişkisi ve değişken bir ücret sistemi söz konusudur. Bu ayrımın temelinde,

işverenlerin, çalışanların onların menfaati doğrultusunda azami gayret sergilediklerinden emin olma ihtiyacı yatar. Bu problemin çözümü farklı iş sözleşmeleri düzenleme ihtiyacını doğurur (Breen, 2014). Goldthorpe işler arasındaki farklılaşmayı açıklarken iki kavramı öne sürer. Bunlardan biri *varlığa-özgürlük* tür. Varlığa-özgürlük bir işin özelinde o işi yapmaya yeterli ve gerekli vasıflar icap ettirmesi anlamına gelir. Çalışan bu vasıflara sahipse, işveren bu vasıfları emek piyasasından kolayla satın alamayacağından dolayı o çalışana elinde tutmak isteyecektir. İkinci kavram ise *denetim zorluğu* dur. Denetim zorlukları, işveren çalışanın kendi çıkarları doğrultusunda davranıp davranmadığından emin değilse ortaya çıkar. Çünkü, işverenin kesin olarak bu bilgiye ulaşma şansı yoktur. Bu iki problem de hizmet ilişkisi söz konusu olduğunda giderilir. Zira, hizmet sözleşmesinde çalışana yönelik teşvikler sunulabilir veya çalışan için uzun vadeli ek menfaatler söz konusu olabilir. Hizmet sözleşmesi ile işveren kendi kısa vadeli maddi menfaatlerinden, orta vadede çalışanın sadakati ve işbirliğini elde etmek için feragat edebilir (Goldthorpe 2000, s. 213: aktaran Breen, 2014, s. 56-57).

Bu bakış açısı ile tasarlanarak sunulan Goldthorpe ve arkadaşlarının sınıf şeması Şekil 1.2.'de gösterilmiştir. En ayrıştırılmış haliyle on bir sınıftan oluşan bu şemanın yedi ve dörtlü versiyonları da aynı şekilde mevcuttur. Goldthorpe'un şemasında kol emeği olmaksızın çalışan yüksek dereceli işçiler ile düşük dereceli teknisyen ve işçilerin yöneticisi konumunda çalışanlar orta sınıf olarak gösterilmiştir. Gereçekler farklı olsa da bu yaklaşımın vardığı nihai sonuç neo Marxist düşünce ekolünde yer alan ve aynı zamanda bu çalışmada orta sınıfı tanımlamak için referans alınan Eric Olin Wright'ın orta sınıf yaklaşımına paralellik göstermektedir (Wright, 2004). Wright'ın orta sınıf yaklaşımı işçilerin almış olduğu otorite ve beceri düzeyi ile ilintiliyken, Goldthorpe'da bunun yerini varlığa özgürlük ve denetim almıştır. Ancak her iki sosyoloğun vardığı noktada orta sınıf hemen hemen aynıdır.

11 sınıflı ayrıştırılmış versiyon	7 sınıflı versiyon	4 sınıflı versiyon
I yukarı hizmet sınıfı	I yukarı hizmet sınıfı	I+II Hizmet sınıfı
II Aşağı hizmet sınıfı	II Aşağı hizmet sınıfı	
IIIa Kol emeği olmaksızın çalışanlar, yüksek dereceli	IIIa Kol emeği olmaksızın çalışanlar, yüksek dereceli	IIIa+V orta sınıf
IIIb Kol emeği olmaksızın çalışanlar, düşük dereceli		IIIb+VI+VII kol işçileri sınıfı
IV a Çalışanı olan küçük mülk Sahipleri	IV küçük burjuvazi	IV Küçük burjuvazi
IV b Çalışanı olmayan küçük mülk Sahipleri IV c Çiftçiler ve birincil üretimdeki diğer serbest meslek sahibi işçiler		
V Düşük dereceli teknisyenler ve kol işçilerinin yöneticileri	V Teknisyen ve yöneticiler	IIIa +V orta sınıf
VI Vasıflı kol işçileri	VI Vasıflı kol işçileri	IIIb+VI+VII kol işçileri sınıfı
VIIa Yarı vasıflı ya da vasıfsız tarım dışı kol işçileri	VII Vasıfsız kol işçileri	
VIIb Yarı vasıflı ya da vasıfsız tarım kol işçileri		

Şekil 1.2 - Goldthorpe'un sınıf şeması ,Kaynak: Breen (2010). Sınıf Analizine Yaklaşımlar, s.61

Breen'e göre (2014) "Neo-Weberci bir sınıf analizi yaklaşımı, yaşam fırsatlarının dağılımı için önemli olan emek piyasaları ve üretim birimlerindeki konumsal farklılıkların temel boyutlarını yakalayan ilkelere dayalı bir şema oluşturulmasına" bağlıdır (s. 70). Breen, Goldthorpe'un itirazlarına rağmen, şemasını Neo Weberci olarak nitelendirilmesini haklı bulur. Buna gerekçe olarak ise Goldthorpe'un "yaşam fırsatları üzerindeki Weberci odağı paylaşması ve sınıf analizinin kapsamı konusunda gösterdiği "Weberci tevazu" yu örnek gösterir (Breen, 2014).

1.3.3 Bourdieu Sosyolojisinde Sınıf kavramı ve Orta Sınıfa Bakış

Weininger'a göre (2014), toplumsal sınıf Bourdieu'nun araştırmalarının çoğunda temel bir analitik kategoriye oluşturur ve bu sebeple Bourdieu, önde gelen çağdaş sınıf teorisyenlerinin listesine dahil edilmektedir (s. 111). Sınıf kavramı Bourdieu'nun sosyolojisinde *habitus*, *alan*, *sermaye* kavramları gibi temel bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bourdieu'nun temel amaçlarından biri kültür ve sosyal sınıflar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Kültürel pratikler sınıfsal ayrımların belirleyicisidir diyen Bourdieu'nun bu yaklaşımı O'nu çoğu çağdaş post modern yaklaşımdan ayırmaktadır (Swartz, 1997).

Swartz'a göre (1997), Bourdieu'nun bu alandaki araştırma girişimi iki temel endişe taşır (s. 144). Bunlardan birincisi sosyal hayata bakıştaki öznelci ve nesnelci yaklaşım arasındaki ikiliktir. İkincisi ise tözcülük yerine iliřkisel³ bir bakış açısı taşımanın gerekliliğidir. Bourdieu, katı sınıfsal oluşumların aksine, konumlarını yukarı taşımak isteyen ve bu sebeple de sürekli mücadele eden birey ve grupların, hiyerarşik olarak konumlandığı oldukça tabakalaşmış bir sosyal dünya tasavvuruna sahiptir. Bu sebeple de, öznelci yaklaşımların karşısında durur. Zira, birey ve grupların bu mücadelesinde yapısal koşullar her zaman ön planda yer alarak sonucu şekillendirir. Ancak buna rağmen sosyal eşitsizliği açıklamaya çalışan nesnel (yapısalcı) yaklaşımlara da karşıdır. Zira, Marxist yaklaşım da dahil olmak üzere nesnel yaklaşımların hepsinin ortak özelliği, Bourdieu'nun savunduğu gibi aktörleri sosyal dünyaya ilişkin görüşleri doğrultusunda kendi pratiklerini eyleyen özneler olmaktan çıkartıp, sadece hakim yapıların bir yansımaya indirgemeleridir (Swartz, 1997). Kısaca Bourdieu, nesnel ve öznel yaklaşımların birleştirmek suretiyle sınıf yaklaşımına farklı bir bakış açısı katar. Kendi yaklaşımını ise, aktörlerin kendi algılarını nesnel gerçeklikler ile birleştirmek suretiyle oluşturduğu bir yaklaşım olan "yapısal inşacılık" olarak tanımlamıştır (Swartz, 1997, s. 144-147).

Bourdieu'nun ikinci temel endişesi ve yaklaşımı ise, sınıf analizinde tözcü varsayımların bizi yanlış bir yola sürükleyeceği ve bu sebeple de ilişkisel yaklaşım ile ikame edilmesi gerekliliği yönündeki bakış açısıdır. Bourdieu'ya göre sosyal

³ İlişkisel bakış açısı ile ilgili yaklaşım, bu tezin 1.4.4. Yöntem kısmında detaylı anlatılmaktadır.

sınıflar, incelenmek için bir yerde dura gelen somut ve çizgileri net olarak belirlenmiş gruplar değildir. Bourdieu, sosyal sınıfların sürekli devam eden bir mücadele ile durmadan yeniden inşa edildiğine inanır. Sınıf kimlikleri ise tek başına bir anlam ifade etmeyip, diğer sınıflar içindeki kimliklerle ilişkiler boyutunda, *ilişkisel* olarak varolur. Bu da Bourdieu'yu kağıt üzerinde var olan *bilimsel olarak inşa edilmiş sosyal sınıflar* ile gerçekte var olan, *hareketli sosyal gruplar* arasında kesin bir çizgi çekmeye götürür (Swartz, 1997, s. 149-150).

Bourdieu "Pratik Nedenler" isimli eserinde, toplumsal sınıflar yerine toplumsal uzamın varlığından bahseder. Ona göre aktörler, bu uzam içinde sahip oldukları kültürel ve ekonomik sermayenin toplamına göre konumlanırlar. Konumlar birbirine ne kadar yakınsa, aktörler arasında da o ölçüde ortaklıklar bulmak mümkündür. Ancak, bu kesinlikle Marx'ın söz ettiği gibi, aktörlerin ortak amaçlar doğrultusundan birleşerek başka bir sınıfa karşı harekete geçen bir sınıfsal grup olduğunu göstermez. Yine de Bourdieu, bu tarz bir sınıfsal yaklaşımı Marxist anlamda sınıf oluşturmaya, cinsiyet ya da etnik gruba göre yapılan yaklaşımlardan çok daha yakın bulduğunu söyler. Bourdieu için kesin çizgiler ile birbirinden ayrılmış homojen sınıfların varlığından söz etmek mümkün değildir. O, her koşulda farklılıkların mütemadiyen var olduğu, ara sınıflar ve kolektif gruplar da içeren geniş ve heterojen bir toplumsal uzamın var olduğunu savunur. Toplumsal uzam aktörleri bir nokta gibi yutar ancak her aktör de aynı zamanda bir görüş açısidir. Her noktanın sahip olduğu görüş, o noktanın uzam içindeki konumundan doğan bir bakış açısının ürünüdür (Bourdieu, 2005, s. 13-27).

Weininger Bourdieu'nun anlaşılmasının zor olduğunu savunur ve bunu bazı sebeplere bağlar. Bunlardan biri Bourdieu'nun teorik ve araştırma ayırımına derinden karşı olmasıdır ki bu durum O'nun sınıf kavramına bir nesne olarak *temel* bir açıklama sağlamakla yükümlü bir tartışma ortaya koymasını güçleştirmektedir. Diğer bir sebep ise, Bourdieu'nun araştırmasının hem nitel hem de nicel verileri birlikte kullanmasıdır Bu veri kullanımının altında yatan mantık ise tanıdık bir mantık olmayışından ötürü tartışmaları takip etmek zor olabilmektedir (Weininger, 2014).

Bourdieu sosyolojisini anlamak için, Wacquant'a göre dört temel tespit bize yardımcı olabilir (Wacquant, 2010). Bunlardan birincisi, Bourdieu sosyolojisinin eylem, yapı ve bilgi anlayışının kesinlikle dualizme karşı oluşudur. Wacquant'a göre, Bourdieu her zaman karşıtlıklardan uzak durur ve onları çözmeye çalışır. İkinci olarak Bourdieu'nun düşünce pratiği istatistik teknikleri gözlem, etkileşim, söylem ve belgelerin yorumuyla birleştirmesi açısından diğer yaklaşımlardan farklılaşır. Üçüncü tespite göre, Bourdieu'nun toplumu, farklılıklar aracılığıyla ortaya çıkan sonu gelmeyen ve acımasız bir rekabet alanıdır ki bu yaklaşım, Max Weber'in acılarla dolu toplum yaklaşımına benzemektedir. Kolektif hayat asla durağan değildir ve en önemli özelliği rekabettir. Bourdieu'nun düşüncesinin merkezindeki ana metafor "mücadele" dir. Wacquant'ın öne sürdüğü son tespit ise, Bourdieu'nun temel yaklaşımının "çıkar" değil "tanıma" kavramı ve onun karşı tamamlayıcısı olan "yanlış tanıma" kavramına dayandığıdır. Bourdieu davranışın temel kaynağı olarak "toplumsal itibar görme" arzusunu esas alır. Dolayısı ile, O'nun teorisi bireylerin bilinçli olarak gelir, statü ve güç artırma stratejisi güden rasyonel özneler olduğu yaklaşımından uzaktır. Bourdieu'ya göre, bireyler ancak "diğerlerinin yargısına teslim olarak" varoluşun sınırlarından özgürleşebilirler (Bourdieu, 1997, s. 280: aktaran Wacquant, 2010, s. 58). Toplumsal varoluş böylece farklılık anlamına gelir ve farklılık hiyerarşiyi içerir (Wacquant, 2010). Bourdieu'nun diğer çağdaş sınıf okullarının aksine, sınıf analizinde rasyonel eylem teorisini kullanmamış olması, Weinger'a göre (2014), O'nun anlaşılmasını güçleştiren sebeplerden biridir. Bourdieu'nun eylem teorisi "düşünceleri, algıları, ifadeleri ve eylemleri" yönlendiren toplumsal olarak kurulmuş yatkinlikler sistemi olarak tanımlanan *habitus* kavramı etrafında döner. Habitus tarafından üretilen eylem, rasyonel eylem teorisine yaklaşılsa bile, toplumsal olarak sınırlandırılmıştır (Bourdieu, 1990a, s. 55: aktaran Weinger, 2014, s. 112).

1.4 Bourdieu Sosyolojisinde Anahtar Kavramlar ve Yöntem

Bu bölümde Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramlarından bazıları olan "kültürel alan" "habitus", "sermaye", "ilişkisel" ve "refleksivite" gibi kavramların açıklamasına yer verilecektir.

Bourdieu'nun kavramlarını anlatmak için oyun metaforuna başvurur. Bourdieu'ya göre, sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değil, aynı zamanda sürekli doğaçlamayı da gerektiren ve ödülleri büyük bir tür *oyun* alanıdır. Bu oyunu iyi

oynamak için ise, sadece kuralları bilmek yetmez aynı zamanda bir oyun anlayışına da sahip olmak gerekir. Bu da rakibi iyi gözlemleyip gerektiğinde doğru ve yerinde aksiyon almayı gerektirir. İyi bir strateji sadece oyunun kurallarını bilmekle değil, aynı zamanda iyi bir gözlem ile rakibin güçlü ve zayıf yönlerini çözümlenmekten geçer. Sonuç, birçok faktörün karmaşık etkisiyle belirlenir (Calhoun, 2010, s.78-79).

1.4.1 Alan ve Kültürel Alan

Bourdieu *alan* kavramını oluştururken Weber'in din sosyolojisinden etkilendiğini söyler (Bourdieu, 1990b, s. 49: Aktaran Kaya, 2010, s. 398). Kaya'ya göre Bourdieu'da alan kavramı çok boyutlu konumlanmıştır ve alan, failerin bu boyutlara yerleşmesi olarak tanımlanır:

Çözümleyici açıdan alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleyicilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla(situs), ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır (Bourdieu ve Wacquant, 2004, s. 81: aktaran Kaya, 2010, s. 397).

Kültürel alan, nesnel bir hiyerarşi oluşturan kurumlar, kurallar, ritüeller, kategoriler, sözleşmeler, ünvanlar, görevler serisi ile buna bağlı belirli bir söylem ve eyleme izin veren ortam olarak tanımlanabilir. Kültürel alan, alan içinde oluşan sermayenin oluşturulması ve dağıtılmasında rol alan birey ve grupların arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak inşa edilir. Bourdieu'nun bakış açısına göre, kültürel alan statik ve kemikleşmiş olmanın ötesinde dinamik ve akışkandır (Aktaran Webb, J. & Schirato, T. & Danaher, G., 2002). Her alanın kendine özgü işleyişi olmakla beraber, tüm alanları belirleyen ortak yasalar vardır. Din alanı, felsefe alanı ya da kültürel alan incelenirken, bu alanların kendine özgü özellikleri keşfedilebileceği gibi, aynı zamanda bu alanları diğerlerinden ayıran özellikler de gözlemlenebilir. Tüm alanlarda ortak olan nokta mücadeledir. Alana yeni giren ve alanda hegemonik konumda olan sınıf arasında sermayenin tanımı ve dağıtım tekeli konusunda bitmeyen bir mücadele vardır. Alandaki egemen sınıflar alana diğerlerinden önce girdiklerinden ötürü belirli bir sermaye birikimine sahiptirler ve savunmacı bir tavır benimserler. Alana yeni girenler ise egemen grupların alandaki yeniden üretim gücünü sarsmak üzere stratejiler geliştirirler. Bourdieu'ya göre, yeni gelenler de dahil olmak üzere alandaki herkes güç alanında olma mücadelesi verir ve bu

mücadele alanın yeniden üretimini sağlar (Bourdieu, 1993, s. 83: aktaran Kaya, 2010, s. 401). Oyuncular arasındaki güç ilişkileri alanı yapılandırır. Her failin sahip olduğu farklı sermaye türü onun alan içindeki gücünü belirler. Alana giriş, oyunun kurallarını kabul etmek ve kurallara inanmaktır. Alanın oynamaya değer olduğu inancına ise Bourdieu *illusio* adını verir. Oyuna olan inancı *illusio* belirler ve bir anlamda oyunu değerli kılar (Bourdieu, 1996, s. 227-28: aktaran Kaya, 2010, s. 402). Alanın bir başka yapısal karakteri ise, büyük ölçüde kendi içsel mekanizması tarafından benimsenmesi ve büyük oranda dış dünyadan bağımsız olmasıdır. Ancak bu bağımsızlık mutlak değil, görecelidir. Alan bir taraftan dış dünyadan bağımsız hareket ederken diğer taraftan da onunla belirli noktalarda kesişir. Modern toplumlarda kapitalizmin gelişmesiyle ancak ekonomik alan diğerlerinden ayrılarak hızlı bir şekilde bağımsızlaşabilmiştir. Kültürel alanın bağımsızlığı ise daha yavaş işlemektedir (Kaya, 2010). Kaya'ya göre (2010), Bourdieu alanların özerkliği ile sembolik iktidar kavramı arasında bağlantı kurar. Kültürel alanlar ekonomik ve siyasi iktidarın etkisinden kurtuldukça sembolik iktidarı artar (s.405).

1.4.2 Habitus

Bourdieu *Logic Of Practice (Pratiğin Mantiği)* 'de, sosyal bilimleri suni olarak bölen ikiliklerin en zarar verici olanını nesnelcilik ve öznelcilik olarak tanımlar(Bourdieu, 1990a). İşte kültürel alan ve habitus kavramları bu suni ikiliği ortadan kaldırma amacına hizmet eder (Webb ve ark., 2012). Öznelci bakış açısına örnek olarak, Webb ve arkadaşları popüler kültürde sıklıkla yer alan çoğunlukla Arnold Schwarzenegger ya da Sylvester Stallone gibi aktörlerin canlandığı, Hollywood film karakterlerini gösterir. Bu tür filmlerde yer alan güçlü kişilikli, düşünce ve eylemlerine bütünüyle hakim, sağlam iradeli ve fiziksel olarak güçlü olan kahraman, filmdeki bürokratik, kirli, insanlıktan çıkmış çevre ile mücadele eder ve sonunda kazanır. Bourdieu öznelci yaklaşımın dengeleyici anlamda faydasına inansa da, aile, dini gruplar, hükümetler, okullar gibi nesnel kültürel yapıların kişinin mizacı, eylem ve değerleri üzerindeki etkisini göz ardı ettiğini düşünür(Webb ve ark., 2012). Bourdieu her ne kadar öznelci yaklaşımın önemine inansa da, nesnelci yaklaşımdan da faydalanır. Nesnelci yaklaşımın en bilinen tezahürlerinden birisi yapısalcılıktır. Bourdieu kültürel alan ve habitus kavramlarını oluştururken, yapısalcılığın üç temel yaklaşımından etkilenir. Bireyler nesnel yapıları oluşturduklarını düşünürken aslında nesnel yapılar onları oluşturur ve yeniden üretir. Örneğin, insanların iletişim için yarattığını ve sahip olduğunu düşündüğü dil ya da yazı gibi araçlar (gösterge sistemleri) uzun vadede belirli düşünceye, eğilime, eyleme ve yatkınlığa sahip

bireyleri yaratır. Aynı şey beden dili için de geçerlidir. İkinci olarak gösterge sistemleri sadece bireylerin varoluşu ile değil, aynı zamanda dünyayı nasıl algıladıklarını da belirlerler. Bunun bir diğer anlamı, gerçekliğin sahip olduğumuz işaret sistemi tarafından üretiliyor ve sunuluyor oluşudur. Bourdieu'nun yapısal düşüncede üçüncü olarak etkilendiği yaklaşım ise ilişkisel düşünmedir. Gerçeklik ve birey, gösterge sistemlerini inşa eden anlam makinelerinin işleyerek ürettiği bir ürün gibidir. Ancak, bu sistem içindeki göstergeler tek başlarına bir anlam ifade etmekten uzaktırlar ve ancak diğer göstergelerle birlikte ele alındığında bir anlam kazanırlar. (Webb ve ark., 2012)

Habitus, Bourdieu'nun öznel ve nesnel düşünme biçimlerini sentezlemek suretiyle oluşturduğu bir kavramdır. Oyun metaforundan yola çıkarak, sözgelimi bir tenis oyuncusu ele alındığında, bu oyuncu ne kadar iyi oynarsa oynasın, maçın sonucu bir çok faktörün karmaşık bir ürünü olacaktır. Oyuncu kendi potansiyeli ve rakibin potansiyeli ile ilgili belirli bir hissiyata ve bilgiye sahiptir. Oyuncu olarak yetenekleri ise yılların deneyimi sonucunda oluşmuş, profesyonel çalışmanın ürünüdür. Ancak yine de iki oyuncunun da doğaçlama hareket ettiği alanlar vardır. Bu hareketler, oyunun sonucu açısından bazen olumlu bazen de olumsuz olarak neticelenebilirler. Ancak iyi bir oyuncu için bu doğaçlamalar aynı zamanda bir oyun stilinin cisimleşmesi anlamına da gelebilmektedir. Bourdieu'nun habitus olarak tanımladığı şey işte budur. Habitus, bir oyundaki oyuncunun bir sonraki hareketi, oyunu, vuruşu sezgiyle kavrama kapasitesidir. Habitus, alışkanlıklar gibi tekrarlar sonucunda elde edilen sadece zihinle değil, beden ile de tanınan şeydir. Bourdieu'ya göre büyüklüğü tanımlayan güven duygusu zaman içinde öğrenilen bir şeydir (Calhoun, 2010). Birey, yaşadığı tecrübeler, devam ettiği okullar, sahip olduğu aile, çevre ve benzer ortamlarda güven duygusunu deneyimler. Kimi zaman hayal kırıklığı da yaşar. Bourdieu'ya göre, bireyler bu deneyimler sonucunda toplumdaki eşitsizlikleri kabullenmeyi öğrenirler. Bu da, mantiken bireyi neyin beklediğini habitusuna katma imkânı verir. Aktörler, hangi oyunda ne kadar başarılı olacaklarını öngörür ve oyunu buna göre oynarlar. Kişiyi sadece dış sınırlar kısıtlamaz aynı zamanda bu öngörü veya başka bir deyişle, habitusu, kendi sınırlarını çizmesine olanak verir. Calhoun'a göre habitus bir anlamda bireyin karakteristik eylem eğilimleri seti olarak ortaya çıkar ve biyolojik bir varlık olarak her bireyi, sosyo-kültürel düzeyde oyuna bağlar (Calhoun, 2010).

1.4.3 Sermaye

Sermaye kelimesi genel manada ekonomik anlamı çağrışırsa da, kavramın Bourdieu tarafından kullanımı farklıdır. Bourdieu, sosyal dünyayı anlamak için, sermayenin ekonomik anlamının ötesinde kullanılması gerektiğini dile getirir. Zira, gerçek dünya, klasik ekonomi teorilerinin savunduğu şekilde sadece kar maksimizasyonunu hedef alan bir pratikler ekonomisi değildir(Moore, 2008). Calhoun'a göre(1993), Bourdieu'nun sermaye açıklaması çoğu Marxist yaklaşımdan farklıdır(aktaran Calhoun, 2010, s.107). Öncelikle, Bourdieu sermayeyi ekonomik determinizmin temeli olarak görmez. Bourdieu, insanların kıt kaynaklara ulaşma stratejileriyle ilgili karar vermeleri sürecinde bir pratikler ekonomisi gözlemler. Bu bakış açısından sermayeyi her biri farklı bir eylem alanıyla ilişkiler içinde sürekli farklı biçimler kazanma özelliğine sahip görür. Ekonomik çıkarlara kayıtsız görünen sanat, edebiyat, bilim gibi alanlar bile, sermayenin yeniden üretimi mantığına göre işler. Ancak burada sözü edilen ekonomik sermaye değildir. Her alanın kendine özgü bir sermaye yaratması alanın özerkliği açısından kritik önem taşır (Calhoun, 2010).

İşte burada sermayenin farklı türleri olarak kültürel sermaye, simgesel sermaye gibi kavramlar devreye girer. Moore'a göre, Bourdieu, sermayeyi günlük pratikleri içinde farklı değiş tokuşlarda farklı formlar alan ve farklı türleri birbirine dönüşebilen bir kavram olarak algılar ve sunar(Moore, 2008). Bourdieu sosyolojisinde temel bölünme, ekonomik sermaye ve simgesel sermaye arasındadır. Kültürel sermaye, dilbilimsel sermaye, bilimsel sermaye, edebi sermaye gibi sermaye türleri ise simgesel sermayenin alt türleri olarak yer alır(aktaran Moore, 2008). Bourdieu'nun sermaye anlayışının ayırt edici yönleri vardır. Bu sebeple de, özellikle simgesel sermaye olarak ifade ettiği sermaye türünün formlarının iyice anlaşılması gerekir. Bunu gerçekleştirmenin iki yolu ise, Bourdieu'nun kendi çalışmalarında ve O'nun fikirlerini kullanarak bulunabilir. İlkinde, değerler, beğeniler ve bazı grupların yaşam tarzlarının diğer gruplar üzerinde bir avantaj oluşturmalarından bahsedilebilir. Buna örnek olarak, eğitim geçmişi belirli kabul gören okullarda olan kişilerin, daha alt seviyede kabul edilen okullarda okuyan diğerlerine göre üst konumda görülmeleri verilebilir. İkincisinde ise, kültürel sermaye gibi sermaye türlerinin algılandıkları sosyal grup tarafından nasıl yorumlandıkları ile ilgilidir. Burada sınıfsal tek yaklaşımdan ziyade sınıflar içi tabakalara bölünmüş birden fazla yaklaşımdan söz

edilebilir. Başka bir deyişle, belirli bir sosyal gruba ait olmak, otomatikman o grubun bütün üyelerine tek bir habitus üzerinden belirlenmiş bir simgesel sermaye dağılımını sağlamaz. Bu hususlar Bourdieu'nun simgesel sermayeye yaklaşımındaki ayrıcalığı vurgulamak için önemlidir (Bourdieu, 2006: aktaran Moore, 2008).

Bourdieu'ya göre karşıtlık sanıldığı gibi ekonomik ve kültürel boyutların ideolojik açıdan karşıt konumda olmalarında değil, sermaye türlerinin arasındadır (aktaran Calhoun, 2010). Kültürel üretim alanı tersine dönmüş bir kültürel alan gibi algılanır, ancak bu bir yanlış tanımadır. Calhoun'a göre bu yanlış tanımayı bize göstermesi Bourdieu'nun en önemli katkılarından biridir. Bourdieu sermaye biçimleri mantığını güç alanı kavramı ile birlikte ele alır. O'na göre her alanda kendine özgü sermaye ve güç mücadeleleri cereyan eder. Bu sebeple de bir alanda geçerli olan sermaye, diğer alanda bir anlam ifade etmeyebilir. Buradaki esas belirleyici nokta farklı gruplar ve alanlar arasındaki ilişkilerdir (Calhoun, 2010).

1.4.4 Yöntem

Bourdieu sosyolojisinin ayırt edici özelliği, sosyoloji biliminin ortaya çıkışından bu yana var olmuş karşıtlıkları aşma çabasıdır. Ünal'a göre Bourdieu, eleştirel bakış açısını benimsemiş inşacı bir tutum izlemiş, kendi yaklaşımını ise inşacı yapısalcılık veya yapısalcı inşacılık olarak isimlendirmiştir (Bourdieu, 1987, s.147: aktaran Ünal, 2010, s.168). Ünal, Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi isimli makalesinde Bourdieu'nun en başta yıkmaya çalıştığı karşıtlığın Karl Marx ve Max Weber'in düşünceleri arasında olduğuna değinir. Ünal'a göre (2010) Bourdieu, bu iki önemli sosyoloğun kavramlarını bir araya getirerek daha bağdaştırıcı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır (s.169).

Arlı'ya göre Bourdieu'nun çalışmalarını klasik sosyoloji düşüncesi içinde anlamak zordur. Arlı, Bourdieu'nun farkını aşağıdaki şekilde dile getirir:

O, sosyolojik gelenekle diyalog noktasında muhafazakar ve konformist değil, aksine radikal, eleştirel, pragmatist ve/fakat sosyal kavramına yüklediği anlamlar bakımından uzlaştırıcıdır. Bourdieu, çağdaşlarından birçok sosyoloğun ısrarla birbirinden ayırttığı Marx, Weber, Durkheim'in sosyal bilimler alanında kurumsallaştırılmış epistemolojik çatışma noktalarını uzlaştırma iddiasını gütmüş,

kendi döneminin Fransız düşüncesinin katı yapısalcı ve görelilikçi arayışlarına bilimsel söylemin realist yeniden inşasıyla cevap vermiştir (Arlı, 2010, s. 142).

Arlı'nın da vurguladığı gibi, Bourdieu'nun araştırma yöntemlerine yaklaşımı geleneksel sosyolojik yaklaşımdan oldukça farklıdır. İstatistik, anket, mülakat gibi ampirik metotları sıklıkla tercih etse de tabakalaşma, toplumsal cinsiyet ilişkileri, eğitim gibi alanlarda çalışırken bir çok sosyologdan daha fazla bu alanların değeri üzerine düşünmeyi tercih eder. Bourdieu, bulgularını politik ve felsefi bir bakış açısından değerlendirirken, sadece istatistiksel bilgilere bağlı kalmaktan kaçınır. Ona göre, istatistiksel veriler gerçeklere erişimi sağlamaz. Onların önemi, sosyolojik fikir ve bulguları tasdik ettiği ölçüdedir. Bourdieu, araştırmacıların araştırma yönteminin gücüne güvenmekten ziyade bir tekniğin uygunluğunu durum bazında ele almaları gerektiğini savunur. Bunun aksini yaparak sosyal araştırmacı adaylarına sadece araştırma tekniğinin ya da metotlarının nasıl kullanılacağını öğretmek, pratikte çok ciddi araştırma hatalarına sebep olabilir. Ancak bu yaklaşıma rağmen Bourdieu hala araştırmacıların epistemoloji ve yapıyı başka bir deyişle teoriyi de iyi kavramaları gerektiğini düşünür. Bourdieu araştırmacıların sahaya çıktıklarında kendi önyargılarını da değerlendirmelerine dahil ettiğini savunur. Bu da O'nun gözünde sosyolojiyi saf bilim değil uygulamalı bilim yapmaktadır (Webb ve ark., 2002).

1.4.4.1 İlişkisel Yöntem

Bourdieu'ya göre alan terimleri ile düşünmek ilişkisel düşündürmektir (Bourdieu ve Wacquant, 2004, s.80-81: aktaran Kaya, 2010, s. 398). İlişkisel düşünmenin karşısında ise, ilişkiler yerine özü öne çıkararak pozitivism, fenomenoloji ve hümanist varoluşçu özne felsefeleri yer alır. Bu yaklaşımlar, failerin yaş, cinsiyet, meslek gibi özelliklerine yoğun anlamlar yüklemek suretiyle, bunların bağıntılar içindeki ilişkilerini gözden kaçırmaları. Bu sebeple de Bourdieu ilişkisel düşünmeyi tüm bilimsel düşüncenin olmazsa olmaz ön ilkesi olarak görür. Zira, O'na göre toplumsal alanda gerçeklik günlük pratikler tarafından perdelenmiştir (Swartz, 1997, s. 61: aktaran Kaya, 2010, s. 419). Kaya'ya göre, ilişkisel yöntem öznelci ve nesnelci bilgi şekillerinden epistemolojik bir kopmadır. Bu yöntem eldeki veri ve değişkenleri çok boyutlu olarak ele alır ve çözümler. Alanların hiyerarşik yapısını ortaya çıkarmanın tek yolu da budur. Bourdieu bu çıkarım için öğeler arasındaki karşıtlıkları kullanır. Örneğin Fransız işçileri ve elitleri arasındaki farklı hayat tarzları ve buna bağlı

tüketim alışkanlıkları kendiliğinden bir hiyerarşik bir yapı yaratır. Her iki sınıfın kültürü bir diğerini ele alarak değerlendirilir. Başka bir deyişle, her iki sınıfı birbirinden bağımsız olarak değerlendirme imkânı yoktur ve bu tarz bağımsız çalışmalar Bourdieu tarafından şiddetle eleştirilir (Swartz, 1997, s. 64-65: aktaran Kaya, 2010, s. 400).

1.4.4.2 Refleksivite (Düşünümsellik)

Bourdieu'ya göre refleksivite, herşeyden önce, bir bireyin dünya görüşünü belirleyen sınıf gözlüğünde eleştirel bir farkındalık geliştirmesidir. Refleksivitenin yokluğu sosyal bilimin sembolik şiddet içermesine yol açabilir. Bu da sosyal ayrımın yeniden üretilmesi sonucunu doğurur. Bourdieu'ya göre, *iyi bilim* yapmanın yolu da refleksiv yaklaşımı benimsemekten geçer (Swartz, 1997, s. 271). Webb ve arkadaşları Bourdieu'nun refleksiv yaklaşıma ulaşmak için dört ana kritere işaret ettiğini öne sürer. Bunlardan birincisi, her tür sosyolojik araştırma için geçerli olan araştırmacının, araştırmanın temeli için gerekli olan etik ve ahlaki değerleri de kapsayan entelektüel ve kültürel çatıyı kurmasıdır. İkincisi, bilinçli ya da bilinçsizce hangi inançların ve/veya görüşlerin araştırma aracı olarak araştırmaya dahil edildiğinin analiz edilmesidir. Bu da etki altında kalınabilecek büyük kuramlardan yola çıkıp saha analizine kadar olan bütün safhaların bu bakış açısı ile gözden geçirilmesi demektir. Üçüncü kriter, herhangi bir sosyal araştırmada birden fazla araştırmacının rol almasının önemidir. Bourdieu'ya göre birkaç farklı göz tarafından farklı bakış açılarından yapılan bir araştırmanın birkaç bakış açısını sentezleyip bir dengeye ulaşma konusunda, tek bir kişi tarafından yapılan bir araştırmaya göre daha sağlıklı olacağı aşikârdır. Son olarak, sosyal araştırmanın içinde var olabilecek sosyal bilinçsizliği test etmek sosyolojinin gücüne hiçbir şekilde zarar vermeyeceği gibi onu rafine ederek daha da kuvvetlendirir (Webb ve ark., 2002). Swartz'a göre ise, Bourdieu, refleksiv bir konum almak için tek başına geçerli bir reçete önermemekle beraber, araştırmacının araştırılan nesne ile olan ilişkisini temel odaklanması gereken alan olarak ele alarak, bu ilişkinin kontrol altında tutulması gerekliliğine vurgu yapar. Böylece araştırmacının sosyal konumu, değerleri, kültürü, algıları, habitusu araştırılan nesneyi istemsizce etkilemez (Bourdieu, 1987, s.112; 1988, s.35: Wacquant 1989 s.18-19, s.33-34: aktaran Swartz, 1997, s.271). Bu da sosyal bilimi daha bilimsel ve önyargısız kılar. Bourdieu'ya göre, bilimin daha bilimsel olması doğa bilimlerini taklit ile değil, daha iyi bilimsel bilginin üretilmesini sağlayacak toplumsal koşulları sağlamak ile mümkün olur (Calhaun, 2010). Yani Bourdieu'nun refleksivite kavramını öne sürmekteki amacı, bilimin eleştirisini

yapmak değil, tam tersine onun gelişmesini sağlamaktır. Sosyal bilimler, diğer doğa bilimlerini taklit ile sınırları kaldıkları ve toplumsal pratikleri anlamaktan uzak kaldıkları sürece, amaçlarına ulaşamazlar. Aynı zamanda para ve gücün amaçlarına hizmet etmekten uzak kalabilmek için bu yaklaşımı benimsemek gereklidir (Calhoun, 2010).

Bourdieu entelektüel alan içinde geçerli olan temel perspektiflerin üretimini araştırmayı hedefler. Bu temel perspektifler kolektif ürünler olup onları belirlemek entelektüel yaklaşımı biçimlendiren kültürel yapıları anlamamanın bir yoludur. İşte refleksivite bu eğilimleri ortaya çıkartabildiği gibi aynı zamanda entelektüel alanın kendisinin bu alan içinde üretilen bilgiyi nasıl ortaya çıkardığını da görme fırsatı verir. Buna akademik alandan bir örnek, disiplinler arası ayrışmanın bilginin organizasyonunu nasıl etkilediğidir. Her disiplinin kendine has yapısı onların birbirleriyle ilişkilerinde bir üstünlük sağlama gerekçesi olarak ortaya çıkabilir. Bourdieu, burada benzerlikler çözümlemesi olarak adlandırılan bir tekniği kullanarak entelektüel çalışma alanını daha sistematik bir biçimde anlamaya çalışır. Örneğin, hukuk profesörleri çoğunlukla özel okul mezunu ve kıdemli devlet memurlarının çocuklarıdır ve bu sebeple de devletin ve devlet elitlerinin destekçileridir (Calhoun, 2010). Bourdieu, refleksiv yaklaşımı benimseyerek, akademik bakış ile politika arasında güçlü bir bağ kurar. O'na göre "bilme arzusu" nun temelinde aslında "özel bir tür güç" arzusu yatar (Bourdieu, 1988, s. xiii: aktaran Swartz, 1997, s. 275).

1.4.5 "Distinction" (Ayrım) ve Orta Sınıf üzerine

1960'lı yıllarda Fransa'da toplanan verilere dayanarak yazılan Distinction (Ayrım), toplumsal sınıflar ve statü grupları arasındaki ilişkiyi analiz eder (Weininger, 2010). Bourdieu bu çalışmasında, kendi bakış açısından çağdaş Fransa'nın sınıf yapısını ortaya koymuştur (Swartz, 1997). Calhoun'a göre (2010), bu kitap "Fransız sınıf hiyerarşisi içinde farklı konumlardaki insanların karakteristik beğenileri üzerine ampirik bir analiz ile sınıf temelli bir sınıflandırmalar sistemini doğal bir düzen olarak yansıtarak meşrulaştırmaya çalışanlara karşı teorik bir argümanın karışımıdır"(s.114). Bourdieu bu kitapta, beğenilerin güzellik, gelişmişlik ya da diğer meziyetleri gören bir gözün değerlendirmesi sonucu ortaya çıkmadığını, sınıflama konusunda toplumda var olan bir mücadelenin sonucunda egemen sınıflar ya da elitler tarafından topluma meşru kültür olarak sunulduğunu anlatır (Calhoun, 2010).

“Ayrım”, 1963-1968 yılları arasında Fransa’da 1217 kişi üzerinde yapılan bir saha araştırmasının sonucunda 1979 yılında basılmıştır. Araştırmanın çıkış noktası, kültürel ürünlerin tüketiminde bireylerin mizaç ve kültürel yeterliliklerinin, belirli kategorilerdeki bireylere göre nasıl dağılım gösterdiğini bulgulamaktır. Araştırma kapsamını müzik, resim gibi meşru kabul edilen kültürel alanların yanı sıra, giysi, mobilya, yemek gibi oldukça kişisel sayılabilecek alanlar da dahil edilmişti (Bourdieu, 1984).

Bourdieu, Ayrım’ı “Max Weber’in sınıf ve stand (toplumsal konum) arasında kurduğu karşıtlığı yeniden düşünme çabası” olarak tanımlar (Bourdieu, 1984, s. xii: aktaran Weininger, 2014, s.116). Weininger’a göre (2014), bu çaba, ekonomik ve sembolik arasındaki ilişki sorununu gündeme getirmek suretiyle Bourdieu’yu uzun süre meşgul etmiştir. Bu konuda savını kuvvetlendirmek amaçlı olarak Bourdieu, öncelikle habitus ve sınıf mevki arasında bir bağlantı kurma yoluna gitmiş, sonrasında ise gündelik pratiklerin sınıf yapısında farklı konum işgal eden bireyler arasında sembolik sınırlar oluşturmak amacıyla kullanıldığı ve bu şekilde de statü gruplarının oluştuğunu savunmuştur (s.116).

Wacquant’a göre (2010) Bourdieu, Ayrım’da “Marxizmin ekonomik determinizmini Weberci kültürel düzenin özgünlüğü düşüncesiyle ve Durkheimcı sınıflandırma girişimleriyle harmanlayan bir sınıf teorisi geliştirmiştir” (s. 65). Ancak, yine de Weininger’a göre (2014), Bourdieu’nun sınıf anlayışını tek bir baba figürü ile veya böyle bir figürden türeyen bir araştırma geleneği ile özdeşleştirmek hatalıdır. Bourdieu, sadece diğer pek çok meselede olduğu gibi sınıf meselesinde de sosyolojik literatürden ihtiyacı olduğu kadar ödünç almıştır (s. 112).

Bourdieu’nun ilk vurgusu estetik yargı üzerinedir. Bourdieu’ya göre estetik yargı bireyin özel tercihlerinin ifadesi değil, sınıfsal terbiye ve eğitimden kaynaklanan toplumsal bir yetidir (Wacquant, 2010, s.65). Bir sanat eserini beğenmek için öncelikle uygun türde kültürel sermaye gerektiren sembolik koda hâkim olmak gerekir. Bu kültürel sermaye ise iki yolla edinilebilir ki bunlar ilk geçiş döneminde ailede ve okul döneminde eğitim sürecinde kazanılmaktadır (Wacquant, 2010)

Bourdieu'ya göre, kültürel sermayenin en temel özelliği bedenselleşmesinden dolayı edinimi için bir zaman yatırımının gerekli olmasıdır (Bourdieu 1986, s. 244-246: aktaran Weininger, 2014, s. 117). Ayrım'ın ikinci temel tartışması ise, farklı gruba mensup bireylerin sergiledikleri estetik algılar ve hayat tarzlarının birbirleriyle karşıtlık içinde olmasıdır (Wacquant, 2010). Bu karşıtlık, bir anlamda farklı grupların mevcut konumlarını ve kimliklerini düzenleyici ve besleyici bir niteliktedir. Bu sebeple, kültürel bir pratik, örneğin caz ya da arabesk dinleme, futbol ya da golf oynama toplumsal anlamını pratiğin kendi özelliklerinden değil, pratikler sistemi içinde bir nesne olarak mevcut konumundan alır. Bu sebeple de aynı kültürel pratiğin iki farklı toplumdaki anlamı farklı olabilir, ya da farklı zamanda aynı pratiğe farklı anlamlar yüklenebilir. Bourdieu'nun burada önemle üzerinde durduğu noktalardan birisi, kültürel pratiklerin her toplumun içinde farklı konumlarda olabileceği ve her toplumun kendi tarihsel geçmişi ve kendi bağlamında ele alınması yönündedir. Bourdieu, *Pratik Nedenler*'de bu konudaki yaklaşımının ilk formülünü soyut ve karanlık olarak tanımlamakla beraber, yine de toplumsal konumlar, yatkinlikler, ve tavır almalar, yani toplumsal eyleyicilerin pratiğin birbirinden çok farklı alanlarında yaptıkları *tercihler* arasındaki ilişkinin çözümlenmesini anlamak olarak özetler (Bourdieu, 2005; Wacquant, 2010). Bourdieu'nun bu konuda dikkat çektiği bir diğer husus ise, iki toplum arasında ilk bakışta aynı ya da eşdeğer görünen pratikler, (Fransa ve Türkiye'de golf oynamak ya da Fransa'da şarap Türkiye'de rakı içmek gibi) arasında doğrudan denklikler aramaktır ki, bu yaklaşım Bourdieu'ya göre, yapısal olarak farklı özelliklerin özdeşleştirilmesi veya haksız yere ayrıştırılması gibi hatalı çıkarımlar yapılmasına sebep olabilir (Bourdieu, 2005).

Bourdieu'ya göre (2005), "seçkinlik ve ayrıcalık olarak hal ve hareketlerin farklılığı doğuştan değil, farklılıktan, uzaklıktan, ayırt edici özelliklerden, daha başka özelliklerle ve o özelliklerle arasındaki bağıntı aracılığıyla var olan bağıntısal özellikten ibarettir" (s. 18). Bu farklılık ve uzaklık fikrinin "uzam" kavramının temelinde yer aldığını savunan Bourdieu, toplumsal uzamın tanımını şöyle yapar:

Uzam, birbirlerinin dışında yer alan, birbirlerine göre karşılıklı dışsallıkları ve iç içelik, yakınlık ya da uzaklık bağıntılarıyla olduğu kadar düzenleme bağıntılarıyla –üstünde, altında ve arasında gibi- tanımlanan, ayrı ve bir arada bulunan konumlardan oluşan bir bütündür. (Bourdieu, 2005, s.18)

Toplumsal uzam öyle bir şekilde kurulmuştur ki, eyleyiciler ya da gruplar burada, ABD, Japonya ya da Fransa gibi en ileri ülkelerde, hiç kuşkusuz en etkin konumda

bulunan,iki farklılaşma ilkesine yani ekonomik sermaye ve kültürel sermayeye göre yapılan istatistiksel dağılım içindeki konumlarına göre dağılırlar. (Bourdieu, 2005, s.18)

Bourdieu, Ayrım'daki çalışmasında üç dikey eksen den oluşan bir faktöryel uzam ortaya koyar. Tercih ettiği istatistik tekniği ise, faktör analizine benzeyen ancak kategorik değişkenlerle de kullanılabilen bir teknik olan "Çoklu Mütakabiliyet Analizi" dir. Üç dikey eksen den birincisi, mesleki sistem içinde mevkileri, çalışanlar tarafından sahip olunan ekonomik ve kültürel sermayenin toplamına göre ayırır. Sınıf mevkii, bu eksen deki konumun bir fonksiyonudur. Örnek vermek gerekirse, üst düzey yöneticiler, sanayiciler, profesörler gibi meslek kategorileri eksen de birbirine yakın konum işgal edeceklerinden aynı sınıf mevkii ni paylaşırlar. Bu meslek gruplarına mensup bireyler eksen in üst tarafında yer alır ki, bu sebeple Bourdieu onları "egemen sınıflar" olarak adlandırır. Kol emeğine dayalı çalışan işçiler ile tarımda çalışanlar ise aynı eksen de tam ters bir konumu işgal ederler. Bu kategoriler ise Bourdieu tarafından "işçi sınıfı" olarak tanımlanır. Bunların arasında ise bir ara tabaka olarak, "küçük burjuvazi" olarak tanımlanan sekreterler, ilkokul öğretmenleri, teknisyenler gibi meslekler yer alır (Bourdieu, 1984, s. 128-129: aktaran Weininger, 2014, s. 118). Uzam üzerindeki ikinci eksen, sınıf mevkileri içindeki pozisyonları ayırt etmeye yöneliktir. Bourdieu'ya göre bu eksen boyunca yer alan zıt konumlar sınıf fraksiyonlarına tekabül eder. Örneğin, kültürel sermayesi ekonomik sermayesine kıyasla çok yukarda olan bir üniversite profesörü ile, kültürel sermayesi düşük olduğu halde, ekonomik sermayesi çok yüksek bir sanayici aynı egemen sınıf içinde ancak farklı bir fraksiyonda, tamamen zıt kutupta yer alır. Ortada ise kültürel ve ekonomik sermayeleri birbirine daha yakın olan profesyonel yöneticiler yer alabilir. Benzer bir analiz işçi sınıfı altında yer alan küçük işletme sahipleri ve ilkokul öğretmenleri arasında da geçerli olacaktır. İkisi ortasında yer alacak grup ise her iki sermaye türüne de yakın oranda sahip, sekreterler, teknisyenler ve ofis çalışanları olabilir. Üçüncü eksen de mesleki işbölümü farklılaşır. Burada zaman ve aile faktörü devreye girer. Bourdieu, aile kökeninin ekonomik ve kültürel sermaye oranlarına bakmak suretiyle pozisyonları zaman içinde deneyimledikleri değişime göre inceler. Bu yöntemle, sosyal hareketlilik konusunda bir fikir sahibi olmamızı sağlar. Örneğin, uzmanlık mensubu çalışanların bu sınıfa mensup ailelerde doğmuş olmaları ihtimali burjuvaziye göre daha yüksek bulgulanmıştır. Hareketlilik dikey hareketlere ek olarak yatay ya da çapraz hareketliliğe de sebep olabilir (Weininger, 2014). Weininger'a göre (2014), Bourdieu için temel soru, kolektivitelerin varoluşu ve

varoluş tarzıdır. Ayrım'ın temel varsayımı toplumsal grupların tüketim alanında biçimlendiği düşüncesidir ki, bu varsayım aynı zamanda Bourdieu'nun yaşam tarzlarına yaptığı vurgunun temelinde yer alır (s. 124). Bu bağlamda, kültürel ürünlere yönelik ve şahsi tüketim alışkanlıkları üzerinde elde ettiği verileri Çoklu Mütekabiliyet Analizi yöntemiyle değerlendirmiş ve çeşitli yaşam tarzı göstergelerinin toplumsal uzamda birbirine yakın konumda yer aldığını gözlemlemiştir (Bourdieu, 1998, s. 4-6; Weininger, 2014, s. 124).

Egemen sınıf mensupları arasında görülen yaşam tarzı "ayrım hissi" olarak adlandırılan şey etrafında ortaya çıkmaktadır. Egemen sınıflar içinde yer alan ekonomik sermayesi yüksek fraksiyonda yer alan gruplar, bu ayrım hissini lüks mallar tüketimi üzerinden yaşamaya çalışırken, aynı sınıfta, ancak kültürel sermayesi yoğun fraksiyonda yer alanlar, entelektüel olarak en talepkâr kültür biçimlerine yönelmek suretiyle dışa vururlar. İki kutup arasında yer alan ve sermaye oranı simetrik olarak tabir edilebilecek gruplar ise, iki uç gruptan farklı olarak daha ortada yer alan, görece daha rahat bir yaşam tarzını benimseyebilir. Bourdieu'ya göre yaşam tarzı farklılıkları bir anlamda uzam içinde yer alan aktörlerin arasındaki çatışmanın sembolik bir dışavurumudur (Weininger, 2014, s. 125-126).

Bourdieu, *Pratik Nedenler*'de Fransa özelinde yaptığı çalışmalarda kullandığı simgesel ve toplumsal uzam modelinin sadece tikel olarak Fransa değil, tüm diğer toplumları anlamakta da faydalı olacağından bahseder. Ancak bunu yapmak için öncelikle tikelleştirici olarak tabir ettiği, o toplumun nevi şahsına münhasır özelliklerine takılı kalmaktan uzak durmak ve hatta bunun ötesine geçmek gerekir. Bourdieu'ya göre *Ayrım* bu tür yaklaşımı desteklemektedir (Bourdieu, 2005).

1.5 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 2014-2015 yıllarında İstanbul'da yaşayan çalışma hayatındaki orta sınıfa mensup bireylerin, gündelik ve kültürel tüketim alışkanlıkları ile yaşam tarzlarını gözlemlemek suretiyle yaşayan orta sınıf profilinden bir kesit sunmaktır. Bu şekilde, Bourdieu perspektifinden bir bakış ile İstanbul örneğinde orta sınıfta kültürel sermayenin dağılımı ve kuşaklar arası aktarımı gözlemlenebilecek, orta sınıf içinde

fraksiyonları belirleyen ayrımı yaratan gündelik pratikler sorgulanacak, kültürel sermaye ve gündelik pratikler arasında ilişki incelenecektir. Aynı zamanda yaş, gelir düzeyi, cinsiyet ve dini eğilimlerin kültürel sermayenin bireyler arasındaki dağılımındaki etkileri, farklılıklar ve benzerlikler üzerine de bir fikir edinmek amaçlanmaktadır. İlâveten, araştırma bulgularından yola çıkarak Türkiye’de sınıflar arası sosyal hareketliliğin düzeyi hakkında fikir edinilmesi de planlanmaktadır.

Her ne kadar, elde edilecek saha analiz bulguları, Türkiye geneli hakkında kesin bir yargıya varmamız için sınırlı olsa da, İstanbul genelinde yaşayan orta sınıf profilleri hakkında kısmen de olsa, fikir sahibi olmamızı sağlaması hedeflenmektedir.

1.6 Araştırmanın Önemi

Kültürel sermaye bir toplumdaki sosyal tabakalaşmanın oluşum şeklini kavramak açısından fonksiyoneldir. Aynı zamanda kuşaklar tarafından sahip olunan kültürel sermayenin birikimi kültürel transfer mekanizmalarını açıklamaya yardımcı olabilir. Sosyal değişimin birey temelinde başladığı gerçeğinden hareket ile birikmiş kültürel sermayenin bir toplumu olumlu yönde değiştirme kapasitesi dikkate alınması gereken gerçeklerden biridir (Arun, 2012). Arun’a göre (2014), Türkiye’de toplumsal yaşamda bireylere sunulan kıymetler ve kaynakların eşitsiz dağılımı sosyal hiyerarşiyi beslemekte ve bireyler de buna göre belirli bir alan içinde iktidar, imtiyaz ve nüfuz elde etmek ve kaynaklara ulaşmak için mücadele etmektedirler (s.188). Arun’un 2005 yılında AYKA (Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması)’ ya ait veri setinin analiziyle gerçekleştirdiği çalışmasında ulaştığı bulgular kültürel sermayenin eşitsiz dağılmış olduğunu ve bu eşitsiz dağılımın da kuşaklar boyunca aktarılarak kendini yeniden ürettiği önermesini doğrular niteliktedir. Zira Arun’a göre (2014), ekonomik ve kültürel sermayeye sahip sınıflar bu sermayeyi korumak amaçlı olarak sermayenin oluşum süreçlerini kendileri lehine yönetmekte ve meşrulaştırmaktadırlar (s. 188). Dolayısı ile, kültürel sermayenin adil dağılımı için öncelikli yapılması gereken toplumsal yeniden üretim süreçlerinin gözden geçirilmesidir.

Yıldırım'a göre (2012), güçlü ve geniş bir orta sınıf gelişmiş ülkelerin önemli bir bileşenidir. Girişimcilik niteliği, beşeri sermayesi ve nitelikli talebi ile Orta Sınıf bir ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli rol oynayabilir (Yıldırım, 2012). Zira, Easterly'e göre (2001, s. 330), sanayileşmenin batılı ülkelerde başlamasının en önemli nedenlerinden bir tanesi bu ülkelerde bir orta sınıfın var olmasıdır (aktaran Yıldırım, 2012). Karpat ise orta sınıfı, Osmanlı Devleti'nden kalan kültürel mirası değerlendiren ve Türkiye'de modern demokrasinin yerleşmesinde birinci derecede etkisi olan kesim olarak ele alır ve Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin gelişme sürecinin orta sınıfın ortaya çıkışı ile paralellik izlediğini ileri sürer (Karpat, 2012). Keyder ise⁴, son dönemde Gezi olayları bağlamında yükselen toplumsal hareketlerde *yeni orta sınıfın* yükselişine dikkat çeker. Keyder'in maaşlı çalışan, eğitim düzeyi yüksek, konularında uzman, çoğunlukla yabancı dil bilen ve bu bağlamda işverene karşı nisbi özerklik kazanmış bireyler olarak tanımladığı yeni orta sınıf, bireysel özgürlükler, çevre duyarlılığı vb. konularda işçi sınıfından ayrılmaktadır. Araştırmamız çerçevesinde görüşülen katılımcılar da Keyder'in tanımladığı bu kesim içinde yer almaktadır. Tüm bu bilgiler çerçevesinde bakıldığında, Türkiye'de orta sınıfı analiz eden çalışmalar önem taşımaktadır.

Literatürde araştırmanın amacı bölümünde belirtilen sorulara cevap arayan çalışmalar olsa da İstanbul ili ve orta sınıf özelinde kültürel sermayenin dağılımını inceleyen benzer bir araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırma bu anlamda orta sınıfa odaklanan ilk çalışma olmasından ötürü önem taşımaktadır.

⁴ Çağlar Keyder makalesi için, www.bilimakademisi.org/yeni-orta-sinif-caglarkeyder Internette görünüm tarihi 1/8/2013

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Evreni

Bu çalışmada niteliksel araştırma yöntemi ile veri toplandığından dolayı evren ve örneklemeden söz etmek mümkün değildir. Ancak bu anlamda aşağıdaki açıklamalar yapılabilir.

Araştırma İstanbul ilinde ikamet eden, orta sınıfa mensup bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede toplam 26 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Görüşülecek kişilerin seçiminde, her bir grupta en az iki kişi olmak üzere, eşit sayıda kadın/erkek, üst düzey/orta düzey yönetici, 45 yaş altı/45 yaş ve üzeri, laik/dindar olmak üzere toplam 32 kişi ile görüşülmesi hedeflenmiştir. Böylece, bulguların değerlendirilme sürecinde cinsiyet, meslek, gelir düzeyi, eğitim durumu, dini inançlar, siyasi eğilimler gibi özelliklerle alınan cevaplar arasında anlamlı ilişki olup olmadığının da incelenebileceği ön görülmüştür. Görüşülen kişiler, araştırmacının yakın çevresindeki kişiler vasıtasıyla ulaşabildiği üçüncü şahıslar arasından seçilmiştir.

Orta Sınıfın tespitinde Eric Olin Wright'ın *Class Counts* isimli çalışmasında yer alan yaklaşım üzerinden ilerlenmiştir. Wright söz konusu çalışmasında sınıf konumları Basit Sınıf Tipolojisi olarak adlandırdığı şeması Şekil 2.1.'de gösterilmiştir.

Wright'a göre tablo içindeki her bir hücre bir sınıfı değil ama bir sınıf konumunu temsil eder ve her ne kadar kapitalizm içinde zıt konumda olan "işçi" ve "kapitalist" gruplar sınıf olarak adlandırılrsa da bu grupları ana konumlar olarak ifade etmek daha yerinde olacaktır. Dolayısı ile de bu tablo aslında altı sınıftan oluşan bir

kapitalist yapı önerisi değil, altı ayrı konumdan oluşan bir sınıf yapısı modelidir. Wright ilerleyen çalışmalarda bu modeli sadeleştirerek kapitalist, küçük burjuva, orta sınıf ve işçiler olmak üzere dört kategoriye indirgemıştır (Wright, 2004).

		Üretim araçları ile olan ilişki	
		Sahibi	Çalışan
İşe alma yetkisi var	Kapitalist	Uzman yönetici	Uzman olmayan yönetici
	Küçük Burjuva	Uzman	İşçi
		Beceri sahibi (skilled) Beceri sahibi değil	

Şekil:2.1. Basit Sınıf Tipolojisi
Kaynak: Wright, "Class Analysis", 1997, s. 21

Wright'a göre "yetki, beceri ve uzmanlık" sınıflar arası ilişkilerde, çalışanlara verdiği ayrıcalıklı güç konumu sebebi ile önemlidir. Zira Bourdieu'nun da vurguladığı gibi, bilgi ve uzmanlık aynı zamanda sembolik sermaye ve ayırt edici yaşam tarzları ile de ilişkilendirilebilir. Wright'ın terminolojisinde "yetki", personel alım ve işten çıkarma yetkisine tekabül eder (Wright, 1997). Wright'ın analizinde orta sınıfa tekabül eden konumlar Şekil 2.1.'de mavi ile işaretlenmiştir. Bu çalışmanın konusu olarak, orta sınıfı temsilen mavi ile işaretli gruplarda yer alan yetki ve uzmanlık sahibi yöneticiler, uzmanlık sahibi ancak yetkileri kısıtlı uzmanlar ile görüşülmüştür. Yetki ve uzmanlık sahibi yöneticiler olarak, üniversite mezunu ve bir şirkette müdür üzeri unvanda çalışan ve/veya personel işe alımı, işten çıkarılması konularında yetki sahibi görüşmeciler seçilmiştir. Bu grup, üst düzey yöneticiler olarak isimlendirilmiştir. Uzmanlık sahibi ancak personel işe alımında yetkili olmayan grubu temsilen ise, müdür ve altı unvanda çalışan, yetkisi sınırlı olan üniversite mezunu katılımcılarla görüşülmüştür. Bu grup, orta düzey yöneticiler olarak isimlendirilmiştir. Yetki sahibi olan ancak uzmanlık sahibi olmayan grup ile de görüşülmesi başlangıçta hedeflenmiş ancak bu grupta yer alacak katılımcı sayısına ulaşmanın güçlüğü sebebi ile bu grup çalışmadan son anda çıkartılmıştır.

Görüşülen kişilerin kadın-erkek, üst düzey-orta düzey, dindar-dindar olmayan, 45 yaş altı-45 yaş ve üzeri eşit sayıda tutulmasına gayret edilmiştir. Ancak, 45 yaş üzeri ve üst ve orta düzey dindar kadın yönetici profiline sahip bireylere ulaşmak mümkün olmamıştır. Aynı zamanda 45 yaş üzeri dindar erkek orta düzey yönetici profiline sahip bir görüşmeci son anda görüşmeyi iptal ettiğinden dolayı, yerine aynı özelliklerde ancak 45 yaş altı bir görüşmeci seçilmiştir. Sonuç itibarıyla planlanan altı kişi ile görüşme yapılamamış, bir katılımcının ise yaş grubu değişmiş ve sonuç itibarıyla toplam 26 kişi ile görüşülmüştür.

Görüşülen kişi özelliklerinin kadın-erkek, dindar-dindar olmayan ve 45 yaş altı- 45 yaş ve üzeri olarak belirlenmesinde ise aşağıdaki gerekçeler dikkate alınmıştır.

Bourdieu, *Masculine Domination (Eril Tahakküm)* isimli çalışmasında, cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet kavramları ekseninde eril tahakkümün nasıl işlediğini tartışmıştır. Bourdieu'nun terminolojisinde gündelik yaşam hem iktidar ilişkilerinin oluştuğu hem de yeniden üretildiği yerdir ve toplumdaki hiyerarşik yapılar da gündelik yaşamdaki alışkanlık, beğeni ve yatkınlığın sonucunda oluşur. Bireyler gündelik eylemlere habituslarının zaruretleri bağlamında katılırken aynı zamanda da içinde buldukları toplumsal alanın kısıtlamalarına tabi olarak yönlendirilirler (Bourdieu, 2005 : aktaran Öztimur, 2010, s. 584). Araştırmada cinsiyetler arası farklılıkları habitus bağlamında gözlemek kuşkusuz çalışmaya derinlik katmak ver eril tahakkümün beğeniler ve yaşam tarzları üzerinden yeniden üretimini gözlemek açısından önem taşımaktadır.

Araştırma sürecinde görüşülen kişiler, 45 yaş altı ve 45 yaş ve üzeri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. 45 yaş, Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı sınıflandırmaya göre orta yaşa geçme sınırı olarak belirlenmiştir. Buradaki amaç, yaş grubu bazında farklılaşabileceği düşünülen yaşam tarzı ve kültürel tüketimin genç ve genç olmayan kırımda yorumlanmasının sağlanmasıdır.

Grupların belirlenmesinde kullanılan kırımlardan biri de dindar ve dindar olmayan ayrımıdır. Türkiye'de din konusu toplumsal gündemi meşgul eden konuların başında

gelmektedir. Toplumun farklı kesimlerinin dine yaklaşımı ve farklı pratikleri benimsemeleri sosyal, siyasi veya ekonomik fay hatları ile ilişkili sayılmaktadır (Akşit ve ark., 2012). Akşit ve arkadaşlarına göre (2012), Türkiye'nin içinde bulunduğu özgül tarihsel toplumsal bağlamda, din sürekli bir oluşum ve dönüşüm sürecindedir (s. 73). Bu bağlamda, katılımcıları dine karşı olan mesafeleri bazında ele almak Türkiye gerçeğine uygun bir yaklaşım olacaktır. Ancak, dindar kavramının tanımı göreceli olduğundan buradaki referans noktalarından birisi katılımcıların kendilerini nasıl değerlendirdikleri olmuştur. Tüm katılımcılara “kendinizi dindar olarak nitelendirir misiniz?” sorusu yöneltilmiş ve “evet” diyenler dindar grup altında değerlendirilmiştir. Ancak, katılımcılar arasında dindar kelimesinin standart bir anlam ifade edemeyebileceği görüşünden hareket ile, ikinci kriter olarak katılımcıların genel görüşme esnasında Müslümanlıkta yer alan dini pratikler, söylemler ve semboller ile yakınlık dereceleri dikkate alınmıştır. Örneğin, bir katılımcı feminizm ile ilgili soruya yanıt verirken İslam Peygamberinin Veda Hutbesinden bir alıntı yaparak Müslümanlığa olan yakınlığını gösterirken, bir başka katılımcı dini sebepler ile alkol kullanmadığını ifade etmiştir. Buna benzer olarak dindar grupta yer alan iki kadın katılımcı da başörtüsü kullanmaktadır.

Meslek grupları Bourdieu'nun çalışmasında önemli bağımsız değişkenlerden biridir. Bourdieu Ayrım'a konu olan saha çalışmasında, orta sınıf olarak nitelendirdiği meslekleri dört grupta toplamıştır. Bunlar, zanaatkarlar ve küçük mağaza sahipleri, büro işi yapan alt kademe yöneticiler, teknisyenler ve ilk okul öğretmenleri, yeni küçük burjuva dır. Bu çalışmada ise, orta sınıf olarak Wright'ın Şekil 2.1.'de özetlenen yaklaşımından hareket ile, büro işinde çalışan üst ve orta düzey üniversite mezunu ücretli çalışanlar ele alınmıştır. Görüşme yapılan kişilerin özelliklerini içeren özet bilgiler Ek 4'te Tablo B1'de verilmiştir.

2.2 Derinlemesine Görüşme

Araştırmada niteliksel yöntem kullanmak suretiyle derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Niteliksel araştırmalar, araştırma faaliyetinin amacı gerçeği anlamak ve olduğu gibi tanımlamak olduğundan, “niçin” sorusundan çok, “ne” ve “nasıl” sorularına odaklanırlar (Kümbetoğlu,2012). Holliday'a göre, sosyal gerçekliği derinlemesine kavramak isteyen, sosyal dünyayı oluşturan bireylerin

profilini vermeye çalışan, bu oluşturma sürecinin hem bireylerce, hem de araştırmacının kendisince bir yorumlama, anlamlandırma faaliyeti olduğunu kabul eden araştırmacı, “araştırma problemini katıldığı mikro birimlerin sosyal hayatlarına dair sorular sorar ve buradan hareketle araştırma planını” oluşturur (Holliday, 2002, s. 20-22: aktaran Kümbetoğlu, 2012, s. 34).

Nitel araştırmalar her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından elle tutulamaz olarak nitelendirilse de, Neuman'a göre (2013) durum böyle değildir. Neuman, nitel verilerin gerçek olayları belgelemeyi, insanların kelimelerle, jestlerle veya tonlamayla söylediklerini kaydetmeyi ve belirli davranışları gözlemleyerek yazılı belgeleri araştırmayı, görsel imgeleri ise incelemeyi gerektirdiğini söyler. Neuman'a göre (2013) bunların hepsi de zaten dünyanın somut yönleridir. Nitel araştırmalarda araştırmacı kuramı veri toplama süreci esnasında geliştirir. Bu da kuramın aslında verilerden oluştuğu ve temellerin verilerde yattığı anlamına gelir. Bu yaklaşım, nitel araştırmayı esnek hale getirerek veriler ve kuramın etkileşimde bulunmasına olanak sağlar (s. 233-234).

Nitel araştırmaların özelliklerinden biri de araştırmacının toplumsal bağlama yaptığı vurgudur. Bir toplumsal bildirimin anlamı, ortaya çıktığı bağlama bağlıdır ve toplumsal bağlamdan ayrıldığı anda anlamını kaybeder (Neuman 2013, s. 234). Bu tezin konusu olan araştırma, her ne kadar Bourdieu'nun Fransa özelinde yapılan saha çalışmasından ilham alınarak gerçekleştirilmişse de, Türkiye koşulları bağlamında bir anlam ifade etmektedir ve verilerin yorumlanmasında bu bağlam dikkate alınmıştır.

Derinlemesine görüşme tekniği, bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulmasına, dinlenmesine, cevapların kaydedilmesine ve gerektiğinde ilave sorular sormak suretiyle konunun detaylı incelenmesine imkân verir (Kümbetoğlu, 2012). Derinlemesine görüşme tekniği, karşılıklı iletişime dayandığından her ne kadar basit gibi görünse de, Kümbetoğlu'na göre (2012), bu teknik, “beceri, duyarlılık, konsantrasyon, karşımızdakini anlama, içe bakış ve disiplin” gerektirir (s. 72). Derinlemesine görüşme sıradan günlük konuşmalardan farklıdır. Zira, araştırmacı konuşmayı sıklıkla yönlendirir ve gerektiği hallerde daha ayrıntılı sorular ile

zenginleştirir. Böylece konuşulan kişi kendisini daha rahatlıkla ifade edebilir. Derinlemesine görüşme tekniği sosyal dünyada görünür olan olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, ayrıntıları kavramayı ve sosyal dünyayı bütüncül bir şekilde anlamayı sağlayan bir veri toplama aracıdır. Görüşmeciye düşen sorumluluk ise, görüşülen kişinin cevaplarını rahatlık ve doğruluk ile aktarabileceği bir ortamı sağlamaktır. Nitel verinin toplanmasında üç temel yöntem vardır. Bunlar enformal sohbet, rehber görüşme formu eşliğinde yapılan görüşme ile standartlaşmış açık uçlu görüşmedir (Kümbetoğlu, 2012, s.73).

Bu tezin konusu olan araştırma, rehber bir derinlemesine görüşme formu (Ek1’de verilmiştir) kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Formda yer alan sorular Bourdieu’nun Ayrım kitabına konu olan saha araştırmasında kullanılan sorulardan ilham alınarak belirlenmiştir. Ancak, birebir aynı sorular kullanılmamış, Türkiye’deki sosyal yaşamın gerçekleri bağlamında bazı sorular güncellenmiştir. Örneğin, Fransa örneğinde kültürel tüketimin önemli bir parçası olan resim sanatı, Türkiye örneğinde çok fazla göze çarpan bir ayrım pratiği değildir. Bu sebep ile, araştırmaya katılanlara resim sanatı ile ilgili sorular yöneltilmemiştir.

Derinlemesine görüşme formu soruları dört bölümde toplanmıştır. Sorulara geçmeden önce ayrı bir ön bölümde bağımsız değişkenler olarak yaş, meslek, cinsiyet, eğitim durumu ve okunan okul isimleri, yabancı dil bilme durumu, ailevi detaylar, oturulan semt, aylık tüketime ayrılan tutar ve baba mesleği sorulmuştur. Daha sonra detaylı sorulara geçilmiş ve ilk bölümde gündelik tüketim alışkanlıkları sorgulanırken, ikinci bölümde kültürel tüketim ve beğeniler, üçüncü bölümde boş zaman alışkanlıkları, tatil, spor ve hobiler, son bölümde ise politik ve dini yaklaşımlar, meslek seçimi, yaşam ile ilgili genel görüşler ele alınmıştır.

2.3 Düşünümsel Yaklaşım

Bourdieu’nun düşünümsel (refleksiv) yaklaşım argümanı çerçevesinde araştırmacının toplumsal konumu ve habitusu da aslında bu araştırmanın bir parçasıdır. Araştırmacının profili, araştırmaya konu olan 45 yaş altı, dindar olmayan, kadın, orta düzey yönetici profiline tekabül etmektedir. Araştırmacı görüşmeleri

yaparken her ne kadar nesnel bir tutum benimsemeye gayret etmiş olsa da, katılımcılara soru yöneltme esnasında istem dışı yönlendirmeler yapmış olma ihtimali de göz önüne alınmalıdır. İlaveten bulguların değerlendirilmesi sürecinde de araştırmacının profili göz önünde tutulmalı ve araştırma sonuçları ile beraber değerlendirilmelidir.

2.4 Araştırmanın Kısıtları ve Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler

Görüşmeler sürecinde ciddi olarak nitelendirilebilecek bir sorun ile karşılaşılmamıştır. Yaşanan en önemli sorun görüşmelerin hedefinde yer alan 45 yaş üzeri orta ve üst düzey ile 45 yaş altı üst düzey, dindar kadın profilinde görüşmeci bulunamaması olmuştur. Bu da Türkiye’de dindar kadınların 45 yaşın üzerinde ve üst düzey olabilecek kadar uzun iş hayatında kalmadıklarını göstermektedir. Bunun sebeplerinden biri, başörtüsü kullanımının sadece son on yılda kamusal alanlarda yaygınlaşması olabilir. Her koşulda bu tahmini bir yaklaşım olup bu bulgu ayrı bir çalışma ile araştırılmaya açıktır.

Görüşmelerde yaşanan bir diğer sorun ise, görüşmecilerin hepsinin çalışan kesim olmaları dolayısı ile görüşme için randevu almanın zorluğu ve görüşme süresinin sınırlılığı gibi konular olmuştur. Çoğu görüşme mesai saatleri arasında şirket kafeteryaları ya da yakın civardaki kafeterya veya lokantalarda gerçekleştirilmiş, bu da görüşmelerin sesli ve kalabalık ortamlarda yapılması sonucu yoğunlaşma sağlamada hem görüşme yapılan kişi, hem de araştırmacı açısından güçlükler yaratmıştır. Bunun sonucu olarak birçok görüşmede katılımcıları yeteri kadar deşme sorusu yöneltme ve görüşmeyi derinleştirme imkânı bulunamamıştır. Zaman kullanımı konusundaki bu kısıtlılık, orta sınıfa özgü bir bulgu olarak değerlendirilebilir niteliktedir. Zira, bulunduğu gruptan ve harcama düzeyinden bağımsız olarak tüm çalışanlarda ortak olarak gözlemlenen hususlardan biri de zaman konusundaki bu kısıtlılıktır.

BÖLÜM 3

HABITUS VE TÜKETİM PRATİKLERİNE

DAİR BULGULAR

3.1.Katılımcıların genel profili

Araştırma kapsamında toplam 26 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan kişilere ait özet bilgiler tablo 3.1’de gösterilmektedir.

Tablo 3.1. - Görüşme Grupları									
	Orta Düzey				Üst Düzey				
	45 yaş altı		45 yaş üstü		45 yaş altı		45 yaş üstü		
	Dindar	Dindar Olmayan	Dindar	Dindar Olmayan	Dindar	Dindar Olmayan	Dindar	Dindar Olmayan	Dindar Olmayan
Kadın	2	2	0	2	0	2	0	2	2
Erkek	3	2	1	2	2	2	2	2	2

Toplam görüşülen katılımcıların on kişisi kadın, on altı kişi ise erkektir. Katılımcıların hepsi de en az üniversite mezundur. Bunun yanı sıra, yüksek lisans yapmış üç katılımcı ve profesör ünvanlı bir katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar dindar ve dindar olmayan olarak iki gruba ayrılmıştır. Dindar ve dindar olmayan grupların seçiminde iki kıstas esas alınmıştır. Katılımcının kendisini dindar olarak nitelendirip nitelendirmediği birinci kıstas olarak yer alırken, ikinci kıstas olarak katılımcının dini söylem, rutin ve pratiklere karşı olan duruş ve yakınlığı gözlemlenmiştir.

Dindar grupta görüşme yapmak için üst düzey kadın çalışan ve 45 yaş üzeri kadın çalışan bulmak mümkün olmamıştır. Bunun bir sebebi, dindar profile sahip kadın çalışanların uzun yıllar çalışma hayatı içinde kalmadıkları olabilir. Öte yandan, katılımcı arama sürecinde karşımıza çıkan dindar profile sahip kadın çalışanların çoğunlukla, kendi işletmelerinin sahibi doktor, avukat, diş hekimi gibi mesleklerde

faaliyet gösterdikleri bulgulanmıştır. Buradan çıkartılabilecek sonuç, dindar meslek sahibi kadınların ücretli çalışan olarak sistem içinde yer almaktan ziyade kendi mesleklerini icra etmeyi tercih ettikleri yönünde olabilir. Bu da, baş örtüsü kullanımı konusundaki özgürlükler her ne kadar son on yılda artmış olsa da, halen özel sektörde bu konuda bazı kısıtlamalar olabileceğini akla getirmektedir.

Katılımcılar banka, sigorta, emlak, demir çelik ve gıda sektörlerinde çalışan orta ve üst düzey yönetici ünvanlı kişilerdir. Sektörlerin seçilmesinde özel bir amaç olmayıp, araştırmacının ulaşabildiği ve görüşmeyi kabul eden katılımcılar dikkate alınmıştır. Katılımcıların cinsiyet kırılımında çalıştıkları sektörler tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2- Meslek Dağılımı

	Sigorta	Banka	Gıda	Maden	Emlak
Cinsiyet					
Kadın	7	3	0	0	0
Erkek	5	5	3	2	1
Toplam	12	8	3	2	1

Çalışılan sektörlerin katılımcıların gerçek meslekleri ile çoğunlukla paralellik içinde olmadığı görülmektedir. Örneğin, mesleği avukat olan katılımcı insan kaynakları direktörü, Eski Çağ Dilleri mezunu bir katılımcı sigortacı, gemi inşaat mühendisi olan katılımcı sigortacı, biyoloji öğretmeni olan katılımcı ise banka müdürü olarak çalışmaktadır.

Katılımcıların tüketim için ayırdıkları tutar, seçenekler verilerek sunulmuştur. Katılımcılardan iki kişi 10.000TL'nin üzerinde aylık tüketim yaparken, iki kişinin de tüketime ayırdığı tutar 2.000 TL altındadır. On altı kişi 2000-5000 TL aralığında, beş kişi ise 5.000-10.000 TL aralığında harcama gerçekleştirmektedirler. En yüksek harcama gerçekleştiren iki kişi dindar olmayan grupta, en düşük harcama gerçekleştiren iki kişi ise biri dindar biri dindar olmayan grupta yer almaktadır. 2.000-5.000 TL arası harcama yapan grupta dokuz kişi dindar, yedi kişi ise dindar değildir. 5.000-10.000 TL harcama yapan beş kişinin hepsi de dindar olmayan gruptadır.

3.1.1 Okul geçmişi

Bourdieu literatüründe okul, sosyal eşitsizliğin var olduğu ve yeniden üretildiği alanlardan biridir (aktaran Calhoun, 2010, s. 86). Bireyin kendisini diğer bireylerden ayıracak farkları yaratan kültürel kodları kullanmayı öğrendiği alanlardan biri de eğitim alanıdır (Bourdieu, 1984).

Bourdieu'ya göre (1984) bir sınıf ya da bir sosyal grup sadece üretim ilişkilerine göre tanımlanamaz (s.96). Sınıfsal ya da toplumsal konumu belirleyen gizli kriterler vardır ve Bourdieu, okulun da dahil olduğu bir çok resmi kriterin gizli kriterleri maskeleyen için var olduğuna inanır (Bourdieu, 1984).

Arun, Türk toplumunda özellikle alt sınıflar arasında geçerli olan ve sonraki kuşaklara tavsiye niteliğinde sıkça söylenen, "oku, kurtar kendini" lafına vurgu yapar. Bu söylemde eğitim, kurtulmanın ön koşulu ve daha fazla ekonomik sermayeye sahip olmanın yegâne yolu olarak verilmektedir. Bu sebeple de özellikle kırsal alanlarda aileler, kendilerinden sonra gelen kuşaklara sosyal ve kültürel değerlerden ziyade ekonomik olguları öne çıkararak sunmaktadır. Bu bağlamda, kültürel sermaye sadece ekonomik bir amaca hizmet ediyorsa değerli hale gelmektedir. Kültürel sermaye ekonomik sermayeye giden yolda bir amaca hizmet ettiğinden dolayı aileler için önemlidir. Ekonomik sermayeye sahip olmadığı halde sadece kültürel sermayeye sahip olan sanatçı vb. mesleklerin toplum tarafından marjinal bulunarak dışlanmasının altında da bu yaklaşım yatmaktadır (Arun, 2012).

Araştırmaya katılanların lise ve üniversitelere göre dağılımları tablo 3.3'de yer almaktadır.

Tablo 3.3-Okul Geçmişi

Lise	Kolej&Anadolu Lisesi	Teknik Lise	Fen Lisesi	Askeri Lise	Diğer
	3	4	1	1	17
Üniversite	Boğaziçi	İTÜ	ODTU	Marmara	Istanbul
	3	4	1	4	5

Üniversiteler listesinde yer alan Boğaziçi, ODTÜ, İTÜ, Marmara ve İstanbul üniversiteleri Türkiye'nin önde gelen okulları arasında sayılmaktadır. Katılımcılardan on iki kişi bu okullardan mezundur. Lise grubunda yer alan kolej, Anadolu Liseleri ve Fen Liseleri ise toplumsal açıdan diğer liselere göre daha tercih edilir konumdadır. Bu tercihte ana etken bu tip okulların verdikleri yoğun yabancı dil eğitimi ve halk arasında genel olarak eğitim kalitesinin yüksekliğine olan inançtır. Bugün sayısı artan Anadolu liselerinin ve eğitim sisteminin değişikliği sebebi ile eskisi kadar geçerli olmasa da halk arasında üniversite öncesi eğitimde bu liselerin öğrencilerine avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Konuyla ilgili, her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren popüler bir tür katılımcı sözlük ağ sayfası olan Ekşi Sözlük'te anadolu liseleri, kolejler ve fen liseleri hakkında yazılan aşağıdaki açıklamalar, bu okulların halk arasındaki imajı hakkında fikir verecek niteliktedir.

bundan yaklaşık bir 20 yıl öncesinde pek değerli olan eğitim kurumu. Hele bir de bir şehrin tek anadolu lisesine gitmek vardı ki büyük havaydı. Normal liselerdeki yasitlarla konuşulmaz görüşülmezdi. Belki kolej varsa (ki o da şehrin tek koleji olmalı) onun öğrencileri ile arkadaşlık yapılabilirdi. Bir şehrin en zeki çocuğu olduğuna inanmak gibi pis inanışlara yol açardı ki o dönemde anadolu lisesinde okumuş insanların deva bulmayan megalomanlıkları halen sürmektedir. (satine)⁵

Türkiye'de elit bir okumuş tabaka yaratma çabalarından sonuncusuydu. Anadolu'da her ilde bir yada iki tane olurdu. Daha ilkokuldan bir ilin parlak öğrencileri toplanır, bunlar 7 sene bir arada kardeş kardeş okur, daha sonra bilim adamı politikacı doktor olup elit bir topluluk oluşturup ülkemizi idare ederler amacı ile kurulmuşlardır. İlk kurulan yıllarda bunu tam başaracakken her ilde olması planlanan okullar her ilçeye kurulmaya başlandı. Öyle ki bazı ilçelerde düz lise yokken Anadolu liseleri kuruldu ve bu durumdaki açık sayesinde okullara sınavsız girilebilmek de mümkün kılındı. Artan Anadolu lisesi sayısı saygınlığı azaltsa da orta halli bir ailenin çocuklarını gönderebilecekleri en iyi eğitim kurumları olmaya devam etti. Daha sonra en büyük darbeyi benimde okuduğum yıllarda gerçekleşen 8 yıllık eğitime geçilirken aldılar. (coverthetaiba)⁶

⁵ <https://eksisozluk.com/anadolu-lisesi--58059?p=3> internetten görüntülenme tarihi 10.06.2015

⁶ <https://eksisozluk.com/anadolu-lisesi--58059?p=3> internetten görüntülenme tarihi 10.06.2015

Görüşme yapılan katılımcıların hepsi de Anadolu liseleri ve kolejlerin popülaritesinin yüksek olduğu dönemlerde lise eğitimi almıştır. Katılımcılardan üç kişi anadolu lisesi/ kolej , bir kişi ise fen lisesi mezunudur. Bu katılımcıların devam ettikleri üniversitelere bakıldığında Boğaziçi, Marmara, İTÜ ve İstanbul Üniversitesinde eğitimlerine devam ettikleri görülmektedir. Ancak eğitimine bu okullarda devam ettiği halde Anadolu Lisesi ya da kolej mezunu olmayan katılımcılar da bulunmaktadır.

3.1.2 Aile Kökeni

Aile kökeni, yaşanılan şehir Bourdieu için habitus aracılığı ile kültürel sermayenin oluşumunda etkin faktörlerden biridir. Araştırmaya katılanların yetiştikleri ortamı tanımlamak amaçlı olarak baba meslekleri ve doğdukları il ile bugün yaşadıkları semt soruları kendilerine yöneltilmiştir. İlgili sorulara verilen cevaplar Tablo 3.4'de gösterilmektedir.

Tablo 3.4-Aile Geçmişi			
Meslek	Baba Mesleği	Oturduğu semt	Doğum Yeri
İnşaat Mühendisi	Öğretmen	Kızıltoprak	İzmir
İşletmeci	İşçi emeklisi	Kartal	İzmir
İşletmeci	Öğretmen	Çekmeköy	Tekirdag
Matematik Mühendisi	Matbaacı	Ataşehir	İstanbul
Eski çağ dilleri	Tornacı	Göztepe	Ankara
Endüstri Mühendisi	Doktor	Ataşehir	İzmir
Maliye	Şöför	Beylikdüzü	Çanakkale
Ekonomist	Memur	Koşuyolu	Rize
İşletmeci	Öğretmen	Bakırköy	Karaman
İnşaat Mühendisi	İnşaat Mühendisi	Göztepe	İstanbul
Avukat	Tekniker	Kemerburgaz	İstanbul
Biyoloji öğretmenliği	Eczacı	Ataşehir	İstanbul
Ekonometri	Makina Müh	Ataşehir	Ankara
Uluslararası ilişkiler	Bankacı	Maslak	Ankara
Ekonomist	Çaycı	Ataşehir	Erzincan
Gemi İnşaat Mühendisi	Esnaf	Çekmeköy	Mersin
Elektronik ve Haberleşme Müh.	Ziraat Müh	Kartal	Burdur
Ekonomist	PTT memuru	Kurtköy	Amasya
İşletmeci (yüksek lisans ekonomi)	Makina Müh	Kartal	İstanbul
Aktüerya	Şöför	Beykoz	Cide
İşletme		Kavacık	Konya
Sigortacı	Marangoz	G.osmanpaşa	İstanbul
Kamu Yönetimi	Memur	Kartal	Erzurum
Matematik	Elektronik Müh	Bulgurlu	Konya
Makine Mühendisi (prof)	Çiftçi	Beykoz	Erzurum
Ekonomist	Elektrik Teknisyeni	Şerifali	Sivas

Araştırmaya katılan on iki kişi İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde doğmuştur. Kalan on dört kişi ise Türkiye'nin muhtelif bölgelerindedir. Baba mesleklerine bakıldığında çaycı, ptt memuru, esnaf, mühendis gibi farklı meslek grupları göze çarpmaktadır. Burada tüm katılımcıların baba mesleği ya da yaşadığı şehirden bağımsız olarak iyi üniversitelerde eğitim alabildikleri ve büyük şirketlerde çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bulgulardan hareket ile görüşülen kişilerin hemen hepsinin ailelerine göre daha farklı sınıfsal konumlarda yer aldıkları söylenebilir. Katılımcılardan Karaman'da bir köyde doğmuş öğretmen bir babaya sahip olan DGL9, anne ve babasının ailelerinin Karaman'da şehir hayatına göre oldukça ilkel koşullarda köylü olarak yaşadığından bahsetmiştir. DGL9 bugün bulunduğu konumu

dedelerinin toplumsal konumuna göre çok farklı bir noktada nitelendirerek, kendi örneğinde yaşadığı toplumsal hareketliliği tek bir neslin çabası ile değil birkaç neslin emek ve birikiminin ortak bir sonucu olması ile açıklamıştır. Her ne olursa olsun DGL9'a göre "insan özünden kopamaz" ve ait olduğu aile geçmişi Bourdieu'nun tabiri ile habitus üzerinde kendini göstermeye devam eder.

(...)sonuçta insan özünden kopamıyor sonuçta dünya markasının başkanı da olsam sonuçta Karamanlı bir öğretmenin çocuğuyum. O beni her zaman tutacak olarak düşünüyorum he tabi bu benden sonraki jenerasyonlar için esasen insanın statüsü biraz şey oluyor ıı kişinin naptığı esasen kişinin yanındakilerini ufak ufak etkilemeye başlıyor belki iki üç jenerasyon sonra ortaya çıkıyor bu mesela iki üst jenerasyonu düşündüğümde çok daha farklı bir statü ortaya çıkıyor ama sonuçta ben bugün kendim nerdeyim diye baktığım zaman neden bugün olduğum noktalardayım diye baktığım zaman bunda da hep ta iki jenerasyon geriden başlayan bazı tohumların sonucu olarak bu noktalarda olduğumu düşünüyorum ıı dolayısıyla o çerçevede düşününcede (...)

(...)sonuçta benim ailemin daha doğrusu baba tarafımın anne tarafımın da ikisi de aynı zaten yayla komşusu çünkü ıı ama özellikle baba tarafında belki biraz da köyün coğrafi yapısı ve şey, jeolojik yapısı sebebiyle biraz ilkel bir ortam, bugün bile oralara gittiğimde hani resmen mağara hayatı gibi bir hayat çünkü bizim evde şey yok hala da yok, yamaç evdir ve ikinci katta mesela bir odanın dördüncü dolabı yoktur orası bir obluktur, mağaradır ve ince bir tünel gider kayaların içinden doğru. Sonuçta o ortamda çiftçilik yapan bir ailenin torunuyum. Sonuçta o dönemde onların hani babamı farklı kanallara sevk etmesi, babamın o kanaldan ilerleyerek yurt dışına gitmesi, ıı bizleri düşünerek yurt dışına gitmesi, orda belli kültürü verdikten sonra gene bizlerin gelecek kariyerini düşünerek burda kalmamalıyım geri dönmeliyim diyerek düşüncesi, o zaman bakıyoruz ki burda kaldığımız nokta sürekli bir zincirleme reaksiyonların bir şeyi sonucu. (DGL9,E, 39)

3.2 Gündelik Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bulgular

Katılımcılara tüketime ayırdıkları bütçe sorulmuş ve buna göre katılımcılar aşağıda yer alan tablo 3.5'de gösterilmiştir.

Tablo 3.5-Tüketime Ayrılan Tutar

Meblağ	Dindar	Dindar Olmayan
2.000 TL altı	1	1
2001-5000 TL arası	9	7
5.000-10.000 TL arası	0	5
10.000 TL üzeri	0	2
Belirsiz	0	1

Dindar olmayan grupta üst düzey yöneticiler arasında 10.000 TL üzeri aylık harcama tutarı gözlemlenirken, dindar grupta yer alan üst düzey yöneticiler 5.000 TL'nin altında kalmışlardır. Bu da gelir düzeylerinin yakın seviyede olduğu varsayılarak, dindar grupta yer alanların tüketime daha temkinli yaklaştığını ve/veya tasarrufa yöneldiğini göstermektedir.

3.2.1 Yeme İçme tercihleri

Katılımcıların hemen hepsi pratiklik ve zaman tasarrufu açısından eve en yakın marketleri tercih etmektedir. Aylık tüketim düzeyi arttıkça daha fazla seçeneğin bulunduğu marketler öne çıkarken, tüketim düzeyinin düşük olduğu ailelerde ucuz marketler tercih edilmektedir. Katılımcıların hemen hepsinde evde pişen yemekler genellikle klasik Türk yemekleri olmaktadır. Türk mutfağı dışındaki mutfaklar İtalyan, Çin, Japon olarak dindar olmayan grupta zaman zaman tercih edilebilmektedir. Her iki grupta da sağlıklı yemek yemek çabası gözlemlenmektedir. Balık ve et tüketimi dindar olmayan grupta daha ağırlıklıdır. Dindar grupta ise grup genelinde, iki kişi dışında hiçbir katılımcı Türk mutfağı dışında yemek tercihi yapmamıştır. İki kişiden birisi yurt dışında yediği deniz mahsullerinden övgüyle bahsetmiş diğeri de Japon yemeklerinden biri olan sushiyi sevdiğini ancak sağlık sebepleri ile yemekten kaçındığını vurgulamıştır.

Yurt dışına gittiğim zamanlarda denediğim oldu. Uzak doğu mutfağını da denedim. Eee Arjantin mutfağını da denedim restoranlarında. Öyle illa da şu olsun dediğim benim bir şey yok mutfak, türü yok. İtalya'da da yedim. Ama çok aman aman şu olsa da gideyim yediğim diye bir şey olmadı. Ama mesela Hollanda'da, ee, çok salaş, ee kuzey denizi sahilinde şeyler var büfelerde, deniz mahsulü ürünleri satılıyor. Ben orda yediğim zevki mesela başka bir yerde almadım. Orası benim hala aklımda mesela orası çok hoş bir şehir (DGD7,E,50).

Birkaç kere değil baya bir yedim bir aralar. Şimdi yemiyorum. Çünkü çiğ balıkta(...) (...)

(...)uzun sürede zararlı olduğunu okudum (DGD16,E,46).

Yöresel yemeklere olan düşkünlük dindar grupta daha sık görülmektedir.

Sivas'a özel yöresel yemekleri tercih ediyorum (DGD16,E,46).

Ben evimde fazla yemek yemem çünkü eşim ege tarafından, ben Karadeniz tarafından. Genellikle evde pişen yemek köfte, patates makarna (DGD8,E,38).

Karadeniz yemeklerinin servis edildiği yerlere gidiyoruz, isim vermeyelim (DGD15,E,62).

Bu da dindar grubun, aile geçmişlerinden gelen alışkanlıklara dindar olmayan gruba göre daha fazla bağlı olduğuna işaret ediyor olabilir.

Harcama düzeyi dikkate alınarak bakıldığında, dindar grupta 2000TL altında harcama yapan katılımcılardan biri mutfaklarında çok özellikli yemekler pişmediğini ve bir anlamda günü kurtardıklarını söylemiştir.

Bazı insan yemez mesela hiçbir şey seçer onu ister bunu ister falan, bizde yok o, eşimde de, yani o yüzden günü kurtarıyoruz diyim. Yemek konusunda hani böyle şey özelliklerimiz yok, işte şunu yiyelim, bunu yiyelim, bugün bunu yiyelim, bu hafta bunu yiyelim, öyle bir şeyler hiç yok (DGD2,E,42).

Tüketime 10.000TL'nin üzerinde ayıran iki katılımcının yer aldığı grupta ise yeme içme tercihlerinde alt gruplara göre belirgin bir farklılık gözlemlenmemiştir. Orta harcama grubunda yer alan ve harcama tutarları 2.000-5.000TL ile 5.000-10.000 TL arası olan gruplarda ise et, balık, baklagil ve sebze yemekleri standart olarak tercih edilen yemekler arasındadır. Ekonomik gerekçeler, katılımcıların yeme içme tercihlerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Alkollü içki tüketimi dindar olan grupta görülmez iken dindar olmayan grupta şarap, rakı, bira, viski, votka tercih edilen içki türleri olarak öne çıkmıştır. Alkol

kullananlardan bazıları markanın önemli olmadığı söylerken, bazıları ile Lal, Öküzgözü, Sarafin gibi belirli şarap türlerini tercih edebildiklerini söylemişlerdir. Marka tercih edenler ve özellikle şarap konusunda bilgi sahibi olanlar ağırlıklı olarak kadın orta ve üst düzey yöneticiler olmuştur.

Şili şaraplarını seviyorum, Frontera seviyorum, ondan sonra DLC'nin şaraplarını seviyorum. Yani genelde şey aslında, Türk şarapları da çok iyileşti, çoğunu da artık içiyoruz. Buz bağ bile güzel. Güzelleşti artık (DGL13, K, 50).

Şarap seviyoruz ve iyi markaları seçiyoruz. Genelde yurt dışı seyahatlerimizden işte adını bildiğimiz tavsiye edilenleri alırız. Online şarap mahzeni tam sitemizin altında. Ordan güzel şeyler çıkabiliyor, onları alırız çok. Günlük şarabımızda Frontera içiyoruz, arkadaşlarımız geliyor ve dışardan şarabımız yoksa da Sarafin Merlot içiyoruz (DGL11,K,44).

Şarapta İtalyan şaraplarını severim. Likörde de tüm dünyanın farklı yerlerinden getirdiğim likörleri kullanıyorum (DGL4,K,40).

Tüm katılımcılar farklı sıklıkta olsa da ev dışında bir lokantada yemek yemeği tercih etmektedirler. Dindar grupta bazı katılımcılar, gidilecek lokanta seçiminde, genelde evde pişmeyen döner, hamburger, kebab gibi yemek türlerini tüketebilecekleri yerleri seçtiklerini belirtmişlerdir. Bu da dışarıda yemek yeme sebebinin sosyalleşmekten ziyade, evde yeme imkânı olamayan farklı bir yiyecek türünü tüketmek amaçlı olduğuna işaret etmektedir. Kendisini asosyal olarak tanımlayan dindar ve en düşük harcama yapan gruptaki katılımcılardan biri çocukları istediği için ayda bir dışarıda yemek yediklerine işaret ederken, kendisinin birçok ortamda rahatsızlık duyduğunu ve oraya ait olmadığını hissettiğini vurgulamıştır. Katılımcı, üst gelir grubuna hitap ettiğini düşündüğü lokantalarda kendisini bu alana ait hissetmemekte ve muhtemelen bu alanın kurallarını bilmediği için yabancılik çekmektedir. Bunun sebebi katılımcının kendisini sosyal dünyada konumlandığı yerdir. Bourdieu'nun yaklaşımıyla ifade edecek olursak, katılımcıyı kısıtlayan dış etkenlerden ziyade kendi habitusu çerçevesinde içselleştirdiği sınırlardır(Bourdieu, 1984).

Bazen döner yiyoruz bazen de kebabçı falan oluyor, çok fazla şeyi sevmiyorum ben o balık restoranları falan o tip, oralara gitmeyi sevmiyorum, zaten hafif asosyalımdır ben. O yüzden de garson marson rahatsız oluyorum ben. Tabi bunlar gelirle orantılı şeyler. Geliriniz yüksek olur, giderseniz mesela bir akşam şuraya giderim dersiniz, bir akşam buraya, hani derler ya İstanbul'u zenginler yaşıyor, o işin o yönü, biz alt gelir

mi desek orta gelir mi desek, ne dersiniz deyin ortaya da yok gerçi, sadece üst üst gelir seviyesine (DGD2,E,42).

En düşük harcama yapan grupta yer alan diğer katılımcı ise, ayda ortalama 2-4 kez dışarda yemek yediklerini ve yemekten ziyade manzarası olan, havadar çay bahçesi, lokanta tarzı yerleri tercih ettiklerini belirtmiştir.

Tercih ettiğimiz restoran, eee daha çok eee, hani hava iyiye ya sahil kenarında ya da işte yukarda Yakacık'ta manzarası olan çay bahçesi tarzı havadar, geniş o tip restoranlarda (DGL2,E,40).

Harcamaya ayrılan bütçe yükseldikçe dışarda yemek yeme sıklığı ve gidilen lokantaların çeşitliliği artmaktadır. Dindar olmayan grupta Midpoint, Kitchenette, Bistro, Big Chefs gibi popüler kafe lokanta zincirlerine rağbet varken, dindar grupta, Boğaz'da yemek, Develi, salaş balıkçılar öne çıkmaktadır. Dindar olmayan grupta daha lüks sayılabilecek bar tarzında Vogue, Karaköy'de popüler bazı mekanlar, son dönemde popüler olan ve et çeşitlerinin servis edildiği Steakhouse lokantalar, Yeniköy'deki balıkçılar zaman zaman tercih sebebi olurken, dindar grupta benzer derecede lüks lokantalara ilgi gösterilmemektedir. Bunun bir sebebi de alkol kullanımı ile ilgili farklılık olabilir. Ya da diğer bir sebep, doğma ve yetiştirme dönemlerini küçük şehirlerde geçirmek ve bunun getirdiği alışkanlıklarla ilgili olabilir. Dindar grupta yer alan katılımcıların ikisi dışındaki hepsi İstanbul dışında doğmuş ve yetişmiştir. Örneğin, dindar grupta yer alan doğma büyüme İstanbullu olan genç bekar ve 2001-5000 TL arası harcama yapan kadın katılımcı, Bağdat Caddesi'nde yer alan Midpoint ve benzer tarzdaki lokantalara gittiğini ifade etmiştir. Bu katılımcının İstanbul'da doğan iki dindar katılımcıdan biri olması sebebi ile bu eğilimin doğum ve yetiştirme sürecinde kişinin etrafındaki imkânlar ile şekillendiği de söylenebilir. Zira, İstanbul dışında doğan ve büyüyen diğer hiçbir katılımcı aynı eğitim düzeyine sahip olsa da bu eğilimi göstermemiştir.

Yeme içme tercihlerinde orta ve üst düzey çalışanlar ile 45 yaş altı ve üzeri katılımcılar arasında belirgin bir fark gözlemlenmemiştir. En temel farklılık dindar ve dindar olmayan grup arasında ve harcama düzeyi bazında ortaya çıkmaktadır.

3.2.2 Giyim Tercihleri

Giyim alışverişlerinde dindar ve dindar olmayanlar arasında ciddi bir fark göze çarpmamaktadır. Çoğu katılımcı, alışveriş merkezlerini tercih etmekle beraber, arada butikler, katılımcının mahallesindeki mağazalar ya da yurt dışı mağazalar tercih edilebilmektedir. Dindar olmayan grupta Guess, Berenice, GAP, Network, Beymen, Vakko gibi üst gelir grubuna hitap eden markalar telaffuz edilse de Mango, Benetton, Zara, Kip, Kıgılı, Sarar gibi orta gelir düzeyine hitap eden markalar da tercih edilebilmektedir. Dindar grupta ise adı geçen markalar, ağırlıklı olarak orta gelir grubuna hitap eden markalardır. Dindar grubun giyim konusundaki harcama düzeyi yeme içme alanında olduğu gibi dindar olmayan gruba göre daha geridedir. Dindar olmayan grupta giyim alışverişlerinde dikkat edilen en önemli kriterler kalıpların uygunluğu, markanın kesimlerini beğenmek, söz konusu markanın katılımcının tarzına uyması, kimsenin kullanmadığı özgün markalar olması, kaliteli görüntü, kullanılan materyal olarak öne çıkmaktadır. Sadece bir katılımcı, kendisinin fiyata dikkat ettiğini ancak eşinin kendisi gibi olmadığı ve daha üst seviye markaları tercih ettiğini belirtmiştir.

Ben genelde, ee, Mango, Zara o tip yerlerden alıveriş yapıyorum eee daha ekonomik oralar hem de daha modayı yakından takip edebileceğim markalar eee eşim biraz daha üst seviyede markaları tercih ediyor (DGL3,K,41).

Markayı tercih etmemin sebebi değişik tarzlarının olması aslında herkesin sık sık aldığı yerler olmaması (DGL4,K,40).

Tercih ettiğim markadan ziyade şeyi takip ettiğimi söyleyebilirim, indirimleri, ee kaliteli şeyle uzun dayanacak şeyler almayı tercih ediyorum, markadan ziyade materyal çok önemli benim için deri, ipek, ee yünse kaşmir tarzında hani böyle beni de iyi hissettirecek şeyleri tercih ediyorum. Polyester falan beğensem de almıyorum artık. Eskiden alırdım ama şimdi gerek yok, eee ama mesela marka söyle dersin Beymen club'ı seviyorum. Ne Beymen kadar çok pahalı ama malzemeleri kaliteli. Gene bu aralar Türkiye'ye gelen yabancılara çok gider olduk. Ama bir de şöyle bir özelliğim var, seyahat ediyorum senede 2 defa en az, yurt dışına çıkıyorum. İş için de eklenirse 3'ü 4'ü buluyor. Oralarda outlet'e⁷ gitme alışkanlığım var dolayısıyla şu marka diyemem sana. İpekyol'u seviyorum mesela Türkiye'nin markalarından, iş yerime uygun kıyafetler bulabiliyorum orda. Butik çok dolaşırım, ara sokak butikleri

⁷ Seri sonu ürünlerin uygun fiyata satıldığı mağazalar.

bluzdu falan öyle şeyleri oradan çok alıyorum, iyi kumaşlarla yaparlarsa (DGL11,K,44).

Bizim mutfakta da öyledir, her türlü alışverişte üç tane kalitesiz bir şey alacağıma bir tane alırım, kaliteli alırım (DGL16, E,45).

Dindar grupta ise, fiyat, kalite, markanın katılımcının tarzına uygun olması, alışkanlık gibi sebepler ön plandadır. Marka tercihi olmayan katılımcı sayısı çoğunluktadır.

Alışkanlık yapmış bende modellerini daha çok seviyorum. Yani uyduğunu düşünüyorum oraya gittiğim zaman daha rahat karar verebiliyorum. Diğerlerinde aynı şey olmuyor bedeni uymuyor vs orda ki seçenekler neyse kendimi oraya sınırlandırmıyorum ama gidip ordan alıyorum (DGD10,E,40).

Markadan ziyade desendir üzerime olmasıdır kumaşın cinsidir onlar önemlidir eskiden terziler de falan dikiliyordu şimdi gidiyorsunuz her türlü ee konfeksiyon imalatların da giyinebiliyorsunuz rahatlıkla (DGD15,E,62).

Harcama düzeyi 2.000TL altı grupta olan katılımcı ekonomik sıkıntılarına rağmen yine de kaliteli ürün almaya çalışıp uzun süre giyebildiğinden bahsetmiştir.

Tabi ekonomik sebeplerden. Çünkü şimdi eve bir de borç, önceden biraz alırdım ben mesela şimdi hiç alamıyoruz yani geçen gittim iki takım elbise aldım yine o Viaport'tan⁸ aldım, aldığıma da pişman oldum hiç beğenmedim uzun süredir almadığım için unutmuşum bu tür şeyi. Viskonla pamuğu karıştırmışım birbirine viskon, viskonla pamuk viskon meğer pamuk değilmiş aldıktan sonra öğrendim pişman oldum yani (DGD2,E,42).

Benim kafa yapım şudur. İyisini al, 10 sene giy. Hani kötüsünü alıp bir sene giyeceğine iyisini al 10 sene giy. Bi ayakkabım var mesela, onu 6-7 yıldır giyiyorum artık burda arkadaşlarım alay ediyorlar ötüyor ayakkabı yürürken gırc gırc gırc toplukları (DGD2,E,42).

Yaş ve profesyonel konumundan bağımsız olarak, dindar olmayan grupta yer alan kadın katılımcıların giyim alışverişi konusunda daha fazla detay verdiği ve daha çok marka telaffuz ettiği gözlemlenmektedir. Dindar grupta yer alan kadın sayısının

⁸ İndirimli ve sezon sonu ürünler satmasıyla bilinen bir alışveriş merkezi. Kaynak: <http://www.viaport.com.tr/kurumsal-hakkimizda> Görüntülenme tarihi: 02.08.2015

kısıtlı olması sebebiyle bu grupta yer alan kadınlar ve erkekler arasında bir karşılaştırma yapılamamıştır.

3.2.3 Mobilya Tercihleri

Mobilya tercihlerinde genelde modern mobilyalar tercih edilir gözükmekle beraber dindar ve dindar olmayan grup arasındaki temel farklılık mobilyaları tarif ederken kullanılan tanımlamalarda ve detaylarda ortaya çıkmaktadır. Dindar grupta sade, modern, klasik gibi tanımlar kullanılırken, dindar olmayan grupta bu tanımlara ilave olarak, minimalist, aksesuar, country, sıcak renkler, objeler gibi kelimeler kullanılmıştır. Bourdieu'nun bakış açısından kullanılan dil, bir anlamda kültürel sermayenin göstergesidir. Bu da dindar grup ve dindar olmayan grup arasında kültürel sermaye açısından farklı konumlanmanın bir göstergesi olabilir. Bu farklılığın bir sebebi de, dindar grupta yer alan katılımcıların ağırlıklı olarak Anadolu şehirlerinde doğup yetişmiş ve Anadolu kökenli ailelere mensup olması olabilir. Ya da diğer bir sebep, dindar olmayan grupta kadın sayısının fazla olması ve kadınların bu dil kullanımına erkeklere göre daha yatkın olmaları olabilir.

Dindar grup arasında mobilyanın daha farklı ve ağırbaşlı olması gerektiğine dair görüşler vardır.

Mobilya yaaa. Adı üstünde mobilya benim için onlar zaten mobilya değil mobilya farklı bir şey mobilya, bir marangozun elinden çıkmalı hani öyle farklı olmalı ve değerli olmalı diye düşünüyorum ama onlar da çok pahalı (DGD2,E,42).

Yani kaliteden ziyade veya kalitede oluyor gayet doğal haliyle de, ee öyle ille de onu gördük değiştirelim die bir şeyimiz yok. Daha vasat daha ağır başlı öyle diyim. Eskiler klasik türden şeylerdi işte bu sefer biraz modern şeyler aldık (DGD15,E,62).

Dindar olmayan grupta ise rahatlık, konfor ve göz zevki daha ön plandadır.

Yani aslında o konuya çok fazla özen göstermiyorum. Daha çok sosyal hayata harcama yapmayı seviyorum. Gezmeye veya alışkanlıklarına diyelim ama hani yani doğrusunu istersen onunla ilgili çok fazla şey yapmıyorum ama hani evde önem verdiğim özel objeler vardır hani dünyanın farklı yerinden topladığım diyim daha doğrusu onlara daha çok, hani ilgi gösteriyorum büyük mobilyalara değil de aksesuarlara (DGL4,K,40).

(..)country tarzı, doğru. Şile'deki evim de öyle, burası da öyle. Yani country tarzı, daha kullanışlı olsun, oturduğum koltuk rahat olsun ve renkler birbirine çok ters düşmesin. Aksesuar çok seviyorum eeee abajur veya işte sehpalarda kullandığım şeylerim farklı ve görülmemiş olması hoşuma gidiyor (DGL13,K,50).

O zaman özellikle tavsiye ediyorum yani eee giyim kuşamınıza tamam nasıl hoşunuza gidiyor nasıl kendinizi onunla rahat hissediyorsanız tamam ama ortak evde kullanılacak eşya kullanım içindir, kesinlikle önce kullanıma yönelik olmalı ondan sonra estetik düşünülmesi. Birinci amaç estetik olmamalı bana göre bayanların genellikle tercihi, benim eşimin de tercihi, birinci tercihi açık ara estetik, estetik olsun da işime yarar mı o koltukta otururken rahat edicek miyim etmicek miyim önemli değil (DGL15,E,50).

Marka konusunda, dindar grupta IKEA, Modoko ve Masko olarak bilinen mobilyacılar çarşısındaki mağazalar, İstikbal, Yataş, Çilek Mobilya, Doğtaş gibi orta gelir düzeyine hitap eden markalar tercih edilirken, dindar olmayan grupta bu markaların yanı sıra Lazzoni, Casa gibi daha üst gelir grubuna hitap eden markalara da rastlanmıştır.

3.2.4 Diğer Tüketim

Kozmetik kullanımı her iki grupta da mevcuttur. Erkekler arasında kozmetik olarak ağırlıklı parfüm telaffuz edilirken, kadın katılımcılar makyaj ve cilt bakım ürünleri ile ilgili bir çok detay vermişlerdir. Dindar grupta kadın katılımcı sayısının iki kişi ile sınırlı olması sebebi ile çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Katılımcılardan biri orta gelir grubuna hitap eden Max Factor ürünleri kullanırken, diğer katılımcı görece daha pahalı olan ve eczanelerde satılan dermokozmetik türü ürünleri tercih etmektedir. Dindar olmayan grupta yer alan kadın katılımcılar ise Dior, Mac, Estee Lauder, Michael Kors, Bioderma, Lanchester, Amway, Clinique, Nivea, La Roche Posay, Janine, Lancome, Chanel, L'occitaine markaları tercih etmişlerdir. Bu markaların çoğu yüksek fiyatlı markalar olarak bilinmektedir.

Dindar olmayan grupta yer alan kadın katılımcıların hemen hepsi düzenli olarak kuaföre gitmekte, bazıları cilt bakımına özel önem vermektedir. Doktor tavsiyesi ile

cilt bakım ürünleri kullanan bir katılımcı ve sağlıklı yaşam amaçlı ilave vitamin ve besin desteği alan bir katılımcı bulunmaktadır.

Bir aydan beri böyle bir fark oldu ama su ve vitaminler içiyorum mesela nedir? Omega 3 işte şu anda şey msm boron, tabi bir de eklem sıvısı var. Üç karışık vitamin içiyorum. Glakosomin de karışık onlarla beraber sabah akşam (DGL5,K,49).

Erkekler ise bu alandaki tüketimlerini sadece parfüm kullanımı ile sınırlandırmışlardır. Katılımcılardan biri erkek olduğundan dolayı kozmetik kullanmadığını ifade etmiştir. Katılımcı, kozmetik tüketiminin sadece kadınlara yönelik olduğunu düşünmektedir.

Yok, erkek olarak öyle şeyler kullanmıyorum (DGL10,E,41).

Katılımcıların hemen hepsi akıllı telefon kullanmaktadır. Sosyal medya kullanımı her iki grupta da yaygın olmakla beraber sosyal medyanın sakıncalı taraflarına dikkat çeken ve kullanmaktan hoşlanmayan katılımcılar da mevcuttur. Bu konuda her iki grupta da sosyal medya kullanmaktan hoşlanmayan veya nadiren kullanmayı tercih eden katılımcılara rastlanmıştır. Cinsiyet bazında bakıldığında genelde hoşlanmayan katılımcıların erkek ağırlıklı olduğu söylenebilir.

(..) herkes ona yumuluyor herkes onlan, mesajdır işte bu facebooktur, başka şeyler whatsapp şimdi çıkmış, hemen anında fotoğrafları çekip birbirleriyle paylaşıyorlar ediyorlar yani zaman öldürücü şeyler bunlar (DGD15,E,62).

(..)globalleşen dünya teknolojik olarak modern, bunlardan kurtulamıyorsunuz, ama elden geldiğince az kullanıcaksın, bir de ihtiyaç olduğu zaman yoksa alışkanlık haline geliyor. Bazı insanlar hastalık hastası, bu şeylerin hastası, cihazı çalmıyorsa açıp bakıyor niye çalmıyor, şimdiye kadar niye beni aramadılar gibi böyle bakan insanlar da oluyor, yani bi çeşit zaman öldürücü unsurlar (DGD15,E,62).

Evet ve lüzumsuz buluyorum. İnsan evde karısıyla çocuğuyla konuşmuyor saatlerini twitter de geçiriyor benim bakış açım bu. Face de öyle, yani bu bir karanlık bir şey, bu girdap insanları içine çekiyor ve her yere de eli kanlı iblislerle dolu. Tamam, teknoloji iyi bir şey faydalı ama bir şeyin faydası az zararı çoksa o şey zararlıdır bence. Bu da aynı şarap gibi bir şey bana sorarsanız gene, bu benim diyorum, ayırıyorum. Kişiden kişiye her şey değişir (DGD2,E,42).

Ben başkalarının fikrine de saygı duyuyorum zaten ben istesem de istemesem de teknoloji illaki ilerleyecek, ya buna ben engel olamam istesem de olamam ve insanlar hep benimde alay da edecek, herkes bana gülecekte, bunu biliyorum ben, çünkü zaten ben bu işe boğazıma kadar batmış durumdayım bu işe ama bildiğim şey de şu, bunun yararından çok zararı var (DGD2,E,42).

Facebook'u sevmiyorum çünkü facebook amacından saptı. Yani insanların orda hal bu ki birbirleri bulma güzel şeylerini paylaşmak yerine insanların yaptıkları işte göstermelik bazı şeylerin eee olduğu işte, insanların özel hayatlarının deşifre edilmesinden dolayı sevmiyorum. Twitter'ı da takip etmek gerekiyor, vakit gerekiyor, onun için de vaktim yok benim (DGL5,K,49).

Öyle bir vaktim olmuyor mesela whatsapp'ım vardı, whatsapp' ı da kapattım. Çünkü arkadaşım bana mesaj atmış falanca tarihte şurda toplanıyoruz gel, ama ben ona açıp bakmıyorum ki, 40 yılda bir giriyordum, oo naber nasılsın hiç görüşemiyoruz ya ben bunlarla mı uğraşacağım ya, benim böyle bir vaktim yok ki bana çok saçma geliyor (DGL7,E,51).

Benimle işi olan insan arasın beni whatsapp olmasaydı arıyacaktı beni, adamlar toplanmışlar hepsi bizim muavinler falan, üstad gelmiyor musun yolda mısın falan, dedim ne yolu, dediler sana şey attık falan, bakan kim ki ona (DGL7,E,51).

Tamamen anti facebookçuyum insanların hayatlarının cık cık ortada dolaştığını ve saçma bir şey olduğunu düşünüyorum sadece accountum var başka da hiçbir şeyim yok (DGL16,E,45).

Katılımcıların büyük bir kısmı internet üzerinden yapılan alışverişlere de temkinli yaklaşmaktadır. Bir kısmı güvenlik zafiyeti konusunu gündeme getirirken diğer bir kısmı görerek alışveriş yapmanın daha keyifli olduğu fikrinden hareket ile internet üzerinden alışverişi belirli ürünlerle sınırlı tutmaktadırlar. İnternet alışverişine yaklaşım konusunda dindar ve dindar olmayan grup arasında belirgin bir farklılık gözlemlenmemektedir. İnterneti tercih etmeyen kadın katılımcılar alışveriş keyfini azalttığı konusuna dikkat çekerken, erkekler daha çok güvenlik zafiyeti üzerinde durmuşlardır.

Hiç öyle bir alışkanlığım oluşmadı ben görüp dokunarak almayı seviyorum yani internetten ya parfüm ve giyim ve gıda bir kere çıkamıyorum. Migros'un sanal marketine girdim, ordan söyledim mesela hiç istediğim gibi gelmedi meyve ve sebzeler, hoşlanmadım yani. Giyimde de üstüme deneyip, yani yakıştı mı diye bakmak isterim (DGL13,K,50).

Kart numarası girmek, kişisel bilgilerimi girmek paylaşmak bu tür şeyler beni hakkatten uyuz ediyor, hele şu paso lig falan her yere bir bilgi veriyoruz ve burası Türkiye, hiç birinin doğru korunduğuna inanmıyorum. Zaten televizyonlarda görüyorsunuz, bakıyorsunuz Didem Yemenciler adına şirket kurulmuş, buraya borçlanmış adam gidiyor ya bakın diyor ben burda çalışıyorum, ama bu devlet korunaklı değil o bilgiyi korumuyor, seni de korumuyor, gidiyorsun dava yıllarca sürüyor bu ara da elinde avucunda bankada birikimin varsa hepsine haciz konuyor, gidiyor sen tekrar geri almaya uğraşıyorsun onu alan kişiler de sahtekâr olduğu için yanıyorsun. O yüzden tavsiye ederim, arada bir vergi dairesini internetten kontrol edin sizin adınıza bir mükellefiyet var mı, ciddiğim (DGL15,E,50).

Buna rağmen interneti alışveriş için sıklıkla kullanan ve memnun olan katılımcılar da vardır. Dindar grupta yer alan 40 yaşındaki erkek katılımcı internet alışverişini pratik ve tasarruflu bulduğunu ve her tür ürünü almayı tercih ettiğini söylemiştir.

Daha çok bilgisayar alıyorum, şu sıralar evin ihtiyacını da alıyorum, deterjan falan da almaya başladım, alıyorum yani ne gelirse aklıma alıyorum. Hiç firma falan da seçmiyorum, güveniyorum, hepsi de geliyor. Meyve fidanı alıyorum (DGD10,E,40).

Dindar olmayan grupta yer alan üst düzey yöneticilik yapan 44 yaşındaki kadın katılımcı ise, kendisine vakit kazandırması sebebiyle internet alışverişini tercih ettiğinden bahsetmiştir.

Genelde giyim kuşam internetten, kitaplarımı da doğal olarak internetten alıyorum, hep demim de işte sesli kitaplarım, aksesuarlarımı ordan alıyorum, eve mobilya bile aldığım oldu açıkçası (DGL11,K,44).

Yine dindar olmayan grupta yer alan 43 yaşındaki üst düzey bir başka kadın yönetici gündelik tüketimde kullandığı deterjan gibi ürünleri dahi internet üzerinden markete sipariş vererek aldığını anlatmıştır.

Migros'tan yaparım ama Migros'tan et tarzı, meyve tarzı ürünü internetten almam. Deterjandır şeydir, paket ürünleri alırım ıı kitap alırım internetten, ondan sonra Fener bahçe ürünü alırım internetten, müzik cd si alırım internetten, çiçek gönderirim bu kadar (DGL12, K,43).

3.3 Kültürel Tüketim Alışkanlıkları ve Beğeniler Üzerine Bulgular

Kültürel tüketim alışkanlıkları ve beğeniler, opera, bale, tiyatro, sinema gibi kültürel faaliyetlere katılım tercihleri ile müzik zevkleri, edebiyata duyulan ilgi, televizyon izleme ve gazete okuma alışkanlıkları ve kültürel mekanlara ziyaretler olmak üzere belirli alt başlıklar altında incelenmiştir..

3.3.1 Opera, Bale ve Tiyatro Etkinliklerine Katılım

Bale ve opera, katılımcılar arasında en az tercih edilen kültürel etkinlikler arasındadır. Katılımcıların birçoğu vakit yetersizliği, iş yoğunluğu ve faaliyetlerin yapıldığı mekânların uzaklığı sebebi ile gidemediklerini ifade ederken, bir kısmı da sadece kendisine hitap etmediğini ya da öyle bir alışkanlıkları olmadığını söylemekle yetinmiştir. Katılımcıların bir kısmı tiyatroya zaman zaman gitmektedir. En fazla tercih edilen kültürel etkinlik ise sinemadır.

Dindar grupta bale ve operadan hoşlanan sadece iki kişi bulunmaktadır. Baleden hoşlandığını söyleyen 30 yaşındaki kadın katılımcı ortaokula kadar bale yaptığını sonra bıraktığını anlatmıştır. Operadan hoşlandığını söyleyen 46 yaşındaki erkek katılımcı ise daha önce sadece bir kez operaya gitmiştir. Bunun dışında kalan dindar katılımcıların kültürel aktiviteleri, harcama düzeyi ve eğitim düzeylerinden bağımsız olarak nadiren tiyatro ve sinema ile sınırlıdır. Profesör unvanlı 62 yaşındaki katılımcı tiyatroya hayatı boyunca sadece birkaç defa gittiğini ifade etmiştir.

Tiyatroya belki bi kaç defa gitmişliğim vardır çocuklarla ama opera bale gibi şeyler yok (DGD15, E, 62).

Yani böyle, hani o bi alışkanlık bence, tiyatro, opera, bale alışkanlık, ee öyle bi alışkanlığımız yok yani, sinemaya gidiyoruz ama tiyatroya gitmiyoruz öyle söyleyim (DGD1,E,38).

Valla çok zamandır hiç gitmiyorum öyle bir alışkanlığımda yok (DGD10,E,40).

Tiyatroya gidenlerin gitme sebeplerinin başında çocuk eğitimi gelmektedir. Birden fazla katılımcı tiyatroya çocukları ile birlikte gittiklerini ve çocuk oyunlarını tercih ettiklerini söylemişlerdir.

Tiyatroya, en son çocuk tiyatrosuna girdim. Kızımla beraber gittik (DGD4,K,30).

Tiyatroya gidiyoruz kızımdan dolayı, özellikle hani benim geçmişten gelen alışkanlıklarım şeyim yoktu açıkçası, kızımla birlikte epeydir de yaklaşık 4 senedir düzenli olarak ta gidiyoruz özellikle de sömestir de, özellikle bende vakit buluyorum, tamamen sinema tiyatro ağırlıklı geçen bir süreç haline geliyor (DGD9, E,37).

Dindar olmayan grupta ise kültürel faaliyetlere katılamama sebeplerine, dindar gruptakilerin beyan ettiklerine ek olarak, eşlerin tercih etmemesi sebebiyle evlendikten sonra gidememek, İstanbul'a taşındıktan sonra büyük şehirde ulaşımın sıkıntı olması sebebi ile gidememek gibi sebepler eklenmiştir.

Eskiden Ankara'dayken daha çok gidiyordum, mesela bale, çünkü Ankara'da daha çok fazladır. Eee haftada bir kez mutlaka giderdim, işte tiyatro bütün şehit tiyatroları, devlet tiyatroları olurdu, onlara çok fazla giderdim. Ama işte evlenince. (DGL5,K,49).

Yani tercihimiz genelde tiyatro oluyor olucaksa, eğer opera ya da bale ee çok, keza eşimin keyif aldığı sanatsal dal değil (DGL3,K,41).

Tiyatroya gitmişliğim vardır hala da daha gidesim var eıı yakın zamanda yine gidicem, yakın bir arkadaşımızın bir daveti oldu, ama hakkatten bu İstanbul trafiği bizi yoruyor, ya hiç insanın bir şey yapacak hali kalmadı, yani şehir her geçen gün kalabalıklaşıyor, metro yapıyorlar metrobüsler yapılıyor, yeni projeler, ama trafik her geçen gün daha içinden çıkmaz bir hal alıyor, dolayısıyla bu da beni bozuyor (DGL15,E,50).

Dindar olmayan grupta da en az tercih edilen kültürel etkinlikler opera ya da bale olmuştur. Ancak dindar gruptan farklı olarak bu etkinlikleri düzenli takip eden katılımcılar da mevcuttur. 43 yaşındaki üst düzey yönetici kadın katılımcı aileden gelen bir alışkanlık ile opera, bale ve tiyatroyu sevdiğini, geçmişte de ailesi ile birlikte sık sık bu faaliyetlere katıldığını söylemiştir. Artık eskisi gibi güzel operaların sahnelenmediğinden yakınmıştır.

Giderdik toplu olarak ve en keyifli anları yaşadık hep birlikte (DGL12,K,43).

40 yaşındaki bekâr, orta düzey yöneticilik yapan kadın katılımcı ise, eskiden gitmese de 30 yaşından sonra ilgi alanlarının değiştiğini vurgulamış ve en az ayda bir kez tiyatro, opera ya da baleye gitmeye çalıştığını belirtmiştir.

(...)mesela en son bi operaya gittim ama sıklık olarak bazen ayda bir diyebiliriz aslında yani sanatsal etkinliklere, evet ayda bir kere gidiyorum (DGL4, K,40).

47 yaşında üst düzey yöneticilik yapan Ankara doğumlu Boğaziçi Üniversitesi mezunu kadın katılımcı, opera ve balenin üzerinde emek harcanarak sevebilecek etkinlikler olduğunu belirtmiş, mevcutta öyle bir kültürü olmadığını dile getirmiştir.

Anlamıyorum derken yani şimdi opera ve bale her insanın aslında sevebileceği bir müzik kültürüdür işte herkesin hoşlanacağı bir şey yani ben de bu işe vakit harcasam emek harcasam seveceğimi biliyorum. Nerden biliyorum, klasik müzik eserlerini dinlemekten çok hoşlanıyorum, dolayısıyla bunun biraz kültür işi olduğunu düşünüyorum , emek harcamak gerektiğini onun da çok zaman yapmadığım için öyle ifade ediyorum yani bilmiyorum öyle bir kültürüm yok anlamında (DGL14, K, 47).

Katılımcının bu ifadesi, Bourdieu'nun sanat ürünlerine olan beğenin kodlarının okul ve aile çevresinde öğretildiği ve bir anlamda beğenin öğretilen bir olgu olduğu iddiası ile uyumludur.

Kadınların kültürel faaliyetlere katılım oranı erkeklerden daha yüksektir. Yaş ve mesleki statü ile kültürel aktivitelerin takibi arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir.

3.3.2 Sinema

Sinema her iki grupta da en çok tercih edilen kültürel tüketim faaliyetlerinin başında gelmektedir. Her ne kadar dijital TV kanallarının artması evde film izleme seçeneklerini arttırmış olsa da ve bazı katılımcılar sinemaya gitmekten ziyade evde film kanalları izlemeyi tercih etse de, özellikle çocukları olan ailelerde seyrek de olsa belirli periyotlarda sinemaya gitme alışkanlığının devam ettiği görülmektedir. Dindar

grupta tercih edilen film türleri tarih, biyografik, komedi, duygusal, gizem içeren, aksiyon, çizgi film, animasyon olarak belirtilmiştir. Dindar olmayan grupta ise tercih edilen türler, dindar grubun belirttiklerine ek olarak, festival filmleri, siyasi tarih, romantik komedi, metafizik konusu içeren filmler, korku, dram olarak ifade edilmiştir. Her iki grupta da bireysel tercihi olmayan, sadece eşinin ve çocuğunun isteğine bağlı tercih yapan katılımcılar mevcuttur. Film türleri bazında, dindar olmayan grupta diğer gruba kıyasla, daha fazla sayıda ve çeşitli film türlerinin ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca, festival filmleri seyretme alışkanlığı da yine dindar olmayan gruptaki bazı katılımcılarda görülmektedir.

Festival filmleri severim, onları da tercih edebiliyorum konusuna göre, ama daha çok şey tarihle ilgili bir şeyse geçmişle ilgiliyse son dönemlerde felsefe yönünden ağır basan filmlere merak sardım, merak sarma değil de daha çok ilgimi çekiyor eskisine göre. Eee, biraz hani metafizik konularıyla biraz ilgiliyim, belki yaş itibarıyla (DGL9,E,39).

Tiyatroya gitme alışkanlığının evlendikten sonra eşi sebebi ile sinemaya kaydığını belirten 44 yaşındaki üst düzey yönetici olarak çalışan kadın katılımcı, iki üç haftada bir mutlaka sinemaya gittiklerini ifade etmiştir. Tercih ettikleri film türleri ve festival filmlerine gidip gitmedikleri sorulduğunda ise öyle bir tercihleri olmadığını belirtmiş kendilerini hafif alaycı bir tarzda “popüler kültür” olarak tanımlamıştır.

Sinemaya da iki üç haftada bir mutlaka gidiyoruz evde çok film izliyorum (DGL11,K,44).

Bizde öyle şeyler hiç yok. Popüler kültürüz biz (DGL11,K,44).

3.3.3 Müzik

Dindar grup katılımcıları müzik tercihlerini, halk müziği, sanat müziği, tasavvuf müziği, klasik müzik, Anadolu rock, Türkçe pop, yabancı pop, dinlendirici müzikler, ilahiler olarak ifade etmişlerdir.

Klasik müzik konusunda farklı görüş ve yaklaşımlar olmakla beraber katılımcıların yarıdan fazlası klasik müzik sevdiğini ifade etmişlerdir. Aile kökeni ve klasik müzik dinleme alışkanlığı arasında doğrudan bir ilişki gözlemlenmemiştir. Klasik müzik dinleme alışkanlığının üniversite ve lise döneminde ortaya çıktığını ifade eden

Konya(40) ve Sivas(46) doğumlu iki erkek katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların devam ettikleri liseler İzmir Fen Lisesi/Boğaziçi Üniversitesi ve İstanbul Deniz Askeri Lisesi/ Marmara Üniversitesi'dir. Her iki katılımcı da üniversiteyi İstanbul'da bitirmişlerdir. Bu katılımcıların baba meslekleri ise mühendis, elektrik teknisyenidir.

Klasik müziği, bizim zamanımızda Hikmet Şimşek vardı Pazar konserinde ondan her halde, birazcık şey olmuş, çok da falan ne olduğu önemli değil, yolda falan giderken de açar dinlerim, yani ne olduğu çok önemli değil ama Vivaldiyi böyle sürekli yanımda taşıyım çok dinlerim (DGD10, E,40).

Üniversiteden şeyden sonra liseden sonra işte şehir dışına çıkınca orda başladım (DGD10,E,40).

Halk müziğini daha sonraları daha çok sevmeye başladım başlarda değil. Eskiden sanat müziği daha çok severdim. Halk müziğini şimdi daha çok seviyorum. Klasik müziği hep dinledim hala da dinliyorum (DGD16,E,46).

Boğaziçi üniversitesinden mezun olan ve yüksek lisans derecesi de bulunan, baba mesleği mühendis ve İstanbul doğumlu 30 yaşındaki kadın katılımcı ise, klasik müzik sevmediğini belirtmiştir ki bu da okul ve aile kökeni ile eğitilmiş müzik zevkleri arasında her zaman birebir ilişki olmadığını göstermektedir. Yine baba mesleği mühendis olan 38 yaşındaki Burdur doğumlu erkek katılımcı klasik müzik nadiren dinlediğini belirtmiş ve bunun çocukluktan kazanılan bir alışkanlık olduğuna vurgu yapmıştır.

Yani bence de alışkanlık meselesi, çocukluktan gelen bir şey olsa gerek bu bi kültür (DGD1, E,38).

Amasya doğumlu 42 yaşında olan ve liseyi Amasya'da bitiren bir başka katılımcı klasik müziğe oldukça meraklı olduğunu ve sıklıkla dinlediğini ifade etmiştir. Ancak diğerlerinden farklı olarak klasik müziğe değişik bir anlam da yüklemiş ve içindeki insanı arzuları ortaya çıkardığından ötürü bu müziği korkutucu bulduğunu ifade etmiştir.

O insan onu o şekilde derleyip o notaları çıkarması ortaya ama bir taraftan da korkutuyor beni, anlatabiliyor muyum? Yani böyle bir güç olabilir mi, ben mi görüyorum onu, içine karışmış bir şeyler şeytan derler ya, bu sadece benle ilgili herkesi bağlamaz. Kimisi benim bu düşünceme bağnazlık diyebilir, yani o farklı bir

şey ama herkes düşünmekte özgürdür, kimsenin düşüncesini kimse engelleyemez. (DGD2,E,42).

Dünyevi işte böyle insanı çekiyor, böyle hani onu istiyorsunuz sonra bir tane şömine istiyorsunuz şöminenin çitirtısı da olsun, bu durumda işte bu evin manzarası güzel değil, güzel manzaralı olsaydı hani bahçeli bi iki katlı bir ev kapıda da bir Royce Royce olabilir, hadi Royce Royce geçelim , Mercedes, Bmv anlatabiliyor muyum? (DGD2,E,42)

Sonu gelmeyen istekler. Nefsi besliyor evet. İnsanı böyle başka yerlere götürüyor o tip müzikler, hani müziğin her türüsü öyle sadece klasik değil, klasik bende o etkiyi oluşturuyor ve insanın bi gözü dönüyor böyle nasıl anlatacağımı tam bilemiyorum ama (DGD2,E,42).

Katılımcının dini inançları müzik ile ilgili değerlendirmesinde ön plana çıkmıştır. Müziği beğenmesine rağmen dini inançlarının etkisi ile sakıncalı bulmaktadır ki bu da kültürel pratiklerin dini inançların etkisiyle şekillenebildiğine bir örnek niteliğindedir.

37 yaşındaki banka şube müdürü olarak çalışan bir katılımcı ise müzik sevdiğini ancak artık eskisi gibi açıp da dinleme alışkanlığı olmadığını belirtmiştir. Dinleyemediği tek müziğin hiphop tarzı olduğunu vurgularken, zaman zaman arabesk de dinlediğini hatta arabesk müziğin aslında bizim içimizde olduğuna inandığını belirtmiştir. Katılımcı kendi kültürüne yabancı bulunduğu bir pratiği dışlarken, kültürel olarak kendine yakın gördüğüne sempati beslemektedir.

Anca şehirler arası yolculukta falan sadece o dönemlerde müzik dinliyebiliyorum, şey o kültür de yok bende “aa müzik dinlemem de lazım” falan diye (DGD9,E,37).

Arabesk var ya bizim kanımızda var her halde. Ya bazen televizyonda dolanırken şey geliyor Digiturk⁹ üyesiyiz öyle karıştırırken falan diyelim haber kanallarına geçerken 37 ye geliyor, o kanal zaten bildiğiniz ne zaman açsam sürekli oynuyorlar, ee, ya bazen bakıyorum, arabesk bir şey gelmiş ben kalmışım böyle eşim gelmiş odaya o da izliyor, ben farkında değilim ki, hani biraz var her halde öyle bir kültür yani farkında olmadan bizi kendi içine çekiyor. O siyah beyaz

⁹ Dijital TV yayını yapan ücretli bir platform. www.digiturk.com.tr İnternette görünüm tarihi 03.08.2015

izlediğimiz dramların da etkisi var galiba yani ordan da bağlantı kuruyor gibi geliyor bazen (DGD9,E,37).

Dindar olmayan grup genelinde ise, ilave olarak caz, modern caz, klasik rock, etnik müzikler, eski yabancı pop şarkılar tercih edilen müzik türleri olarak dile getirilmiştir. Sanat müziği, halk müziği ve pop müzik türlerinde ortak beğeniler olmasına rağmen, dindar olmayan grupta müzik tercihleri daha çok ve çeşitlidir. Bu da dini inançların müzik dinleme pratikleri üzerinde de etkisi olduğunu göstermektedir.

Arabesk müzik ise dinlemenin tercih edilmediği ve kaçınıldığı müzik türü olarak öne çıkmıştır.

Çok negatif geliyor bana böyle tınısı bile içime iyi şeyler hissettirmiyor sevmiyorum yani çok ağlamaklı geliyor. O tip şeylerinde enerjiyi düşürdüğüne inandığım için uzak duruyorum. Duyunca da öyle hani a arabesk dinliyor demiyorum çünkü eskiden çok bariz fark vardı ama şimdi onunda bir başka kültürü çıktığını anladığım için bi ön yargım yok ama bana iyi gelmiyor sevmiyorum ben yani (DGD11,K,44).

Bazı katılımcılar ise hiphop, uzun hava, oyun havası, oda müziği, caz türü müzikler sevmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu tarz müzikleri alt ve üst sınıfın dinlediği müzikler olarak algılamaları sebebi ile onları kültürel pratiklerinden dışlamaları Bourdieu'nun bu konudaki yaklaşımı ile uyumludur. Klasik müzik ile ilgili yaklaşımlar katılımcılar arasında farklılıklar göstermektedir. Bir kısım katılımcı "olsa dinlerim ama özellikle açıp dinlemem" şeklinde bir yaklaşım gösterirken, bazısı hiç dinleyemediğini, bazısı da özellikle sevdiğini vurgulamıştır.

Ya rahatlatıcı açıkçası, huzur veren bişi olduğunu düşünüyorum. Çok hard olmadıkça zaman zaman farklı şeyleri de var. Biraz daha bunların modernize edilmiş grupları var. Şimdi işte dizilerde falan kullanılıyor zaman zaman. Aslında klasik müziğin biraz devşirmesi biraz da popla rockla falan harmanlayıp yapıldığı zaman daha hoş oluyor (DGL10,E,42).

Aile içinde klasik müzik dinlenen bir ortamda büyümek, ilerleyen zamanlarda klasik müzik dinleme alışkanlığının korunmasını sağlayabilmektedir.

Klasik müzik terapi bence. Babam da tabii çok dinlediği için biz hep klasik müzikle büyüdük. Eee öyle geçti yani bende de çok fazla cd şey vardır özellikle Çaykovski, Beethoven en sevdiğim (DGL13,K,50).

Bir başka katılımcı ise klasik müzik dinlediğini ancak özellikle bir besteci tercihi olmadığını sadece arka fonda güzel bir müzik olmasını tercih ettiği için klasik müzik cd'ler aldığını anlatmıştır. Katılımcı burada meşru kültür olarak gördüğü klasik müzik dinleme pratiğine özenmekte ancak pratiği kendine göre kolay ve yapılabilir hale getirmeye çalışmaktadır.

Ben işte gittim dört tane Mozart, Beethoven dı bilmem neydi şunun bunun şeylerini aldım cdlerini eee bir de böyle karışık aldım. Carefour'da olur ya, onları aldım bir sürü dolu evde, evde dediğim gibi çalıştığım zamanlar bazen kahvaltı yaparken de koyuyoruz böyle etrafta arkada güzel bir müzik oluyor o yani onun dışın da çok fazla düşkünlüğüm yok. Fazıl say konserine gitmişim bak unuttum (DGL15,E,50).

50 yaşındaki üst düzey yönetici olarak çalışan, Boğaziçi Üniversitesi mezunu kadın katılımcı ise müzik zevkinin gelişmesi için emek harcanması gereğine dikkat çekmiştir.

Klasik müzikte böyle klasik eserler mesela işte ne biliyim piyano dinleyeceksem mesela Fazıl Say'ın bütün piyano cd lerini alıp ama çok uzunsa asla dinleyemiyorum, eee, şeyi fark ettim onun için bi eğitim işi olduğunu düşünüyorum. Çocukluğumuzdan beri kulak aşinalığı olan bütün eserleri tekrar dinlemeyi bi sanatçıdan dinlediğimde o bana mesela bi mutluluk veriyö yani o notaları ııı duymuş olmak şimdi Fazıl Say'ın da yeni bir cd sini dinlediğim zaman 10 kez 20 kez 30 kez dinlesem bıkmam, hayran olacağım duyunca (DGL14,K,47).

Klasik müzikten hoşlanmanın temel kuralı o müziği uzun saatler dinlemek emek harcamak gerekiyor öyledir klasik müzik (DGL14,K,47).

48 yaşındaki İstanbul doğumlu Açık Öğretim Fakültesi mezunu bir katılımcı eskiden çok dinlemesine karşılık artık vakit bulamadığından dolayı klasik müzik dinleyemediğini ancak çocuğunun müzik kulağının gelişmesi için ona dinlettiğini anlatmıştır.

Dinlerim sadece ama böyle şeyi değilimdir hatta bizim ufağa cd'ler falan aldık kulağıyla ayırt eder, yani Mozart mı falan diye çalan müzikten (DGL8,E,48).

Tüm gruplar genelinde cinsiyet, eğitim düzeyi ve müzik dinleme tercihleri arasında çok belirgin bir ilişki gözlemlenmemiştir.

3.3.4 Edebiyat

Katılımcıların bir kısmı vakit yetersizliği sebebi ile kitap okumaya yeteri kadar vakit ayıramadıklarını ifade ederken, bir kısım katılımcı ise okumaya meraklıdır. Dindar grupta tercih edilen türler değişkenlik göstermektedir. İlahiyat ile ilgili kitaplar, dini kitaplar, biyografiler, yerli ve yabancı klasikler, polisiye romanlar ve çocuk gelişimi ile ilgili kitaplar bahsedilen türler arasındadır. En son okunan yazarlardan bazıları ise, Muhammed Abid Cabiri, İmam Rabbani, Şehabettin Mercani, Tarık Buğra, Ahmet Turan Alkan, Jean Christophe Grange, Ahmet Ümit, İskender Pala, İbrahim Hakkı, Dan Brown, Dostoyevski, Tolstoy, Paulo Coelho'dur.

Roman okumayı uzun süredir yapmıyorum, eee, deneme ve özellikle Kur'an üzerine okumalarım var son dönemde düzenli olarak mealli tefsir okuyorum Kuran'la ilgili, yazılmış şeyler okuyorum son okuduğum kitap eee Cabiri'nin "İslam ve Akıl" diye bir kitabı eee Cemal Şakar'ın "Edebiyat Ne Söyler" kitabı son dönemler de okuduklarım bunlar, ayda ortalama 1, 2 kitap okuyorum (DGD16,E,46).

Yani başucumda olan kitaplar var başucu kitaplarım var, onları okuyorum, eee bir de daha ziyade derin ve tefekküllü kitaplar okuyorum, yani öyle diyim. Mesela, İmam Rabbani en son okuduğum kitaplardan birisidir. Abdulkadir Geylan'ının hayatı, onu okuyorum. Ondan sonra gene bir meşhur şey var Şahabettin Mercani isminde bu bir düşünür, Rus düşünür ama Müslüman. Hatta eee Tatar Türkü diye biraz böyle daha ziyade biyografi üründe şeyler yani. Biyografi, entellektüel biyografi, yani sadece hani böyle şey değil de entelektüel değil de ama bu konuda romanvari anlatan kitaplardan önüme geldiğinde okuyabiliyorum. Yani biraz şey buluyorum bi kitabı baştan sona kadar bitiremiyorum, başlıyorum sonra hızlı hızlı okuyorum yani biraz hızlı okuma alışkanlığım var benim yani işime yarayanları almak için biraz seçiciyimdir (DGD15,E,62).

Kitap okuyorum ama çok çok fazla değil (DGD1,E,38).

Üç ayda bir kitap diyebiliriz yani (DGD1,E,38).

Zaman zaman okumak istiyorum öyle söyliyim, alıyorum okumaya başlıyorum, iki kitaptan sonra aldığım kitaplar eskiyor, öyle bir şey var (DGD2,E,42).

Ya ben burda geçiyor hayatımız ağırlıklı burada çok yoruluyoruz ben yani insanlar bu enerjiyi nereden buluyorlar onu da bilmiyorum bu enerji eve gidince kitap okuma, benim pestilim çıkıyor, kafam şişmiş oluyor, radyasyon dolu bu ortam (DGD2,E,42).

38 yaşında ve bir bankada orta düzey yönetici olarak çalışan Trabzon'lu erkek katılımcı ise yaptığı tercihleri yazarın Trabzon'lu olmasına ve memleketinin reklamını yapmak istemesine bağlamaktadır.

Okuduklarımın hepsi Trabzonlu, okumak için değil de reklamı olsun diye, yani başka yok (DGD8,E,38).

Dindar olmayan grupta, düzenli ve sık kitap okuyan katılımcılar olmakla beraber, eskiden okuduğunu ve artık eskisi kadar okumak istemediğini söyleyen katılımcılar da mevcuttur. İş dünyasının getirdiği yorgunluk, doyum ve televizyon ile görsel unsurların ön plana geçmesi bu duruma gerekçe olarak gösterilen etmenlerden bazılarıdır.

Çok okurdum kitap yani şimdi düşünüyorum da lise de üniversite de okuduğum kitapları şimdi gençler yeni okuyorlar. Çok okurdum, artık daha aza, çok minimuma indirdim açıkçası. Şey biraz ön plana geçti eee, televizyon ve görsel şeyler daha ön plana geçti kitaptan (DGL13,K,50).

Doyum ya da yorgunluk şeyi oldu herhalde zaten iş dünyasında yorgunluk var çünkü hakikaten bazen tabi insanlar kitap okuyarak dinleniyor bende öyle bir şey yok yani kitap okumak yerine başka bir şeyi tercih ediyorum (DGL16,E,45).

Valla çok kitap aldım, hatta daha dün on tane falan kitap aldım. Fakat okuma aynı hızla olmuyor. Yılda iki tane, üç tane okursam iyi. Evin içi, hatta yatak odamdaki sehpanın üstü, komidinin üstü böyle kitap, eşim okuyor ama, ona yarıyor en azından, mesela en son yine Yılmaz Özdil'in kitabını aldım. Ama bunların çoğu gazetelerdeki haber, hatta hepsi haber, burdaki çocuklardan biri okuyacak diye bıraktım, diğer dokuz tanesini de eve götürdüm. Onlar şimdi kalacak orda uzun süre, elimdeki kitabı bitirsem birkaç ay içinde onlardan birine çekip bakıcım yine. Zorluyorum kendimi okumak için (DGL15,E,50).

39 yaşındaki bir sigorta şirketinde üst düzey yönetici olarak çalışan katılımcı yerli ya da yabancı yazar ayırt etmeksizin ayda yaklaşık iki kitap bitirdiğini ifade etmiştir.

Yani yerli ve yabancı yazar ,yerli yabancı yazarlardan ee, mesela hikaye kitabı da okurum Ömer Seyfettin çok severim diğer klasikleri de okurum ama tercih ettiğim için mi okurum dersen değil. Bi Orhan Pamuktur vs dir, he, okuduğum da oldu ama eee “Benim Adım Kırmızı” vs ama o yazarı tercih ettiğim için okumadım yani (DGL9,E,39).

44 yaşında İnsan Kaynakları yöneticisi olarak çalışan bir kadın katılımcı ise yılda otuz kırk civarı kitap okurken sesli kitap okumayı keşfettiğini ve bu sayıyı yıllık yetmiş civarına çıkarttığını anlatmıştır. Katılımcı aynı anda birden fazla kitap okuduğunu belirtmiştir.

Nerdeyse her kitabı bulabiliyorum. Ama İngilizce kitap çok yüklüyorum İngilizce ve İspanyolca dinliyorum ordan. Şey, kitaplar artık yayınlanırken üç formatta aynı anda yayınlanıyor. Önceden mesela fiziki kitap yayınlanırdı, sonra işte I book'u yayınlanırdı, sonra şansın varsa audiobook da yayınlanırdı. Şimdi üçü birden aynı anda çıkıyor, dolayısıyla yeni bir kitabı bile audiobook'dan indirme oranı çok yükseldi. Audiobook.com üye oluyorsun, aylık belli bir şey de aylık, her ay bir kitap bedavaya geliyor ama ne bilim işte bir audiobook' ta bir kitap 25 dolarsa üye oluyorsun 14 dolara geliyor çok iyi (DGL11,K,44).

Zaten ben aynı anda 5 kitabı okumakta biraz fazla aç olduğumun göstergesi. Yani birini alıyorum onu okuyorum keyif alıyorum ama öbüründe aklım kaldığı için meraktan onu da açıp okumaya başlıyorum, bitiriş sıraları değişiyor ama birinden yoruluyorum birini alıyorum falan oluyor aynı anda 5 kitap (DGL11,K,44).

Aynı anda birden fazla kitap okuyan bir başka kadın katılımcı ise, eskiden bir kitabı bitirmeden diğerine geçmediğini, ama zamanlar bu alışkanlığının değiştiğini belirtmiştir.

Ya eskiden bir kitabı okuyup bitirirdim eee, başka kitaba geçerdim ama uzun süredir bi on senedir değişik bir tarzım var. Böyle bir kitabı alıyorum, başlıyorum, bitirmeden bir başkasını da alıyorum, ona da başlıyorum, eş zamanlı gidiyorum, eee yani, ama ortalamaya vurduğum zaman ayda bir kitap okurum ayda yani en kötü iki ayda bir kitabı bitiririm yani (DGL12,K,43).

49 yaşındaki orta düzey yöneticilik yapan kadın katılımcı, kitabın dilinin ağır olmaması, sürükleyici ve gerçek hayattan esinlenmesi gereklerine vurgu yapmıştır.

Bana dili ağır olmaması lazım çünkü okuduğum kitapların. Sürükleyici olması lazım bir de gerçek hayat anlatan kitap daha çok sevdiğim kitap. Mesela o Boleyn Kızlarını bütün yedi şeyisini de okudum. Yedi taneydi, hepsini de okudum. Hepsi de böyle tuğla gibiydi. Hasta olmuştum zaten çok seviyorum o filmi, o tür hem filmi, hem kitapları seviyorum. Yani böyle şey dönemlerini anlatan, eski tarihi filmleri, dönemleri anlatan (DGL5,K,49).

Ayşe Kulin, Elif Şafak, George Orwell, Orhan Pamuk, Pascal Mercier, Dan Brown, Ahmet Ümit, Paulo Coelho, Ömer Seyfettin, Mevlana, Osho, Dalai Lama, Paul Austry, Zülfü Livaneli, Bekir Coşkun, Pema Chödrön, Sabahattin Ali okunan yazarlar arasında verilmiştir. Katılımcılardan bazıları ise kitap seçiminde yazara göre tercih yapmadıklarını özellikle vurgulamışlardır.

Bi şeye kitlendiğin zaman bu sefer özelliğini kaybediyor gibi geliyor (DGL10,E,41).

Edebiyat türlerinden olan şiir ise, dindar grupta yer alan hemen hemen tüm katılımcılar tarafından sevilmektedir. Sadece tek bir katılımcı şiir sevmediğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar gençliklerinde kendilerinin de bizzat şiir yazdıklarını ifade etmişlerdir.

Duygu yoğunluğu dicem duygu yoğunluğu değil aslında hani. Acaba hani o dönemde biz şiirleri acaba bir etkilene unsuru olarak mı kullanıyorduk? Hani bazen düşünüyorum acaba öyle miydi? (DGD9,E,37)

(..)şu an o eski şeyim yok yani. Çünkü eskiden kurduğumuz cümlelerin de bir kısmı şiirseldi. Hani o da kendi halinde çünkü o beslendiğim kaynak oydu. Farklı olmadan zihni de aslında oraya inip hani karşıdakiyle sohbet ederken bazen şiir işinize geliyordu (DGD9,E,37).

Şiir yaaa öğrencilik zamanlarımda baya bir duygusal dönemlerimizde ilgilenmiştim ama sonra iş hayatı bir maalesef çok da iş (DGD7,E,50).

62 yaşındaki profesör ünvanlı katılımcı şiirde sözün güzelliği ve insanı alıp kopartan tarafına vurgu yapmıştır.

Tevfik Fikret'inkini de seviyorum Nazım Hikmet'ten de dinlerim, ama bi Necip Fazılı da dinlerim yani, eee, çok fazla ayırım yapmam çünkü, niye mühim olan söz, söz güzelse arkasını düşünmem (DGD15,E,62).

(...) sözün güzelliği çok önemli insanı alıp koparan hakkatten kendisine celbeden diyelimki işte bi Yunus Emre nin de şiirleri var artık şiir mi deriz ilahimi deriz ne deriz yani ıı severim yani çok yani hazla okurum yani Mehmet Akif in şiirleri var mesela Muhammed İkbâl' in şiirlerinden hem İngilizcesinden hem Türkçeye tercüme edilmişlerinden (DGD15,E,62).

Dindar grupta şiire yakınlığın sebebi, bazı şiirlerde kullanılan İslami semboller ile alakalı da olabilir. Örneğin, bir katılımcı Mehmet Akif Ersoy'un dilini ağır bulmasına rağmen, şiirlerini sevdiğini söylemiştir. Mehmet Akif Ersoy, şiirlerinde ezan, şahadet, şehit gibi İslami sembolleri sıkça kullanan bir şairdir.

Dindar grupta, Beğeniler şairler olarak, Nazım Hikmet, Can Yücel, Tevfik Fikret, Necip Fazıl, Muhammed İkbâl, Mehmet Akif, Yunus Emre, Özdemir Asaf, Yılmaz Erdoğan, Sunay Akın, Orhan Veli, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Sezai Karakoç'un isimleri belirtilmiştir.

Dindar olmayan grupta şiir sevenlerin yanında, dindar gruptan farklı olarak özellikle şiir sevmediğini vurgulayan çok sayıda katılımcı olmuştur.

Çok sıkılırım ve hiç anlamam. Anlamak şey oluyor biraz sıkıntı oluyor. Ne anlattı bunda biraz falan yani yormamalı beni (DGL5,K,49).

Romantik bir insan değilimdir edebi olarak ta şiir okumak beni cezp etmiyor yani (DGL3,K,41).

Hiç alakam yok şiirle (DGL10,E,41).

Bana şey geliyor çok güzel bir şey de, ben ondan keyif almıyorum ama güzel şiir okuyan birisi olursa, o hoşuma gider ama ben şiir sevmem okumayı da sevmem bilmem de, ama orta okul ve lisede hep bana, özel günlerde hep bana şiir okuturlardı. Bilmiyorum yani illa bana okuturlardı o şiirleri, ses tonun çok güzel, bana şiir okutmasalar ne söz söyledirler ne de başka bir şey (DGL7,E,51).

Şiir sevmeme sebepleri ise anlamamanın zorluğu, yoruculuğu, romantik olmamak, şiirin katılımcının ilgi alanına girmemesi gibi sebeplerle açıklanmıştır. Şiir sevmeyenlerin

çoğunluğu kadın katılımcılardır. Eğitim düzeyi ve şiire olan ilgi arasında da belirgin bir ilişki kurulamamıştır.

Şiir de çok severim Nazım Hikmet tabi klasik, Hasan Hüseyin, Behzat Çelik vardı bir de gençliğim de düzenli takip ederdik (DGL8,E,48).

Şiir çok severim. Murathan Mungan var çok severim ama şiirlerini biraz karamsar buluyorum, başka bazen güzel yazıyor ama bazen de çok karamsar ve bencil buluyorum yazdıklarını (DGL12,K,43).

Şiir, eee çok severim diyemicem ama şeyi Rumi'nin şiirlerini bir de Halil Cibran'ın şiirlerini çok seviyorum, o çünkü benim içimdekine hitap ediyor. Öyle aşk şiiriydi, Orhan Veli kanık'ı da çok severim gerçi onu da çok okumuşluğum vardır, Can Yücel'i severim, ama bi klasikler onlar. Yani oturupta bir şiir kitabı yeni yazarınki desen, Murathan Mungan'dan okuyamam mesela (DGL11,K,44).

Dindar olmayan grupta, Nazım Hikmet, Orhan Veli, Cemal Süreyya, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Behzat Çelik, Mehmet Akif Ersoy, Rumi, Halil Cibran, Can Yücel, Namık Kemal, Müjde Onur, Özdemir Asaf, Ahmet Arif ve Murathan Mungan severek okunan şairler arasındadır. Şiir sevenler ağırlıklı olarak dindar grupta yer alan erkek katılımcılardır.

3.3.5 Gazete, dergi ve medya takibi

Katılımcıların hemen hemen hepsinde gazete okuma ile ilgili ortak olarak dile getirilen bir husus, gazetelerin artık taraflı ve ideolojik yayın yapması üzerinedir. Bu durumdan şikayet eden katılımcıların bir kısmı çözüm olarak, iki kutba ayrıldığına inandıkları gazeteleri her iki görüşü de yansıtmaları açısından hep birlikte takip etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Bir çoğu bazı şeylerini yitirdi benim gözümde, güvenilirliklerini yitirdiler. Taraf olmak zorunda oldukları için bir taraf seçtiği için o beni uzaklaştırdı köşe yazarlarından. Zaten gazeteleri de okursam köşe yazılarını okuyorum sadece (DGL16,E,46).

Milliyet'in sitesine de girerim Sözcü'ye de girerim, Haber7'ye de girerim, Samanyolu'na da girerim Zaman'a da girerim, karşılıklı takip etmeyi daha çok seviyorum. Taraflar olduğu için artık o taraflar ne demiş bu taraflar ne demişe dikkat ediyorum (DGD4,K,30).

Gazetelerin bu yaklaşımının arkasında duyguları ile ideolojik tercihler yapan insanların kendilerini ikna etme ihtiyaçlarına cevap vermek olduğunu düşünen 37 yaşındaki banka şube müdürü olarak görev yapan katılımcıya göre, bu sebeple aynı haber iki farklı görüşü yansıtan gazetede iki farklı şekilde verilebilmektedir. Katılımcı bu sebeple gazete okumaktan soğuduğunu ifade etmiştir.

O yüzden gazete okumuyorum artık gazeteyi tamamen bıraktım çünkü eee, ya bundan üç dört hafta önceydi yanlış hatırlamıyorsam, bir iktidara yakın gazeteyi aldım. Pazar günü de bu kez tam tersini aldım. Aynı haberi o kadar farklı okuyorsunuz ki, ben artık okuyabileceğim bir gazete hani haber noktasında yani dünya çok farklı bir yerde, farklı bir yayın ve birazda ekonomi ağırlıklı bu tarz yayınları dışarda bıraktığımız zaman günlük okunacak gazete noktasında ben artık ciddi tereddütler yaşadım (DGD9,E,37).

(..)ben artık elime gazete almıyorum hafta sonları en büyük zevkimdi oysa ki kahvaltıdan sonra açıp saatlerce satır satır, çünkü şeydir, alınmışta boşa gitmeme şeyi vardır bütün sayfaları baştan sona kadar her bir sayfasını okurum. (DGD9,E,37).

Yine de her iki grupta da kendi görüşünü ifade eden gazeteleri tercih eden katılımcılar da bulunmaktadır. Hürriyet, Milliyet ve Habertürk okumayı tercih eden bir başka katılımcı ise “mutlu olmak için Sabah gazetesi okumalı” şeklinde bir yorum yapmıştır. Siyasi iktidara yakınlığı ile bilinen Sabah gazetesi katılımcının siyasi görüşlerini desteklediği için kendisini mutlu etmektedir. Bir başka dindar katılımcı ise iktidarı desteklediğini söylediği ve şakşakçı olarak nitelendirdiği Star ve Takvim gazetelerini yine de takip ettiğini ifade etmiştir. Her iki katılımcı da bu konudaki tüketim pratiğini ideolojik yaklaşımları çerçevesinde şekillendirmektedir. Dindar olmayan grupta da konuya benzer yaklaşımı gösteren bir katılımcı vardır.

Siyasi görüşümü destekliyorlar. Daha doğrusu hükümet borazancısı onlar biraz, ama sonuçta bende hükümetten yanayım belli konularda, her konuda olmasa da siyasi görüşümle eş oldukları için ama fazla şakşakçı olduklarını da biliyorum yani ama şuan elimizde en iyisi bunlar derler ya, başka seçenek yok (DGD2,E,42).

Cumhuriyet ve Sözcü zaten biraz daha bizim tarzımıza hitap eden. Vatan da biraz daha böyle işte hem felsefi olarak bizi rahatsız etmeyecek, hem de biraz daha magazineller taraflara bakmak gerektiği, biraz daha renkli bişiler okumak istersem oraya bakıyorum (DGL10,E,41).

Tercihlerini gazetelerin ideolojik çizgilerinden bağımsız, haber içeriklerine ve sunumuna göre oluşturan katılımcılar da mevcuttur.

Neye göre seçiyorum, bunların başında gazetenin verdiği haberlerin ciddiyetine bakıyorum. Eğer haberin başlığında haberin ne olduğunu vermeyip merak uyandırıyor ise uzak durmaya çalışıyorum. O yüzden, vatan gazetesini tercih ediyorum. Çünkü başlıkta görüyorum, o gördüğümü okumak istediğim için içine giriyorum ama birçok gazetede bu neymiş diye içine girmek zorunda kalıyorum sonra fos bir haber çıkıyor çıkmak zorunda kalıyorum (DGL9,E,39).

Daha net haber yaptıklarını düşündüğüm için her yerde olmayan haberlerin orda olduğunu düşündüğüm için okuyorum (DGL8,E,48).

Gazete okuma alışkanlıklarında kadın ve erkekler arasında belirgin bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Dindar grupta tercih edilen gazeteler Milliyet, Hürriyet, Taraf, Cumhuriyet, Habertürk, Star, Sabah, Sözcü, Zaman olarak ifade edilmiştir. Dindar olmayan grupta ise, Milliyet, Sözcü, Radikal, Hürriyet, Vatan, Aydınlık gazeteleri öne çıkmaktadır.

3.3.6 Kültürel Mekânlar

Müze ve sanat galerisi gibi kültürel mekânlara gitmekten hoşlanmayan veya alışkanlığı olmayan katılımcıların sayısı gitmeyi sevenlerden fazladır. Katılımcıların büyük bir kısmı da yurt içi ya da kendi şehirleri içinde bu tür mekânlara gitmeyi sevmediklerinden bahsetmişler, ancak başka bir şehre gittiklerinde ya da yurt dışına çıktıklarında, mutlaka müze, sanat galerisi ya da kilise tarzı tarihi mekanları gezdiklerini anlatmışlardır.

Müze ya da tarihi mekânları ziyaret etmeyi tercih eden katılımcılar ve sevmeyen katılımcılar arasındaki farklılıklar ele alındığında kültürel ve ekonomik açıdan belirgin bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. İlaveten dindar ve dindar olmayan gruplar arasında da bariz bir farklılık görülmemektedir.

Katılımcıların ziyaret etmeyi tercih ettikleri tarihi mekânların ve sanat galerilerinin, katılımcıların yaşadıkların şehir içinde değil de turistik gezi yaptıkları bölgelerde olanlardan seçilmesi, katılımcıların bu faaliyeti kültürel bir aktiviteden ya da ihtiyaçtan ziyade tatillerde yapılabilecek turistik bir faaliyet olarak gördüklerine ve olmadığında eksikliğini aramadıklarına işaretir.

O da ilginçtir mesela, yurt dışına gittiğim zaman mutlaka gidiyorum ama Türkiye de bu işleri hep sallıyoruz (DGL8,E,48).

Çocuklarla ev de oturuyoruz ama gitmiyoruz. Gerçi şöyle gittik ya geçen gün şurada son yüz yılın Osmanlı giysileri vardı ona gittik, vakit olmuyor ya hafta sonu da hep koşturuyoruz mesai sabah 9 da başlıyor akşam 6 ya kadar cumartesi Pazar onun için pek vaktim olmuyor (DGL8,E,48).

Toplam yirmi altı katılımcı arasında sadece dört katılımcı müze ziyaretlerinden keyif aldıklarını belirtmiştir. Bu dört katılımcıdan ikisinin ilgi sebebi, birinin eğitim kökeninin tarihle ilgili olması, diğerinin ise geçmiş dönemde turizm rehberliği yapmış olması olabilir.

Benim mesela şeye, okulla beraber gittiğimiz müzelerde o çok etkileniyorum oralarda mesela özellikle o Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi beni çok etkileyen bir müzeydi. Mesela, Gaziantep deki gittiğimiz o şey taşlarından, mozaik taşlarından olan o müzeyi gezdiğim zaman çok etkilenmişim çünkü çok eski şeyler o kalıntılar, Efes'e gittiğimiz zaman İzmir'e gittiğimiz zaman o Efes'in tiyatrosundaki o antik şeyler, yani etkileniyorum bu tip şeylerden, yani o zamanlarda insanlar yaşadığında ne olmuş, kimler basmış buralara, mesela şeye gitmiştik orası beni çok etkilemişti şu Çanakkale' de miydi aa vardı ya (..) (DGL5,K,49).

Geçmiş yıllarda turizm rehberliği yapmış olan ve bugün bir sigorta şirketinde üst düzey yönetici olarak çalışan 39 yaşındaki katılımcı hafta sonları aklına estiğinde müze ziyareti yaptığı anlatmış ve bunun eski dönemden kalma bir alışkanlık olabileceğini vurgulamıştır.

Şöyle sanat galerilerine daha nadir giderim. Eee, İstanbul Modern Sanat Kültür Merkezi'ne zaman zaman gidiyorum, onun haricinde müzeler dersen, müzelere

sıklıkla giderim. Muhtelif kereler gitmiş olmama rağmen yine de bi hafta sonu Topkapı sarayını gezmeye gidebiliyorum (DGL9,E,39).

Bunun dışında müzelere gitmekten hoşlanmayanlardan biri olan 41 yaşındaki orta düzey yöneticilik yapan katılımcı ise eksiklik hissedip hissetmediği ile ilgili soruya, eksiklik hissettiğini ancak vakit yetersizliğinden dolayı gidemedikleri şeklinde cevap vermiştir.

Yani zaman ayırmak ve şeyle alakalı aslında. Yani hissediyorum tabi de oturup zaman ayıracak vakit yok. Çocuğa da vakit ayırmak lazım, hafta sonu onla beraber geçirmek zorunda kalıyorsun, hafta içi belli zaten sabahleyin kalkıp işe gidiyorsun. Akşam saat sekizde eve geliyorsun. Nereye gitceksin yani? Hissetmiyor değilim, hissediyorum kesinlikle. Son zamanlarda daha çok hissediyorum ama zaman ayıramıyorum yani (DGL10,E,41).

Müze ziyaret etmeyi sevmeyen ve bundan dolayı da bir eksiklik hissetmeyen 50 yaşındaki üstü düzey yöneticilik yapan katılımcı, yurt dışında müze ziyareti yapan arkadaşlarını gerçek anlamda bir ilgi duymadıkları halde ziyaret yaptıklarından dolayı eleştirmiştir.

Hiç, yani tatile çıktığımız da bir iki müzeye uğruyoruz ama benim ilgi alanımı çekmiyor onu söyleyim, yani çünkü şu an bütün müzelerle ilgili merak ettiğim bütün tarihi eser bilmem ne zaten şeyde, merak ederseniz internette bulabiliyorsunuz onun dışın da Ayasofya' da bilmem kimin elması var çok ünlü dedikleri için Ayasofya ya girersem onu merak ederim, bi o da duyduğum için basından falan, onun dışında heykelmiş işte çanakmış, çömlekmiş beni hiç alakadar eden şeyler değil, İşte Avrupa ya gidip arkadaşımız Yunus mesela eşiyile beraber gidip sonra da diyor ki Belçika ya gittik, Fransa ya gittik müzesini gezdik bilmem ne falan filan abi var ya diyor 1 hafta boyunca gezmediğimiz müze kalmadı. Gördüğün en güzel eser neydi? Böyle kaldı. Hepsi güzeldi işte ya ne gördün ya ne gördün neyinin beğendin bir tane resim görmüşsündür çok etkilemiştir seni. Bak mesela ben şu Atatürk'ün resminden çok etkileniyorum, çok hoşuma gidiyor yok öyle bir şey tamam mı, onun eşi gidiyor seviyor gerçekten inceliyor hangi devir de yapılmış nasıl yapılmış falan filan benim öyle bir merakım yok beni hiç cezbetmez biraz klasik Türk ikinci dünya erkeğiyim yani öyle söyleyim (DGL15, E, 50).

3.3.7 Televizyon

Arun'a göre (2013) beğeniler piyasası içinde televizyonun yeri sinema, tiyatro, müzik, sanat gibi alanları kapsamı sebebi ile oldukça kritiktir (s. 61). Arun, Bourdieu'nun araştırması içinde televizyon alanını bilinçli olarak ihmal ettiğini düşünür. Oysa Arun'a göre (2013), televizyon melez karakterinden ötürü sosyal ayrımı pekiştirecek başkaca pratiklerin alanı olarak değer kazanabilir ki bu da onu araştırılmaya değer kılmaktadır (s. 62-63). Arun, 2010 yılında doktora tezi olarak gerçekleştirdiği araştırmasında televizyonun kültürel eşitsizliği sürdüren, pekiştiren ve kültürün mukaddes tarafını inşa ederek nesiller boyu aktaran özelliğine dikkat çekmiştir.

Dindar grupta televizyon izleme alışkanlıklarına bakıldığında bir kısım katılımcının televizyon izleme alışkanlığı olmadığı, bir kısmının ise sadece haber, tartışma programları ve belgesel kanallarını izlediği bulgulanmıştır. Tercih edilen kanallar ve programlar arasında NTV, CNN Türk ve Tarafsız Bölge programı, Animal Planet ve Discovery , BBC, CNBC gibi kanallar göze çarpmaktadır. İki erkek katılımcı, Osmanlı imparatorluğunu kuruluş zamanını anlatan tarihi bir dizi olan ve TRT'de yayınlanan Diriliş dizisini özellikle izlediklerini belirtmişlerdir.

Çat pat izlerim televizyon baktığım zaman orda da tarafsız bölgeyi genellikle izlerim Cnn Türk'te ki tarafsız bölgeyi izlerim. Bana göre çok tarafsız geliyor bana, göre bir şeydir bu belki, ama ne A haber tarafını ne öbür tarafı izlemiyorum olmuyor ama Ahmet Hakan iki taraftan da sevilmez ama tarafsız gerçekten, programı tarafsız geliyor, gerçekten izlersem onu izliyorum. (DGD8,E,38)

BBC, CNBC haberleri, ana haberleri takip etmeye çalışıyorum akşamları. (DGD16,E,45)

Dindar olmayan grupta, televizyon izlemediğini söyleyen birkaç katılımcı dışında tüm katılımcılar düzenli olarak televizyon seyrettiklerini söylemişlerdir.

Müzik kanalları, belgesel kanallar, yarışma programları, tartışma programları ve dizi kanalları en çok tercih edilen kanallar arasındadır. 40 yaşındaki erkek katılımcılardan biri televizyonun objektif yayın yapmadığına vurgu yapmış ve bu sebeple özel bir kanal seçmediğini, hangi kanal denk gelirse onu seyrettiğini vurgulamıştır.

Nereye denk gelirse izlerim. Dediğim gibi gazetelerde de söylediğim için de ben hiçbir televizyon ve medya kurumunun eee, objektif haber yaptığına inmadığım için sadece hepsine denk gelir izlerim o kadar yani (DGL2,E,40).

Televizyona çok vakit ayırmadığını söyleyen bir başka kadın katılımcı ise boşlukları doldurmak amaçlı, vakit bulursa, ücretli kanallarda yabancı komedi dizilerini izlediğini söylemiştir.

Digiturk'un komedi dizileri Dizi Max' ı seyrediyorum zaman zaman bazen işte Premier' de güzel film varsa onu seyrediyorum ama genelde spontane gelişen şeyler bunlar, önceden planlayıp da birazcık dizi seyredelim veya film seyredelim dediğim şekilde yaptığım şeyler değil. Çünkü evde çok işim oluyor, ee, eğer vakit beş on dakika vaktim varsa, eğer oturup baktığım şeyler. Onun dışında Türk dizileri vs hiçbirini seyretmiyorum, televizyonla ilişkimiz çok az (DGL3,K,41).

Bir başka katılımcı genelde eşinin izlediği programları izlemek durumunda kaldığını ve bunların da daha çok belgeseller olduğunu vurgulamış, ancak şu ara çok popüler olan "Survivor" isimli yarışma programını mutlaka izlediğini söylemiştir.

Mesela şu aralar en çok seyrettiğimiz şeylerden bir tanesi Survivor o da takıntı işte bizi meşgul eden ama hani seyredilecek başka bir şey bulamadığımız için onu seyrediyoruz ama tabi daha çok belgesel kanalları (DGL5,K,49).

Cüneyt Özdemir ve Fatih Portakal'ın sunduğu haber programlarını izleyen bir başka kadın katılımcı ise onların tarafsız yayın yaptığına olan inancını vurgulamıştır. Dizi ve haber programlarını sıkıcı bulan ve tartışma programı izlemeye çalışan 39 yaşındaki üst düzey yönetici erkek çalışanın beklentisi ise, tartışmaya katılanların bilgi düzeyinin kendisinden ilerde olması yönündedir.

Şöyle haberler dışında bütün programlar dizi programları çok sıkıcı geliyor, hatta bende nefret uyandırır noktaya geldi eee öyle ki ben dizilere değil o dizileri seyredenleri bu yakınımdakiler de olsa tepki veriyorum o yüzden düzgün bir film varsa onu seyrediyorum, yoksa kapatabiliyorum televizyonu, o yüzden dizi seyremektense ne biliyim internette bişyilere bakmak daha keyifli (DGL9,E,39).

(..) konusunu kendi kafanda çözdüysen neyin olduğunu biliyorsan onun tartışma programını dinlemek bana dinlemeye çok tahammül ettiğimi söyleyemem yani

konunun ne olduğunu biliyorsam yani o tartışma programındaki insanlar kadar bilgiliysem bilgili olduğumu düşünürsem eğer o insanların bana katıcakları bişiy yoksa o boş tartışmayı dinlemeye tahammül edemiyorum. Ama daha işte herkesin farklı fikri olabileceği (DGL9,E,39).

(..)yani bilinmeyen bir konu olur ne biliyim bi hani eee bi dünya ötesi düzenle ilgili konulardan, dünya ötesinden kastım uzay bilimleri vs onlar biraz ilgi alanım. Eee bide dinsel konular, hani onlarla ilgili bi tartışma varsa onu dinlerim, çünkü bunlar yoruma açıkta olabiliyor. Ama onun haricinde, ne biliyim bi siyasi program sonuçta hani insanın kendi düşüncesi karakteri oturduktan sonra gerisini dinlemek çok şey geliyor, bir yerden sonra zor gelmeye başlıyor (DGL9,E,39).

41 yaşındaki bir başka erkek katılımcı ise çocuğunun televizyondan kötü etkilendiğini düşündüğünden evde televizyon açmayı tercih etmediklerini, ara sıra denk gelirse film izlemek için açtıklarını belirtmiştir. Üst düzey yöneticilik yapan 44 yaşındaki kadın katılımcı ise, çok az televizyon izlediğini ve genelde kulaklıklarını takarak sesli kitap dinlemeyi televizyona tercih ettiğini söylemiştir.

Trafikte çok zaman geçiyor evde ben çok televizyon izlemem kadın var çok ev işi yapmama gerek olmuyor onların yerine ben oğlan ders yaparken televizyon seyrederken takip kulağıma kulaklıkları kitap dinliyorum (DGL11,K,44).

42 yaşındaki erkek katılımcı ise mevcut politik gündemden dolayı haberleri daha bir dikkatli izlediğini belirtmiştir.

A haber, 24 onları izliyorum TRT şu ara şu cemaat olayı var ya onun için daha şey kulak kesildim önceden çok sık takip etmezdim şimdi onlara bir kinimiz var ya, onu şey yapmak için devamlı o adamları dinliyoruz onlar bir şeyler söylüyor, aferin ha bak doğru söylüyor (DGD2,E,42).

Gruplar genelinde Fox TV, CBNCE, BBC, CNN Türk, Bloomberg, İz TV, Kanal D, Dijitürk dizi kanalları, belgesel ve müzik kanalları tercih edilen kanallar arasındadır. O Ses Türkiye, Survivor gibi son dönemde popüler olan yarışma programları, Güldür Güldür isimli popüler komedi show programı, Şeref Meselesi, Karadayı gibi izlenme

oranı yüksek Türk dizileri ile Mentalist, House of Cards, Homeland gibi Amerikan dizileri de katılımcıların bir kısmı tarafından takip edilmektedir.

Genelde böyle gençlik dizileri ondan sonracağıma yani dizi daha çok seviyorum yani seyrettim bi de şeyi çok beğeniyorum böyle yarışma programlarını eğlence mesela “O Ses Türkiye”, çok seviyorum mesela, çok hoşuma gidiyor kafam dağılıyor o tür şeyler izliyorum (DGL13,K,50).

Gruplar genelinde televizyon seyretme alışkanlıkları dikkate alındığında eğilimlerin kültürel sermayeden bağımsız olarak şekillendiği görülmektedir. Dindar gruptaki katılımcıların siyasi içerikli programları ve ideolojik mesaj veren dizileri (Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş hikâyesini anlatan Diriliş gibi) izlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Dindar olmayan grupta ise diziler, haber programları, popüler yarışma ve eğlence programları öne çıkmaktadır. Kadın katılımcıların dizilere daha çok ilgi gösterdiği görülmektedir. Her ne kadar bazı katılımcılar TV izlemeyi zaman kaybı olarak nitelendirip uzak durduklarını söylese de, bir çok katılımcının düzenli olarak TV izlediği gözlemlenmektedir. Bu da kültürel kodların TV üzerinden diziler ve popüler programlar aracılığı ile orta sınıf üzerinde yeniden üretebilmesine ortam sağlamaktadır.

BÖLÜM 4

YAŞAM TARZLARI, POLİTİK VE DİNİ

YAKLAŞIMLAR İLE HAYATA DAİR GÖRÜŞLER

4.1 Boş zaman alışkanlıkları, tatil, spor ve hobiler

a. Boş zaman alışkanlıkları ve hobiler

Katılımcılar boş zamanlarını okuyarak, aileleri ile vakit geçirerek, alışveriş yaparak maça giderek veya arkadaş toplantıları ile geçirdiklerini söylemişlerdir. Bir kısım katılımcı ise iş yoğunluğundan dolayı kendine ayıracak boş zamanı kalmadığını ifade etmiştir.

Uyuyor diyor çünkü yoruluyorum kendime, kendime ayıracak zamanım olmadığı için hep koşturmacayla geçiyor, belki de kendime vakit ayırmam lazım işte, eee boş zamanda hep alışveriş yapmayı seviyorum, boş zamanlar da alışveriş daha çok kafamı dağıtıyor (DGL5,K,49).

bir boş zamanım olduğunda da Fener maçına gidiyorum, orda deşarj oluyorum o da erkenden buluşup bir şeyler yiyip içiyoruz sosyal şeyimiz nerdeyse bu (DGL15,E,50).

Çoğu katılımcının ayrıca belirgin bir hobisi olmadığı görülmektedir. Dindar grupta yer alan 43 yaşındaki erkek katılımcı bitki akvaryumu olduğunu ve ona takıntı derecesinde bağlı olduğunu söylemiştir. Bir başka dindar katılımcı ise, maket yapmayı sevdiğini anlatmıştır.

Hayatımda nadir başardığım şeylerden biri de bu, çünkü maymun iştahlıyım ben, bir şeyi baştan sona yarım bırakırım, bunu niyeyse bir takıntı haline getirdim (DGD2,E,42).

Bunun dışında yelkencilikle uğraşan ve zamanında binicilik yapan iki katılımcı bulunmaktadır.

Fırsat buldukça bir ara at binmeye gittim, öyle çok düzenli gitmedim ama biniyorum, şimdi at alsam binerim tabi yarış atı falan değil, bi ata binsem dört nala giderim atı çatlatana kadar giderim yani (DGL7,E,51).

Bu sene yapamadım ama son bir, bir buçuk yıldır işlerden dolayı keyifle yaptığım şey yelken, en yani en rahatladığım en keyif aldığım, çünkü bir dönem çok iyiydi, yani çok iyi oturtmuştum akşamları şeyde başlıyordum, işte nisan gibi başlıyorum kasıma kadar sürüyor, hafta ortası hafta sonu ama hafta ortası buradan gittiğin zaman, altı da çık altı buçukta falan işten çıkıyorsun, iki iki buçuk saat muhteşem yani günün bütün yorgunluğunu atıyorsun (DGL16,E,45).

Kültürel ve ekonomik sermaye, cinsiyet ve dindarlık ile boş zaman alışkanlıkları, hobiler arasında anlamlı bir ilişki gözükmemektedir. Örneğin hobisi olan az sayıdaki katılımcıdan biri olan 43 yaşındaki erkek katılımcının ekonomik ve kültürel sermayesi görece düşük olup dindar gruptadır. Yelkencilik ile uğraşan 45 yaşındaki erkek katılımcı ise dindar olmayan gruptadır ve ekonomik, kültürel sermayesi grup ortalamasının üzerindedir.

b. Tatil alışkanlıkları

Tatil yapma sıklığı tüketime ayrılan tutar yükseldikçe artmaktadır. Tüketime ayırdıkları tutar 2000 TL altı olan iki katılımcı memlekete gitmek ya da yurt içinde yapılan mütevazı tatilleri tercih ederken, harcama tutarı yükseldikçe yurt dışı tatilleri ve yurt içinde yapılan tatillerin sayısı da artış göstermektedir.

İki grup arasındaki belirgin farklılık ise yurtdışı tatillerin ağırlıklı olarak dindar olmayan grup tarafından tercih ediliyor olmasıdır. Dindar grupta yurt dışı seyahatleri ağırlıklı iş amacıyla yapılmaktadır. Bu grupta yer alan katılımcılardan sadece iki tanesi tatil amaçlı olarak yurt dışına çıktıklarını söylemişlerdir.

İşte oluyor, keyif için yurt dışına yakın tarihte çıktığım olmadı hiç. Ee iş diyelim hem yani sosyal nitelikte iş, hem de bu firmayla ilgili seyahatlerimiz oluyor. Mesela, şimdi Hindistan' a gidicez. Şubat'ın başı gibi uluslararası iki konferans var onlar için gidiyoruz yani işte diyebilirsiniz. Hindistan'a gidince çok büyük müzeleri falanda gezdik. Yani orda şeye varıncaya kadar neydi o, dünyanın yedi harikasına giren

Tac Mahal. Tac Macal'e gittik ondan sonra imam Rabbani, İmam Rabbani'yi bilir misiniz bilmem ? Nakşibendi tarikatının müceddididir yani ikinci binin alimi, müceddididir, alimidir onun şeyine gittik türbesine tabi oraya gidince birden 16. Asra gidiyorsunuz 15. Asra (DGD15,E,62).

Hanımla ortak noktayı bulmaya çalışıyoruz hep aynı değil ama ortak noktayı bulmaya çalışıyoruz, deniz olsun, mümkün olduğu kadar da havadar olsun. Bu en çok Ege aslında bizim en çok tercih ettiğimiz. Ege, Assos ve İzmir arasındaki bölge, o bölgeyi daha çok tercih ediyoruz, bana daha çok hitap ediyor eee ailece hoşumuza gidiyor (DGD16,E,46).

Batı Karadeniz turuna falan gittik oraya, genelde memlekete giderkende dolaşyoruz kendimiz. Safranbolu Amasra falan, memleket de onun üzerinde zaten ee Antalya tarafına çok gittik, Olimpos falan seviyorum oraları ee, dayım Ayvalık' ta yaşıyordu, o çevreyi de baya bir şey biliyorum yani çok fazlada kaldığım için yazın, çocukluğumdan beri hani o civardaki her yeri de biliyoruz. Onun dışında doğuya cesaret edemedim ama gitmek istiyorum (DGD4,K,30).

Dindar olmayan grup içinde ise tatil için hem yurt içi hem yurt dışı sıklıkla tercih edilmektedir. İlave olarak hafta sonlarını uzatarak (long weekend) tatil amaçlı değerlendirmek de yine bu gruba özgü bir özelliktir. Katılımcılar farklı yerlerde tatil yapmayı sevdiklerinden, bir şekilde tatil zevkleri ve görmek istedikleri yerler için bütçe ayırdıklarından ve yaş aldıkça değişen tatil alışkanlıklarından bahsetmişlerdir. Dindar olmayan grupta tatil katılımcılar için önem verilen bir aktivite olarak gözükmektedir.

(..)her sene bizim tatilimiz şeyimiz vardır tur yaparız genelde de 5 yıldız üzerine duruyoruz çünkü hani böyle Azra şeyi seviyor hani daha çok temiz, havuzu olan, işte denizi güzel olan, kriteri bol olan, ama biz daha çok sakinlik seviyoruz ama mecburen bir hafta onun için öyle harcıyoruz (DGL5,K,49).

(..) genelde Antalya tarafları oluyor ama mesela geçen sene gittiğimiz Çeşme çok güzeldi. Çeşme Ilıca'ya gitmiştik, inanılmaz güzeldi ama ondan sonra bir de Sokakağzı'na gittik bizi mest etti, her sene mutlaka karar aldık bir haftamızı Sokakağzı'nda geçirecez. Sokakağzı bizi daha çok dinlendirdi, çok sakin, çünkü deniz, sonra oteli de, elde değil yani salaş bir yer kendi evin gibi, arkadaşlarımızın zaten orası gidicez, yani onu yapcaz Allah izin verirse (DGL5,K,49).

İki kere gibi falan çıkıyoruz, paraları da oraya harcıyoruz. 98 model arabaya biniyoruz (DGL8,E,48).

Uzun tatil yılda bir ya da iki kere giderim. Deniz kıyısını tercih ederim uzun tatilimde mutlaka, onun dışında kısa tatiller de hafta sonu gidişler de daha doğa ortamı kamplar falan, doğal yerleri tercih ederim, ormanlık alan, göl o tarz yerler yani (DGL12,K,43).

Yılda bir kere, ama arada küçük şeylerim olur. Hafta sonu şeylerim olur. Yani long weekend yapmaya çalışırdım eskiden. Bu ara onu da pek yapamıyorum. Ama böyle minik minik bir iki günlük, biraz Şile olduktan sonra daha yok hani, vakit buldukça oraya gitmeyi tercih eder oldum. İnsan yaşıyla beraber tatil anlayışlarının da değiştiğini görüyor. Yani daha böyle dinlenmek istiyorsun, daha sevdiğin az öz insanlarla olmak istiyorsun. Dolayısıyla bi de bir iki senedir de Amerika için biraz para biriktiriyoruz ve işte Kaliforniya tarafını gördük ondan sonra, Florida tarafını tekrar gezdik. Yani öyle daha çok hoşuma gidiyor sanki uzak yerlere gitmeliymişim gibi çok yaşlanmadan gidip görmek (DGL13,K,50).

Yılda en az bir defa gideriz, ee, iki defa gidersek yurt dışı, son yıllarda yurt dışına da gitmeye başladık yakın zamanda yine gidicez, bu ay sonu gidicem her halde ee bir de tabi 3-4 yıldır Fenerbahçe şampiyonlar ligine gidemiyor bu şike davası sebebiyle, işte bu sene inşallah olursa onun vasıtasıyla da olsa da her fırsatta gidicem, hatta mümkün olursa hangi ülkeden takımlar çıkar bilmiyorum üçüne de gidicem gezicez, yani bundan sonra hatta daha da çok yurt dışı olucak. Yurt içinde de gezmediğim yerlere, Antalya'yı sevmiyorum mesela daha çok Bodrum, Fethiye, Muğla, Datça, oraları seviyorum, en çok Datça'yı seviyorum bakir yerler henüz öyle yerler hoşuma gidiyor artık insan yaşlanınca tatil köyü şeyinden uzaklaşıyor, orda ki o gürültü, kalabalık, belli saatlerde yeme içme bana göre değil abi (DGL15,E,50).

Sadece bir katılımcı tatil için kendi memleketini tercih ettiğini ve onun dışında bir tatil tercihi olmadığını vurgulamıştır.

Kendi memleketime, doğduğum büyüdüğüm yerlerden başka hiçbir yere gitmem (DGL7,E,51).

Tatil eğilimlerinde, kadın ve erkekler arasında ve mesleki statü bağlamında katılımcılar arasında belirgin bir ayrım gözlemlenmemiştir. En büyük farklılık dindar ve dindar olmayan grup arasındadır.

c. Spor alışkanlıkları

Katılımcılar arasında belirli dönemlerde spor yapma alışkanlığına rastlanmakla beraber düzenli spor yapan katılımcı bulunmamaktadır. Dindar ve dindar olmayan grup karşılaştırıldığında, dindar olmayan grupta spor salonu üyeliği olan katılımcılar daha yoğunluktadır. Ancak belirli sebeplerden dolayı bu katılımcılar da spora düzenli devam etmediklerini belirtmişlerdir.

Aslında şöyle, eee bi spor klübü üyeliğim her zaman var, ee bazen ara veriyorum ve aylarca gitmeyebiliyorum, ama bazen de gitmek istiyorum, bu sefer de sürekli gidiyorum hani birkaç ay haftada iki gün üç gün gidiyorum, ama sonra bi ara verdiğim zaman da altı ay hiç gitmeyebiliyorum, o anlamda bir düzenim yok (DGL9,E,39).

Birkaç defa denedim, ama şeyi sevmiyorum, kapalı alanda makinelerin üzerinde onlarla boğuşmaktan hoşlanmıyorum. Eee benim için şu olabilir, yüzmeyi seviyorum aslında, hani ıı belki sadece yüzme için şey yapabilirim, bi de bisiklet çok seviyorum. Bisiklet çok rahatlatan bir şey, onu da bu yaz inşallah bahardan sonra planlarım gerçekleşirse Şile' deki evime bir bisiklet alıp ee bisiklet turları yapmayı planlıyorum (DGL13,K,50).

Spor.. işte otele gittim, başladım biraz fitness şeyine, ama sonra yoruldu, yorucu olmaya başladı. Hakkatten yani, burda kafa yoruluyor, üşeniyorum akşamları gitmiyorum o yüzden. Sabahları köprü trafiğine yakalanmıyım diye erken çıkıyorum evden, önce oraya gidiyorum, orda duşumu alıyorum, bazen traşımı da orda oluyorum, gidip sauna veya buhar yapıp işe geliyorum. Akşam da bir daha halim olmuyor zaten, akşam bir daha gitsem daha fazla spor yaparım (DGL15,E,50).

Spor, düzenli bişi diil, sadece yürümeyi çok seviyorum. Ciddi yürüyorum, yürüdüğüm zamanlar en az bi 7-8 km, 10 km ye kadar yürüyorum. Aslında haftada iki kere yapmaya çalışıyorum ama işin yoğun olduğu zamanlarda pek mümkün olmuyor (DGL10,E,41).

Bir spor salonuna üye olmaya çalışan pek çok arkadaşım var ama biz de bi süre üye olduk bi spor salonuna, eee, disiplinimizi kaybettiğimiz için sonra vazgeçtik yani, boşu boşuna gidip geliyorduk (DGL10,E,41).

Spor yapma sebepleri katılımcılar arasında değişiklik göstermektedir. 37 yaşındaki bir katılımcı çevresindeki insanların sporu sadece iyi gözükme amaçlı yaptıklarını vurgulamıştır. Bir diğer katılımcı ise sadece enerjisini atmak amaçlı spor yaptığından, "fit olma" kaygısı olmadığından bahsetmiştir.

Kesinlikle iyi gözükmek için yani. Herkes iyi gözükmek için yapıyo. Ben insanların sağlığını düşündüğünü düşünmüyorum. Çünkü sigara içen de var. İçki içen de var. Yani onlar da sağlıklarını düşünmüyor yani (DGL1,E,37).

Spor şöyle, ben hareketli bir insanım gezerim sürekli hareket etmek için bir şekilde öle fit olmak veya başka bir amaçla değil enerjimi atım diye (DGD10,E,40).

43 yaşındaki bir diğer katılımcı ise spor salonu seçerken oraya devam eden diğer üyelerin kültürel statülerine önem verdiğini belirtmiştir.

Çok temiz olması ve belli eee, belli kültürdeki insanların gelmesi (DGL12,K,43).

Dindar grupta yer alan 36 yaşındaki banka müdürü katılımcı düzenli spora karşı olduğunu ifade etmiştir.

Ya ben niye bu kalp atış sayısını gideyim de spora fit olacağım diye hızlandırayım ki. Çünkü yaptığınız her harekette kalbi sadece hızlandırıyorsunuz. Ya sağlık diyeyim, kilom fazla yok. Hani eee, diyet yapmamı da ekstra sporla bir şey yakmamı da gerektirecek bir şey yok. Ha sadece şey bunu söylememe rağmen ee, aa şey, futbolu sevdiğim için yazları, kışları bu havalara kesinlikle gitmem, ama mayıstan işte eylül ekime kadar haftada bir halı saha maçı vardır ona giderim. O da zevk aldığım için ayrı bir sportif olacağım, dinamik olacağım diye değil de yani (DGD9,E,36).

Katılımcıların büyük bir kısmı spor müsabakalarını ve özellikle futbol maçlarını eskiden sık izledikleri halde artık bu alışkanlıklarını bıraktıklarını söylemişlerdir. Futbolun hem politika ile kirlendiğini hem de kalitesini yitirdiğini vurgulayan katılımcıların bazıları basketbol maçlarına yönelmiş bazıları ise tamamen spor müsabakası izlemeyi bıraktıklarını belirtmişlerdir.

41 yaşındaki bir katılımcı spora politika karıştırılma sebebini yorumlarken, şu anki hükümetin insanların birlik olmasını istemediği için bunu özellikle yaptığının olan inancını dile getirmiştir.

Eskiden futbolu çok izlerdim. Ama son iki senedir falan hiç bişeyi izlemiyorum. Basket nadiren izliyorum. Çünkü tadını kaybetti. Eski şeyi tadı değil. Çok politika girdi işin içine. Bi de işte yok şikeydi şuydu buydu bilmem neydi, politika karıştırdılar falan, özellikle Türkiye’de sporun da tehdit oluşturduğunu düşünüyorlar bence hükümet. O yüzden de işte orayı özellikle baltalıyorlar gibi geliyor. İnsanların birlik olmasını istemiyorlar (DGL10,E,41).

Çok kalitesi düşük her anlamda çok düşük. Futbolu bir sektör haline dönüştürdüler. Futbol çok gerçekten ayağa düştü, basket biraz daha seyirci olarak, basket biraz daha kaliteliydi eskiden, basketbol kalitemiz yükseldi, fakat seyirci kalitemiz düştü eskiden daha dardı (DGD16,E,46).

Katılımcıların beyanlarından Türkiye örneğinde futbol ve siyasetin ilişkilendirildiği gözlemlenmektedir. En azından, görüşmeye katılan bazı katılımcıların algısı bu yöndedir.

Dindar grupta, futbol dışında katılımcıların izlemekten hoşlandıkları spor müsabakaları tenis, boks maçları, voleybol, basketbol, su balesi, yüzme olarak ifade edilmiştir. Dindar olmayan grupta ise basketbol, olimpiyatlar, buz pateni, tenis, kış sporları, atletizm, yüzme, karate turnuvaları tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra üçü kadın olmak üzere dört katılımcı da hiç spor müsabakası izlemediklerini söylemişlerdir.

4.2 Politik eğilimler

Katılımcılara kendilerine yakın gelen parti ya da politikacı olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevaplar ana hatları ile üç grupta toplanabilir. İlk grupta dindar grup içinde yer alan ve ANAP, AKP, MHP gibi sağ görüşlü partileri destekleyen katılımcılar, ikinci grupta CHP adı altında sol görüşü destekleyen katılımcılar ve ikinci grupta ise mevcut hiçbir siyasi oluşumu beğenmeyen katılımcılar mevcuttur. Dindar grupta sol görüşlü partilere, dindar olmayan grupta ise MHP, AKP gibi sağ görüşlü partilere yönelik bir destek gözlemlenmemiştir. Ancak her iki grupta da, sağ görüşe daha yakın olan ANAP’a yönelik destek verenler gözlemlenmektedir. Hiçbir partiyi desteklemeyen katılımcılar da yine her iki grupta yer almaktadır.

Sağ görüşteki partilere yakın duran katılımcılar arasında görüşleri birebir uymasa da AKP'yi destekleyen ya da parti ayırt etmeksizin sağ görüşe oy veren katılımcılar bulunmaktadır.

Ak milliyetçiyim, milliyetçi muhafazakarım, eee, kendimi siyasetçi ne diyim ANAVATAN da siyaset yaptım MHP'ye şeyim, AKP'nin bazı söylemleri işime geliyor, oy verdim, sağ kesime oy verdim hep, sola hiç oy vermedim. Bu kadar da net konuşurum (DGD8,E,38).

Şu an da mevcut partiler içinde Ak Parti, tam gene ifade etmek çok zor ama seçenek azlığından dolayı Ak Parti diyorum (DGD16,E,46).

Onda doğru söylemek gerekirse şu anki iktidar partisini ben yaptıkları işler açısından doğru buluyorum (DGD7,E,50).

Dindar grup içinde önceden AKP'yi desteklediği halde şu anda desteklemeyi bırakan katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcıların, açıkça ifade etmeseler bile, Fethullah Gülen tarafından yürütülen ve mevcut iktidardaki AKP hükümeti ile çatışan Hizmet Hareketi'ne sempati duydukları düşünülmektedir.

Vardı! Ak partiydi, ondan önce Turgut Özal zamanında Turgut Özal dı, ee, sonra işte Ak parti girdi hayatıma, ama o da sonra çıktı, şu anda da seçecek bir parti göremiyorum (DGD10,E,40).

Yani beğeniyordum ama beğenmiyorum diyim anlamışsınızdır. Görüşlerim değişti şu an kimseyi kendime yakın hissetmiyorum herkese eşit uzaklıktayım (DGD1,E,38).

Dindar grupta politikacı olarak eski AKP başkanı ve başbakan, şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı beğendiğini söyleyen 37 yaşındaki banka şube müdürü olarak görev yapan katılımcı, Recep Tayyip Erdoğan'ı Atatürk'ten sonraki liderlik vasfı en yüksek politikacı olarak nitelendirmiş, ancak egosunun yüksek olduğuna da vurgu yaparak bunu dizginleyebilecek güçlü bir muhalefetin olmasının ülke yararına olacağına inandığını belirtmiştir.

Şu toplumda Atatürk'ten sonra benim gözümde en büyük lider dolayısıyla liderlik vasfı noktasında kesinlikle tartışmaya dahil edemeyeceğim bir adam. Atatürk' te

dolayısıyla hani o güçlü liderlik vasıflarının da etkisiyle, ortada çok ciddi taraflar ve egolar var, artık dizginlenemeyen bir güç haline geliyor. 1923' lü yıllarda ee Atatürk Kürdistan ifadelerini kullanarak güney doğu tarafına özerklik dile getirdiği bir dönemden bahsediyoruz. 1924 anayasası konuşulmaya başlandığında ise 24 ve 25 te bu bahsettiğim yerinden yönetim ilkesi de hiçbir şekilde taviz vermeme noktasına dönülüyor. Dolayısıyla, politikacılar yerine duruma göre açıklama yapabiliyorlar ve Tayyip Erdoğan da benzer nitelikte, durmadan yerine göre açıklamalar yapıp sonra da şey diyebiliyor. Ama hani bugün o ego biraz güçlü bir muhalefetle dizginlenebilseydi eğer, yani ülkenin kazancına olabilirdi. Bu da benim şahsi kanaatim sadece (DGD9,E,37).

Dindar olmayan grupta ise ağırlıklı olarak desteklenen parti CHP olmakla beraber eleştirilen yönleri hayli fazladır. Yine de aileden gelen alışkanlık, katılımcıların kendilerini temsil eden başka parti olmadığına olan inancı ve cumhuriyetin partisi olarak görülmesi gibi sebepler ile katılımcıların birinci sırada tercih ettikleri partidir. Katılımcılar kendilerini toplum içinde konumlandıkları noktada kendilerini temsil eden partinin CHP olduğunu düşünmektedir.

Valla şimdi yakın hissettiğim CHP gibi geliyor hımm, CHP' nin tam anlamıyla yakın birebir hissedemiyorum çünkü CHP'nin eee şeysinin saptırıldığını görüyorum ama maalesef eee onun bu ikinci plana düşmesi beni üzüyor ee, çünkü olması gereken yerde değil, ya da iyi anlatılmıyor, iyi liderlerle olmuyor bu iş, hep ikinci plana hatta seçimleri seyrederken hep böyle için cızlar onların geride olmaları ee böyle (DGL5,K,49).

(..) hesapta işte bizi temsil ettiğini düşündüğümüz bir sol parti var CHP, ama bana göre yakın bir parti değil, ben işte kaç yıldır belki 20-25 yıldır oy kullanıyorum hiçbir zaman gönlümden geçerek CHP'ye oy vermedim, hep mecbur olduğum için verdim. Çok örnek politikacı vardır mesela İsmet İnönü bana göre çok örnek bir politikacıdır bir Ali Güven Gürkan çok örnek bir politikacıydı ama popüliterisi olmadığı için daha doğrusu siyasetin anlamı olmadığı için bu ülke de bir Bülent Ecevit mesela çok güzel siyasetçiydi ama kimseye bağırmadı kimseyi dövmedi dolayısıyla popüliritesi olmadı yani (DGL8,E,48).

Valla ailecek şeyden gelen tüm aileden gelen bir CHP yakınlığımız var. Baska bir yere oy veremiyoruz ama beğeniyor musun dersin beğenmiyorum. Su anda başındaki kişiyi de beğenmiyorum. Eeee, ama bizi en yakın temsil eden onlar olduğu için mecburen o tarafa kayıyoruz. Türkiye'de gerçek anlamda politika yapmak isteyenlerinde politikadan uzak tutulduğunu düşünüyorum açıkçası. Çünkü

politika yapmak Türkiye’de maalesef parayla oluyor. Parası olmayan insanın veya zamanı olmayan bi insanın politika yapması mümkün değil. Bugün özel şirketlerde bile herhangi bir politik partiye üye olmakla ilgili kısıtlar var. Herhangi bir politik partiye üye olunca o şirkette çalışmıyorsun. Dolayısıyla sınırlı bi kitle sadece politika yapabiliyor Türkiye’de (DGL10,E,41).

Şu anda parti olarak sorarsanız bana göre ee gerçekten bütün halk için kendim için yani AKP yede oy verenler dahil olmak üzere kimsenin gerçekten istediği bir parti yok, zaten AKP’lilere sorduğunuz da ne diyorlar, “çalışıyorlar ama çalışıyorlar” yani çaldığını kabul ediyorlar ama kötünün iyisi diyerek oy vermiş o insanlar ülkenin geldiği durum bu, siyasetçilerin getirdiği durum bu, o siyasetçiler buraya getirdiğine göre hiç biri, hadi hiç biri demim çoğunluğunu bunları yaptığına göre çoğunluğu 5 para etmez, kendim de yakın bulmuyorum ama CHP’nin de adam gibi bir parti olmasını istiyorum, çünkü Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyetin partisidir, onun adam gibi bir parti olmasını istiyorum, onun için de elimden geldiğince katkı sağlamaya çalışıyorum (DGL15,E,50).

50 yaşında üst düzey yönetici olarak çalışan katılımcı şu anda iktidarda olan AKP’yi ve ekonomi politikalarını şiddetle eleştirmektedir.

Sermayeyi yemişiz dedim ya, Allah bir tane adam göndermiş, adam dünya mücadelesi vermiş, tarihte kimsenin yapamadığını yapmış sonra biz o sermayeyi harcamışız, bugün küfrediyorlar cumhuriyete, ama bugün özelleştire özelleştire para kazandılar üstelikte yok pahasına sattılar. Ben istiyorum bunların 20 sene daha iktidarda kalsın nereye kaçacaklar, kalamazlar biliyor musunuz mümkün değil hiç öyle ortada CHP MHP yok onlar zaten bunların ekmeğine yağ sürüyorlar ama bunlar kendi kendini yiyecek para kalmıyacak, çünkü neyi satacaksın neyi satacaksın (DGL15,E,50).

Bunlar dışında her iki grupta da hiçbir partiye destek vermeyen katılımcılar da mevcuttur.

Hiçbirinin görüşü uymuyor bana yani. Benim görüşümü açıkça yansıtabilecek bir siyasi oluşum yok. Türkiye’deki tüm siyasi partiler artık duruma göre hareket eden partiler. Yani herkes birbirine sataşan, yani işte, kavga eden bir parti şeyi oluşmuş, kültürü oluşmuş (DGL1,E,37).

(..)bir partiye oy veriyorsunuz ama hiç bi zaman için gönlümün istediği partiye şu son zamanlar da yok iyice soğuduk yani siyasetten eskiden beri zaten soğuktum ben ama son olaylar hadiseler iyice tiksindirici oldu (DGD15,E,62).

Daha laik ee daha demokrasi ağırlıklı söylemleri olan partileri desteklemeye çalışıyorum eee genel dikkat ettiğim şeyler bunlar hak ve adaletten yana olan insanları desteklemeye çalışıyorum, ama şu anda özellikle desteklediğim bir parti yok (DGL3,K,41).

4.3 Toplumsal Hareketlere Bakış

Gezi ve Validebağ gibi toplumsal hareketleri destekleyip desteklemedikleri konusunda katılımcılar farklı görüşlere sahiptir. Dindar gruptaki katılımcılardan AKP'yi destekleyenler dışında kalanlar, Türkiye'de son dönemde gelişen sosyal hareketleri anladıklarını, fiilen eylemlere katılmasalar bile olumlu baktıklarını söylemişlerdir. Dindar olmayan grupta yer alan katılımcıların çoğu da hareketleri desteklemektedir. Ancak, hem dindar grupta hem de dindar olmayan grupta katılımcıların önemle üzerinde durdukları nokta, bu hareketlerin, hareketlere katılanlar tarafından şiddet içeren eylemlere dönüştürüldüğü noktada artık desteklemeyeceklerini söylemeleridir.

(..)destekliyorum yani şöyle destekliyorum eee, geziyi ordaki yapılan şeyler yanlıştı inanların onu düzeyinde protesto etmesini destekliyorum, yani çıkıp eylem yapması insanların en doğal hakkı, kabul etmediği şeyi haykırması en doğal hakkı, onu destekliyorum ama yok polise taş atmaktır, otobüs taşlamaktır, yakmaktır, o kısmını desteklemiyorum (DGD3,K,30).

İlk başta gezi olaylarını desteklemiştim sebep olarak bakıldığında, ama sonra büyütülmesi bana biraz şey geldi, hani o olay üzerinden büyütülmesi yanlıştı bence. Tamam, haklı sebepler var, katılıyorum, hiçbir şey doğru değil, ama şeye de katılmıyorum hepsi toplumcu değil. Ama o olaylar üzerinden büyümesi biraz yanlış oldu ama şey de oldu bir şeylerin de başlangıcıdır, çok kısa vadede değil ama uzun vadede etkisini gösterecek (DGD4,K,30).

(..)gençler beğenmedikleri birşeyi protesto etmeli ve buna da o ülkenin üst düzey yöneticileri tahammül etmeli, yani hele de başbakan, cumhurbaşkanı seviyesinde kesinlikle arabulucu rolü oynama her gördüğü yanlış eliyle veya diliyle düzeltme gibi kendisini gerekli makamda görmeli ama gençler de yani ne istediklerini

bilerek ifade etmeli, kırarak, bağırarak, dağıtarak, hakaret ederek, ondan sonra bi böyle vurucu kırıcı şeyle değil de, hani medeni toplumlarda olduğu gibi protestosunu diliyle, kalbiyle, düşüncesiyle dile getirmesi lazım (DGD15,E,62).

AKP'yi destekleyen 42 yaşındaki orta düzey yönetici olarak çalışan katılımcıya göre, Gezi'de olan olaylar, Türk halkının devlet anlayışına terstir. Devlet ve devlet memuru olan polisler karşı kötü söz sarf edilmesini ve yakıp yıkmaya eylemlerini eleştiren katılımcı aynı zamanda Amasya'da geçirdiği çocukluk ve gençlik dönemlerinden örnek vererek Alevi aileler ile barış içinde yaşadıklarını ancak sonradan bazı konuların dışarıdan birileri tarafından gündeme getirilerek, yüzeye çıkartıldığını anlatmıştır. Devleti baba ya da anne figürü ile özdeşleştirmiş ve devlet ne yaparsa yapsın olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Bizim devlet anlayışımız bu tek bir kağıt bile ben bunu, milli servet günah orda insanlar ne yapıyorlar, yakıp yıkıyorlar yani bizim bakış açımız bu biz ne polise kötü söz söyleyebiliriz ne efendim devlet memuruna kötü söz söyleyebiliriz ne devlete kötü söz söyleyebiliriz . Ama yapıyorsa devlete kötülük, Allah versin cezasını onun. İnsanlar hep sustular, o tencere tava çalanlara hep sustular, ama biz sabrettik niye sabrettik yani ama bizim bilincimiz bu yani, bu hiç tartışılmaz, ben Amasyalıyım. Amasya'da bir sürü Alevi var, biz Alevilerle iç içe büyüdük bunlar hiçbi zaman böyle değildi, burdakiler gibi değiller, o meydanındaki gibi değiller, yani burda bi militanlık var, anarşistlik var, yani bizim orda kesinlikle öyle ya, benim orda bir sürü alevi arkadaşım var biz birlikte büyüdük. Biz camiye hocaya giderdik, onlar gelmezdi camiye falan filan öyle şeyler yani herkes birbirine ramazanda evin karşısında kahve var adam gelir sigara içerdi, annem bağırırdı adama "git derdi az ilerde iç sigaranı pis Kızılbaş" derdi, "biz oruç tutuyoruz derdi" oda gülerek giderdi adam şimdi o lafı burda desen seni öldürmeye kalkarlar. Anlatabiliyor muyum birşeyleri kaşıyorlar (DGD2,E,42).

Babanıza kızarsınız ama babanıza taş atmassınız öyle diyim benim annem var mesela adil değil napiyim, anam (DGD2,E,42).

AKP'yi destekleyen bir başka katılımcı ise, hareketlerin belirli bir kesime özgü olduğunu vurgulamış ve bu sebeple desteklemediğini belirtmiştir.

Bir kesime ait olduğu için karşıyım. Yani ilk gün ki olay farklı sonra ki olaylar farklı (DGD8,E,38).

Bir grup katılımcı ise, Gezi olaylarının yurt dışı kaynaklı, “dış mihraklar” tarafından kışkırtıldığını ya da başından iyi niyetli başlasa da sonradan kötü niyetli kişilerin kontrolüne geçmiş olduğunu düşünmektedir. Bir kısmı ise Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyaya atıfta bulunarak, olayların dış güçler tarafından yönlendirildiğine atıfta bulunmuştur.

Allah aşkına, Arap baharı niye bütün Orta Doğuyu yakıp kavurdu da adı Arabistan olan ülkeye bulaşmadı? Niye bir tanesi bunu sormuyor? Acaba bunun 78-79 da Amerika'yla yapılan gizli bir sözleşmeden, hani o daha sonrada ortaya çıkan sözleşmelerle ilişkisi olamaz mı? Adı Arap baharı, Arabistan hariç. Nerede? Sudan'da, Yemen'de Libya da Tunus ta Mısır da ee (DGD9,E,37).

Mevzu zaten basit bir iki tane ağaç değildi, belki başlangıcı farklıydı, ama bilmiyorum, sonuçta benim inandığım tek bir şey var, doğrusuyla yanlışıyla bir şey var, bu coğrafyada olduğumuz sürece bu tarz olaylar bizim başımıza gelecek. Güçlü olmadığın sürece de bizim başımıza gelecek (DGD9,E,37).

Ya bu tip olaylar hep olacak. Yani ülkenin geleceğine yönelik, eee, bu tip toplumsal olaylar iyi niyetli olduğu sürece olmalı. Yani demokratik toplumlarda mutlaka muhalefet olmalı, muhalefetin sesi çıkmalı. Ama bu muhalefetin eee ülkenin geleceğiyle alakalı dış odakların eee çerçevesinde hareket etmeden olması lazım. Onun haricinde olan her türlü muhalif söylem bence olmalı (DGL2,E,40).

Toplumu yıpratıcı şeyler olduğunu düşünüyorum ve günahsız insanların zarar gördüğünü düşünüyorum (DGL4,K,40).

Biraz destekliyorum tabi ee bi tepkinin gösterilmesi gerekiyor ama şeyden dolayı endişe duydum. Kötü niyetli, sonunda tarafların niyetlerine alet olmasından endişe duydum. Öyle olucaksa olmasın diyorum açıkçası. Biz onun da dengesini tutturamayan bir milletiz maalesef (DGL11,K,44).

Validebağ,Gezi..Gezi belki ilk başta masum bir amaçla başlamıştı benim gözlemimde, daha sonra bunu bir çok siyasi faktör kullanmaya çalıştı onlar kullanırken de provoke ettiler, amacından saptı, sadece hükümeti aleyhtarlığına dönüştü ondan sonra da Gezi için hiçbir sempati kalmadı. Çünkü gösterilerin tamamı barışçı olması lazımdı benim için böyle olması gerekirdi, anlamsız gençlik taşkını şeyler hiçbir şey ifade etmiyor sadece provokasyon olduğunu düşünüyorum (DGD16,E,46).

Karşıyım çünkü tamamen ülkenin bölünmesi için dış mihraklı hareketler onlar. Ülkenin birlik ve beraberliğe ihtiyacı var. O tam bir oyundu, millet bu gizli örgütlere orda neferlik etti (DGL7,E,51).

Yani masum çerçevede destekliyorum. Eee manipüle edilmediği noktalara kadar destekliyorum, insanlar tepkilerini bir şekilde verebilmeliler. Tabii ki bazı ölçülerde çok da ileri gitmeden, ama tabii iş manipülasyona dönüştüğü zaman örneklerde Validebağ'ı değil belki, ama Gezi olayları biraz buna dönüştü, hani farklı halkların da biraz manipüle etmesiyle benim dışarıdan gözlemlediğim yani, masum bir gösteri ee anlamı dışında amacı dışında farklı yönere biraz itildi gibi, yani o anlamda tasvip etmiyorum (DGL9,E,39).

Bunun yanı sıra dindar olmayan grup ağırlıklı olmak üzere, hareketleri destekleyen çok sayıda görüş de bulunmaktadır.

İyi ki oluyor bu tür hareketler, Türkiye'de çok umut vaat edici bence hala ee bu atalardan dedelerden gelen ee özgürlük, vatanseverlik duygularının yaşadığını görmek çok önemli, çünkü yeni nesilden hep biz endişe ediyorduk yeni yetişen çocuklardan endişe ediyorduk, hiç bir şey den haberleri yok, son derece materyalistler, hiçbir şey için popolarını kaldırmazlar diye düşünüyoruz aslında o yeni nesil bunları yapıyor, ama onlardan sonrası ne olur onu çok iyi bilemiyorum. Çünkü onlar Atatürk ilke ve düşünceleriyle okudu, bizim çocuklarımız, şimdi her şeyi sildikleri için kitaplardan şeylerden eğimlerden bundan sonrakilere eee bu vatan sevgisi, birlikteliği, Türklük kavramları, Atatürkçülük, bunların geçmesi çok zor diye düşünüyorum (DGL13,K,50).

Ya ben şunu düşünüyorum bu tarz olaylarda. Bu olaylar kendi kendine oluşan olaylar değil, demekki bi sıkıntı var, dert var o yüzden ortaya çıkmış olaylar, eee, o zaman da aynı şeyi düşünüyorum, o insanlar dinlenseydi kulak verilseydi, olaylar bu kadar büyümezdi, sürekli olarak günümüzde, yani olaylar bastırılmaya, insanlar ötekileştirilmeye çalışılıyor ya, bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Herkes dinlenmeli, bir kişi bile olsa, orda niye bağıyor acaba diye şöyle tutup dinlenmesi lazım dinlemeden kimseye ön yargıda bulunmamak lazım. Eee, o insanları ben haklı buluyorum açıkçası, ee, çünkü dinlenmek istiyorlardı, sesini duyurmak istiyorlardı, birileri duymayınca onlar daha çok bağırmağa başladılar yani doğal olarak etki tepkiyi doğurdu. Ama hani bu belli bir seviyede kalmalıydı belki bilmiyorum, ordaki insanların işi olmadığını da düşünüyorum yıkıp kırma olaylarının daha farklı kişiler tarafından yapıldığını düşünüyorum. Daha seviyeli bir şey olabilir,

insanlar tepkilerini daha demokratik şekilde gösterebilirler. Ama mutlaka ve mutlaka kim olursa olsun devletin başındaki kişilerin azınlık çoğunluk demeden onları dinlemesi gerektiğini düşünüyorum (DGD1,E,38).

Kesinlikle destekliyorum. Eee ve bi dönüm noktası olduğunu bende kabul ediyorum, yaşananların ve olayların eee yani keşke daha fazla sürdürülebilseydi yani bu kadar sert olmasaydı yaşananlar, önlemler keşke daha uzun sürebilseydi daha fazla katılım olabilseydi (DGL14,K,47).

Hepsini destekliyorum, hepsi insanca yaşamak isteyen az buçuk toplum bilinci olan az buçuk kendi okuduklarını kendi gördüklerini değerlendirebilecek kapasitedeki insan olmaya çok yakın, daha çok insan olan insanların faaliyetleri hepsini her fırsatta destekliyorum, yeri geliyor katılıyorum. Eee fiili olarak zararlarını da görüyorum, hiç umrum da değil, ot gibi yaşamaktansa adam gibi ölmeyi tercih ederim yani (DGL15,E,50).

Yani bir yere gidebileceğinden değil, ne kadar çok insanın isterse bir araya toplanabileceği, onu görmek iyi olur, yani bir umut olurdu şu anda, çünkü bir umutsuzluk dönemi, aynı zamanda Türkiye’de bir sürü insan için daha mutlu olurduk (DGL14,K,47).

Var olan düzene karşı çıkılıyor olmasını her zaman desteklerim. Şey ölçüsünde bunun terörizm ölçüsün de değil ama demokrat ölçüde, yani benim kabul ettiğim veya etmediğim görüşte olabilir, adamın bir tepkisi varsa gösterebilir (DGL16,E,45).

Kişilerin düşüncelerini özgürce söylemelerine inanıyorum, ee baskılanmamalı ve oradakilerin görüşleri de benimle paralel gidip katılmamış olsam da ee, yani görüşlerimle aynı olduğu için destekliyorum (DGL6,K,49).

Hareketleri destekleyen 49 yaşındaki kadın katılımcı, bu desteğin manevi destek ile sınırlı kaldığından ve sorumluluklarından dolayı fiziken olayların içinde yer alamamaktan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Gezi olaylarını destekliyorum. Tencere tava çalan, ışıkları yakıp söndüren, ama tabi oralarda bir sorumluluğun olmasa sen de git destekle, bilmem ne, bir çocuğun, evin, eşin işin olduğunu düşündüğün zaman bunu sadece dışardan desteklemek, yani ne yapabiliyorsa onu yapmak yani, Allah deyip gidemiyorsun elin kolun bağlı oluyor bazı şeylerden dolayı istesen de yapamıyorsun (DGL5,K,49).

Dindar grupta yer alan 46 yaşındaki bir katılımcı ise, iki hareket arasındaki farka dikkat çekerek Validebağ hareketine yapılaşmaya karşı durduğundan ötürü daha çok sempati beslediğini anlatmıştır.

Validebağ ile ilgili biraz bilgim var ama çok teferruatlı yok ama bizim genel problemimiz yapılaşmayla ilgili, problemimiz çok değişik, eee yani şey, yeşil olan her yere İstanbul'da bina diyoruz, bu konuda çok fena sınıfta kaldık. Bu açıdan Validebağ' a da bir sempatim vardı, ordaki şeylere ee, yani mümkün olduğu kadar 3 ağaç daha kalsın (DGD16,E,46).

4.4 Laiklik Üzerine Görüşler

Katılımcılara laik olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir ve alınan cevaplardan katılımcıların laiklik algısı ile ilgili kavramsal bir karmaşa yaşadıkları anlaşılmaktadır. Dindar olmayan gruptaki katılımcıların hepsi de bu soruya olumlu yanıt verirken, dindar grupta bazı katılımcılar tereddütte kalmış, laiklikten kast edilenin ne olduğunu sormuş ya da laikliğin ne olduğunu bilmediklerini ve kendi anladıkları şekilde laikliği nasıl yorumladıklarını anlatmaya çalışmışlardır. Bir grup katılımcı ise bu soruya "hayır değilim" şeklinde cevap vermiştir.

Laiklik nedir bilmiyorum ben, daha doğrusu laiklik benim nazarımda eee, Hristiyanlıkta kiliseyi devlet işlerine karıştırmamaktır. Hristiyanların bulunduğu bişiy çünkü papalık devlet yönetimine korkunç müdahaleler yapıyordu geçmişte, onu önlemek için uydurulmuş bişiy o ,onun dışında laiklik diye bişiy ben bilmiyorum (DGD2,E,42).

Şöyle, bilmediğimiz klasik şeylerden çıkıp çok dini esaslara göre değil ama çok dinden uzak, mesela benim şuanki laiklik anlayışımla ee her iki tarafın da farklı. Sonuçta ne insanların inancına karışmaman lazım, ama çok fazla da o inançlarını yansıtmamalarını gerektiğine inanıyorum, ama şunun ortasını kimse bulamadı, bana iki tarafın da laiklik anlayışı tanımı uymuyor. Bu sefer öbür taraf kimsenin laiklik anlayışıyla uymuyor bir bakıyorsun inanmayana karışıyor bu da laiklik anlayışın tersi, öbür taraftaki daha 2002' den önceki dönemdeki tam tersi, yani ben karar veremedim ama ben git gellerdeyim neye göre laik neye göre değil söyleyemem ama insanların hani laik olma şeyi vardır ya, tam laik olur olmaz diye, ben inançlıyım, inancımın gereğini yapıyorum ama bunu iş hayatımda uygulamıyorum. Şimdi ben dindar değil miyim, o neye göre ben daha onu

çözemedim belki benim eksikliğim çünkü laik değilim desem tam değilim, hiç değilim desem o da değil orda bir kavram karmaşası var (DGD8,E,38).

Bizdeki laiklik tanımı hani benim inançlarımla bire bir örtüşmediği için hani algımla biraz. Yani dini tamamen bir kenara bırakıyormuş gibi bir algı oluşturuyor kafada. Dini reddetmek gibi öyle bir algı oluşturduğu için, laik misin denildiği zaman ya tam değilim diyorum, ama aslında laiklik istediğimiz bir şey, din devlet işleri temel anlamda bir birinden bağımsız yürüsün şeyi, fakat Türkiye’de demek ki bunun yaşatılması biraz şey olmuş ki kafamdaki algı onun çok yakınımda olmadığı (DGD10,E,40).

Şimdi ben kendim laik değilim ama insanlarla olan ilişkilerimde laikimdir yani laikim değil de laiklik prensiplerine dikkat ederim. Hiçbir zaman için insanların dinlerine göre kategorize ederek eleştirmek ya da farklı bi cepheden bakmak ya da farklı bir yerde görmek gibi şeyim yoktur yani huyum yoktur (DGD15,E,62).

Dindar olmayan grupta yer alan 37 yaşındaki orta düzey yönetici olan bir katılımcı laiklik kavramını güncelliğini yitirmiş ve revize edilmesi gereken bir kavram olarak ifade etmiştir. Katılımcının vurguladığı bir diğer nokta ise, kavramın esneklikten yoksun olduğunu düşünmesidir.

(..)ben artık o laiklik kavramını güncel olarak laiklik kavramı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü, bu zaman içerisinde değişti artık bazı şeyler. Nası diyim. Laik dediğiniz zaman işte belli çerçevede olan kuralları olan şeyler var. Artık hayat öyle bir değişti ki bazı şeylerde esnek olmamız lazım. Bazı şeyler laiklik kavramı adı altında değil de farklı gruplar da sizin yaşantınızın içersine girmiş olan şeyler. O yüzden hani (DGL1,E,37).

Yine aynı grupta yer alan bir diğer katılımcı laiklik altında dine değer verilmesi gereğine dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım dindar grupta yer alan laikliğin dini dışladığı görüşü ile uyumlu gözükmektedir.

Ama milletin anladığı tarzda değil tabi, laiklik dinle devlet işlerinin ayrılması demektir ve dine de değer verilmesi demektir. Yani sahte dincilerle değil dindar insanlara sonsuz saygım vardır, sevgim de vardır aynı zamanda (DGL15,E,50).

4.5 Dini Eğilimler

Katılımcılara dini eğilimleri ve dindar olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Bu soru katılımcıların ait olduğu grubun tanımlanması açısından önemlidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini bir dine bağlı olarak ve Müslüman olarak tanımlamışlardır.

Evet, bana göre dindarım. Din benim hayatım da önemli bir yer (DGD16,E,46).

Tam laik bir Müslümanım (DGL12,K,43).

Dindar kelimesinin anlamı üzerinde görüş beyan eden iki katılımcı, “dinci olmak” ve “körü körüne dindar olmanın” anlamları üzerinde durmuşlardır.

Hani nasıl ifade edim, Türkiye’de dindar manası eee, dinin maddiyattan daha üstün olduğu, hayatını ona adanmış tamamıyla ona göre yaşayan gibi görülüyor ya, ben o bakımdan kendimi, evet Müslümanım ona göre yaşamaya çalışıyorum ama körü körüne dindar değilim (DGD4,K,30).

Dindar yani şöyle, dinci ve dindar terimi vardır. Dinci değilimdir ama inançlıyım. Ona dindar mı dersiniz, ne dersiniz bilmiyorum. İnançlıyım yani (DGL2,E,40).

Bir grup katılımcı ise Yaradan fikrine inandıkları halde kendilerini bir dine bağlı olarak tanımlamamış ya da bütün dinlerin ortak noktalarına dikkat çekerek önemli olan noktanın Tanrı inancı olduğu üzerinde durmuşlardır.

Ben dine de inanmıyorum açıkçası. Yani benim sadece düşüncem, hani bir tamam Yaradan olabilir vardır, ben de aynı şekilde düşünüyorum ama bu belli dinlerin hegemonyası altında olan bir sistem değil, eee, herkes tabi kendine göre bazı şeyler kurmuş oluşturmuş dünya içerisinde din adı altında. Bana uygun değil yani bu (DGL1,E,37).

Daha çok bütün dinlerin iyi inan olma şeyinden yola çıktığını düşünerek mantıklı olan şeyleri kabul ediyorum (DGL3,K,40).

Dil ve din ayrıdır, din insanın kendisinde ve Allah tarafından kendini bulma işine ne kimse karışabilir, ne bilmem ne laf edebilir, kim ne derse desin, benim Allahla benim aramdaki bir mesele (DGL5,K,49).

Yani tabi ki Müslümanız da, yüzde ne kadar Müslümanız tartışılır yani (DGL8,E,48).

Yani evet Müslümanım derim, ama gerçekten bütün dinleri inceleyip her birinin aynı temele gittiğini anlayınca, biraz organize dinlerin şeylerinden şüphe duyuyorum, gerçekten onun daha politik tarafı olduğuna inanıyorum, yani Tanrıya inanıyorum diyim, deist mi diyorlar artık biraz daha deiste kayıyorum artık Müslümanlıkta yapmam gereken şeyleri yapamıyorum ama Müslümanım derim yani değilim de diyemem, yani hem Müslümanım hem de bir taraftan deistim yani (DGL11,K,44).

Ben Allaha inanıyorum sadece, ama onun ibadet yolları farklı insanlar için bence, o yüzden çok önemli değil bence Müslüman olmuşum, Hıristiyan olmuşum, Budist olmuşum, başka bir şey olmuşum, hani insanların o konulardaki düşüncelerine saygı duyuyorum ama her hangi bir dine bağlı hissetmiyorum kendimi (DGL13,K,50).

Tabiki biz şimdi Müslüman olarak doğduk işte burada Kuran'ı Kerim var okuyorum okuyorum, hiçbir şey anlamıyorum, ee dolayısıyla aslında çok güzel şeyler var içinde, ama devamında, yok hadisti yok başka bir şeydi insanların belki de kendi kafalarından uydurdukları bir sürü şeylerle dolu (DGL15,E,50).

4.6 Çocuklar İçin Okul Seçimi

Okul, mevcut düzenin yeni kuşaklara aktarımı ve yeniden üretimi için önemlidir. Aynı zamanda ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüştürülerek yeni kuşaklara aktarılmasına da hizmet eder.

Çocuk sahibi olan katılımcılara çocuklarının okul seçimleri ile ilgili kriterlerinin ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Dindar grupta yer alan bir kısım katılımcı özel okul fikrine karşı olduklarını ve çocuklarını devlet okuluna göndermeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir. Özel okul ve devlet okulu arasındaki devam eden öğrencilerin sosyal köken farklılıklarına dikkat çeken bir katılımcı kendi yaşadığı mahalle *varoş* olmadığından dolayı çocuğunu rahatlıkla devlet okuluna verebileceğini söylemiştir.

(..)sosyal ve maddi açıdan diyebiliriz, o maddi farklar diyebiliriz. Ben etkileniyordum o zaman oturduğum civar itibarı ile de yok zaten çok şey eee, çok *varoş* bir mahalle olmadığı için devlet okuluna çok rahat verebilirim. Bütün arkadaşları da

yani kreşten gelen arkadaşları da orda olacak. Hani çok özel okul taraftarı değilim (DGD4,K,30).

Bir başka katılımcı ise başarının kişiye özel olduğunu ve okulun burada rolünün az olduğunu vurgulamıştır.

Yani varsa içinde, o okuyacaksa her türlü başarır zaten, yani özel okul ona bilgiyi beynine şırıngayla aşılayamaz yani (DGD4,K,30).

Özel okul fikrine karşı olan iki katılımcıdan birisi ekonomik sebepler ve çocuğun hayata adaptasyonu için devlet okulunun bazı özel okullara göre daha doğru bir seçim olduğu üzerinde dururken, bir diğer katılımcı, özel okullardaki öğrencilerin şımarık davranışlarının çocuğunun gelişimi üzerinde olabilecek olumsuz etkilerine atıfta bulunmuştur. İkinci katılımcı özel okullarla ilgili olumsuz yaklaşımına rağmen, çocuğunun karakter özelliklerinden ötürü devlet okulunda mağdur olabileceğini düşünerek, sonuçta çocuğunu az sayıda öğrencinin öğrenim gördüğü derslikler olan özel okula vermeyi tercih ettiğini söylemiştir.

Şimdi özele vermeyi isterim ama iyilerine vermeyi isterim ortalarına değil. Hani bunların bi en iyileri var bide ortaları var. Ortalarına vermek aslında çocuğa çokta iyilik değil bence benim nazarımda, çünkü orda bazı şeyler iş olsun diye yapılıyor. Bunu bildiğim için, ee, iyisine vermek de mümkün değil teknik olarak. O yüzden devlet okuluna verdim orda Mevlam kayıra dedik, tepişsin dayak yesin, kötü çocukları da tanısın, küfür etmeyi de öğrensın dedik. Ondan sonra kendi ayakları üstünde dursun, durmuyorsa da durdurmaya çalışalım kurslara yollıyalım ne yapalım işte, Allah büyük yani (DGD2,E,42).

En başta ben şeye karşıydım özel okula karşıydım, ya hayır, çocuktur bir de kendi çocukluğumdan hatırlıyorum bir iki arkadaşımız vardı mahalleden hep öğretmene karşı davranışlarını anlatırlardı, ne kadar tiye aldıklarını ve ben çok rahatsızlık duyardım. Benim kızım şey olmicak, züppe yetişmicek hanım hanımcık olacak bana saygısız olmicak ve biraz karşıydım, ama sonra baktık, bizim kız çit kırıldım bir şey, ee tek çocuk hani hala el bebek gül bebek şeklinde, eee biraz da şeyi var mükemmelliyetçiliği var benden aldığı, temizlik hastalığı var eee bana benzediği, bunlar yanyana gelince, o çocuk devlet okulunda 50-60 kişiyle yan yana gelince o tuvaletlerde sıkıntı yaşıycak, daha 6 yaşında, geçen sene düşündük, böyle geri adım atmak zorunda kaldık, çünkü diyorum ilk başta ben kesinlikle karşıydım, yani ben böyle bir şey yapmam diyordum, gitsin üniversiteye kadar devlet okulunda

okusun üniversiteye geldiğinde kendi yeteneğinde bir şey yapamazsa orda da parasıyla değil mi deyip hangi üniversiteyi istiyorsa girsin okusun diye düşünüyordum. Dolayısıyla işte o geçen yıld, hem yaş olayı hem temizlik olayı sınıfların 15-20 kişilik olması gibi hususlar biraz onlar cezbetti işte İstek'e kaydettik (DGD9,E,37).

O benim için çok zor oldu. Ben hep kendime eee devlet okuluna yollıycam derdim. Ama şu an özele yolluyorum, Doğa'ya. Ama içime sinerek yollamıyorum. Çünkü hani ben devletin sosyal olması gerektiğini eğitim, sağlık, güvenlik gibi eee ana 3 maddenin karşılması gerektiğini düşünüyorum. Ona inatla direnmeye çalışırken ama eee, ortam buna müsait olmadığı için de direnmiyoruz veriyoruz (DGL2,E,40).

Okul seçimi ile ilgili önde gelen kriterlerin başında ahlaki gelişime destek vermesi, yabancı dil eğitimi, okulun mevkisinin uygunluğu, iyi eğitim vermesi, prestijli olması, Atatürkçü olması gibi etkenler öne çıkmıştır.

Yani hem eee hem bilimsel olarak işte çocuğun gelişimine katkıda bulunacak hem de ahlaki olarak gelişimine katkıda bulunacak bir okul tercih ediyoruz. Şu an Anafen' e gidiyor ve gayet de memnunuz (DGD1,E,38).

Onun iyi bir dil eğitimi alması bizim için önemliydi. Yabancı dil eğitimi anlamında eee tavsiye edilen bir okul tercih ettik, ee aynı okulun aynı zamanda etütlü bir okul olmasına da dikkat ettik. Çünkü her ikimizde çalışıyoruz, çocuğa bakabilecek kimse yok, ee, şu anda o saat 4'e kadar normal okul saatleri içerisinde ee okulunda oluyor. 4-6 arasında da etüt programına katılıyor, o yüzden ben eve gittiğimde o da aynı saatte gelmiş oluyor, ee, tercih ettiğimiz şeyler bunlar oldu (DGL3,K,41).

Öğretim başarısının iyi olmasını ve okulun öğretmenlerinin ve okulunun mevkisinin yerinin iyi olmasını ama tabii ki devlet okulu olmasını tercih ettim, o kriterlerde de bi okul bulduğum için memnunuz, eee şuan orta ikiye gidiyo zaten ana sınıfı da dahil olmak kaydıyla hala aynı okulda (DGL4,K,40).

Bunların başında Galatasaray geliyor. Eee, olursa olur, olmazsa özel bir devlet okulu olarak prestij sıralaması yaptım, ona göre devlet okulu olursa devlet, özel olursa da bütçeme göre bir sıralama yaparım (DGL9,E,39).

Tabi okulun prestijine göre tercih ederim (DGL9,E,39).

Ciddi anlamda Atatürkçü olan, özellikle çocukları lüks tüketimden ve şeyden soyut tutan, birbirlerine karşı ben şunu aldım sen şunu aldın şeyinden soyutlaya soyutlaya bi okul tercih ettik. İsmi söylememde sakınca yok. Denizati'na gidiyo (DGL10,E,41).

Çocuğumun okulunu bu sene yeniden seçtiğim için söylüyorum onun ihtiyacına cevap verebilecek ve maksimum ilgiyi verebilecek şekilde az öğrenci olan bir okul seçtim. Eee, yabancı dil eğitimine çok önem veriyorum. Ee, mesela bu sene Ege'nin sınıfı 11 kişi, yani az öğrenci derken sınıfındaki kişi sayısı itibariyle. Mesafesine önem veriyoruz, ne bilim mesela karşıya Koç'a göndercem diye göndermem mesela, ee bunlara dikkat ediyorum en çok dikkat ettiğim bunlar. Eğitim kalitesi doğal olarak (DGL11,K,44).

Çocuğu üniversiteden mezun olan 50 yaşındaki kadın katılımcı, üniversite seçiminde kampüsü olan bir üniversite tercih ettiğini, bunu da çocuğunun diğer bölümlerde okuyan öğrenciler ile iletişim içinde olabilmesi ve kişisel gelişimine katkı sağlaması için yaptığını söylemiştir.

Yeditepe'de okudu. Çünkü çok şey geldi, cazip geldi, üst düzey üniversiteler var artık hani lise binası gibi bir caddenin üstünde, öyle yerlerin ben kişisel gelişimine çocukların yardımcı olacağını düşünmüyorum. Çünkü, üniversite demek aslında yani sadece eğitim öğretim değil, hayatı tanıma yeri o yüzden öyle bir kampüs içerisinde olmak insanlarla iletişim içinde olmak, farklı bölümler okuyanlarla bir arada olmak çok önemli diye düşünüyorum. Daha çok onu şeye yönlendirdim kampüs okula yönlendirdim (DGL13,K,50).

Genel itibarıyla bakıldığında dindar grupta yer alan katılımcıların büyük çoğunluğu devlet okulunu tercih ederken, dindar olmayan grupta özel okul tercihi ön plana çıkmıştır. Ayrıca ideolojik gerekçeler (okulun ahlaki eğitim vermesi ya da Atatürkçü olması gibi) katılımcıların tercihlerini belirleyen etkenler arasındadır ki bu da mevcut konunun yeniden üretiminde katkı sağlar niteliktedir.

4.7 Meslek seçimi

Katılımcıların çoğu meslek seçimlerinde tesadüfi koşulların etkili olduğunu söylemişlerdir. 42 yaşında bir şirkette bilgi işlem yöneticisi olarak çalışan bir katılımcı bugün yaptığı işi tesadüfen seçtiğini anlatmış, istediği işi ve kariyeri yapamama sebebini ise iyi bir öğrenci olmamasına ve okulun hayattaki başarı üzerindeki etkisini bilmediği için, gençliğinde okula gereken önemi vermemesine bağlamıştır.

Tesadüfi oldu, mecburiyet de diyebiliriz. Ben iyi okul okumadım. İyi okul okumadığım için de mecburdum aslında, istediğim iş benim zor yani benim, ben sinema yönetmeni falan olmayı istiyordum gençliğimde, iyi filmler çekmek istiyordum, böyle onları da hiçbir zaman başaramıycağımı bildiğim için okula da zaten hep şey gözle baktım, kötü gözle, şimdi çok pişmanım tabi. İyi okul okumayı çok istedim (DGD2,E,42).

Katılımcı bugün içinde bulunduğu sosyal konumunu yetersiz bulduğunu belirtmiş ve bu durumu da zamanında iyi bir okul okumadığından dolayı toplumda kabul gören bir meslek sahibi olamamaya ilişkilendirmiştir. Bu yaklaşım, Bourdieu'nun okul ve mesleğin bireyin sahip olduğu kültürel sermaye ve buna bağlı olarak kendini konumlandığı sosyal ortam bağlamında kilit rol düşüncesini destekler niteliktedir. Burada, yine Bourdieu'nun vurguladığı gibi, sınırların sadece dışarıdan değil aynı zamanda bireyin sosyal dünya algısı ile şekillendiği düşüncesi de akla gelmektedir. Bireyin konumunun neresi olduğuna dair hissiyatı kendini belirli mallardan, kişilerden ve mekanlardan ayırmasına yol açar (Bourdieu, 1984, s. 473). Nitekim aynı katılımcı, bölüm 3.2.1'de bahsedildiği üzere, lokantaya gitmek konusunda da, kendisini lüks lokantalarda rahat hissetmediğini söylemek suretiyle sınırlandırmıştır.

Ama işte biraz da şeydim, kızgındım hocalara falan, o kitaplara, hepsi gereksiz, lüzumsuz, halbuki şimdi düşünüyorum, o çalışan çocukları düşünüyorum, onlarla alay ediyordum ben, şimdi onlar benimle alay ediyorlar, bunu anladım yani. Bunu çok iyi anladım. Şunu çok istedim, bir süre sonra keşke elimde imkan olsa bi böyle iş sahibi olabileceğim bir iş, şey okul okusam, iş sahibi, bitirince işin adı var mühendis, doktor, avukat gibi hani işinin adı var buna çok ihtiyaç duydum. Çok ihtiyaç duydum böyle annesini kaybetmiş bir çocuk düşünün hani böyle trende annesi onu unutmuş gidiyor bir yere çocuk ağlıyor o derece aciz o derece zavallı duruma düştüğüm anlar oldu sırf iyi okul okumadığım için biraz da cesaretsizlikten dolayı o durumlara düştüm (DGD2,E,42).

Aynı katılımcı işin içeriğinden ziyade, etikete verilen önemin, bireyler arasında iş hayatında eşitsizliklere yol açtığını ve bireylerin hak etmedikleri ünvanlara sahip olabildiğini düşündüğünü belirtmiş ve bu durumu eleştirmiştir.

(..)şimdi bakıyorsunuz etrafa bir sürü büyük şirketler, orda çalışan insanlar, hepsinin ünvanları var, şunları var bunları var, yaptıkları işe bakıyorsunuz, gerçekten komik yani bunu gözlemliyorsunuz ve işte bu sıkıyor (DGD2,E,42).

Etiket. Dünya bu yönde, işi yapmak farklı bir şey, işin başında olmak farklı bir şey. İşin başındayken o işi hak etmek çok farklı bir şey, bunlar bizim ülkemizde ve bizim gibi ülkelerde daha zor. Bir süre sonra bu işte yoruyor bizi, bu bilgisayar işi bu iş, çünkü sürekli yenilenen bir iş (DGD2,E,42).

Dindar grupta yer alan iki kadın katılımcı da mesleklerini bilinçli olarak tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

Üniversite tercihini yaparken şöyle olmuştu, biraz detaylı bilgi verim, ben öğretmenlik istiyordum aslında tutturamadım, öğretmen liselerine ek puan verildiği için. Matematik öğretmenliği istiyordum tutturamadım, lisedeki rehberlik öğretmeni de aktüerya diye bir bölüm var bak oda matematik ağırlıklı şöyle güzel meslek, Kanada'da şöyle güzel meslek falan diye anlatınca, iyi yazım diye yazdığım bir bölümdü. Çok dilediğim bir bölüm değildi, hani sigortaya yönelik bir bölüm olduğunu da bilmiyordum (DGD4,K,30).

Dindar grupta yer alan 30 yaşındaki kadın katılımcı, başörtüsü kullandığı için çok fazla seçim şansı olmadığını ve o yüzden de çalıştığı bankayı tercih etmek zorunda kaldığını söylemiştir.

Öyle tesadüf oldu yoksa çocukken bana kalsa ben bankada çalışmak istemiyordum (DGD4,K,30).

(..)üniversitedeyken açtım, mastırda kapandım, yani master'ı zaten çalışırken birlikte yapmıştım, eee çok fazla seçim alanım yoktu, o yüzden zaten bankaya başladım hani çok o da bilinçli bir tercih değildi (DGD3,K, 30).

Dindar grupta yer alan diğer kadın katılımcı ailesinin meslek seçiminde müdahale ederek kendisini belirli yöne kanalize ettiklerini söylemiştir.

Öğretmenlik konusunda destek veriyorlardı onlar tabii başka şeyler de geçmiştir. Turizm otelcilik okumak istemişimdir mesela, ama hayır demişlerdir, eczacılık okumak istemişimdir onun için de hayır demişlerdi, sebebini hatırlamıyorum. Ee ama öğretmenlik okuycam dediğim de desteklemişlerdi (DGD4,K,30).

Bunun yanı sıra yaptıkları meslekleri bilinçli olarak tercih eden katılımcılar da bulunmaktadır.

Bu dünyaya tekrar gelsem sigortacı olurum yine çok severek yapıyorum (DGD8,E,38).

Ben inşaat mühendisiyim normalde. Bugün yapmış olduğum meslek sigortacılık. Sigortacılığı neden seçtim, rahat olduğu için seçtim. İnşaat piyasasında yorulduğum için. Çok da fazla böyle göçebe hayatı yaşamak istemediğim için. Sosyal yaşantım olsun, sosyal hayatıma daha çok önem vereyim diye. Sabit bir yerde evime gidip geleyim, sosyal hayatım olsun daha fazla. Onlara zaman harcıyorum istedim, o yüzden burayı seçtim (DGL1,E,37).

Bir katılımcı ise yaptığı işi tesadüfi olarak seçmiş olmasına rağmen bugün geldiği noktada yapmış olduğu seçimden dolayı mutlu olduğunu söylemiştir.

(..üniversiteden mezun olduktan sonra aklımda sigortacılık vardı, bilinçli bir seçim olduğunu düşünmüyorum ki o dönemde bilinçsiz bir tercih, ee ama sektöre girdiğimde sigortacılığa girdiğimde çok sevdim işi, ee hatta bir dönem sektörden ayrıldım, başka işler de denedim ama sigortacılık eee bana uygun bir işti, o yüzden de tekrar sektöre geri döndüm, uzun zamandır da sigortacılık yapıyorum (DGL3,K,41).

40 yaşındaki bilgi işlem yöneticiliği yapan kadın katılımcı ise, meslek seçimi konusunda bilinçli davranmadığı ve tercihlerinde iyi para kazanmanın önemli bir kriter olduğunu vurgulamıştır. Ancak buna rağmen, ilgi duyduğu başka bir alanda çalışabilir miydi konusunda hep aklında bir soru işareti olduğunu da ifade etmiştir.

Meslek seçimleri konusunda belki de çok bilinçli değildik zamanında, şimdi daha bilinçli olabiliyo hani çocuklar, o zamanlar matematiği çok sevdiğim için seçtim, hani sayısal tarafımın daha ağırlıklı olması sebebiyle, ama sonrasında, baktım ki orda bir bilişime yönelme gibi birşey de var bu bölümde, çok bilişimi seviyorum diye

düşünerek de seçmedim aslında bilişime yönelmeyi, iyi para kazandıracak diye seçtim, ama tabi ki de aslında ilgi duyduğum bir sürü şey olmasına rağmen, ee onlara beni yöneltecek veya kendimin yöneleceği şey veya yani bir fırsat olmadı aslında, mesela hani belki tiyatrocü olmak isterdim veya belki sesim çok iyi onunla ilgili bişiy olabilirdi, eee veya mesela şimdi bazen düşünüyorum modayla ve stille ilgili bişiyler yapsam stil danışmanı olsam diye düşünüyorum ama tabi bunlar düşünceler (DGL4,K,40).

Meslek konusunda en ilginç hikaye, meslek hayatına çaycı olarak başladığı halde bugün bir şirkette üst düzey yönetici ünvanı ile çalışan 50 yaşındaki katılımcıya aittir. Katılımcı bugün geldiği noktayı tesadüfe bağlamıştır ve bugünkü işini çok severek yaptığını belirtmiştir.

Tesadüfler.. çaycılıktan daha iyi oldu, çaycı olarak başladığım bir yerde bir gün muhasebe elemanı alıcaklardı, muhasebe müdürümüz de bir bayandı. Oya abla yaşıyorsa Allah uzun ömür versin, çok sevdiğim birisi, dedim ki benim hoşuma gidiyor bütün sülalem çaycı bende çaycıyım sonuçta masa başında tanıdığım birisi de ok sonuçta bizim köyün de hepsi çaycıdır nerdeyse, dedim ki “ya beni alsanız oraya” çünkü o arada kuryelikte yapıyorum bankaya gidiyorum dekontu alıyorum evrak al bilmem ne, para götürüyorum, makbuz kesmeye yardım ediyorum muhasebeye, “yapabilir misin Necdet?” dediler. “Yapabilirim Oya abla” dedim. Gösterirseniz onların da hoşuna gitti, zaten 15 yaşında bir çocuğum ben o zamanlar daha orta okul talebesi türünde bir şeyim, gittiler o zamanki müdürle konuştular, Okan beyle, O da aynı şeyi söyledi, yapabilecek misin diye, dedim abi yardım ederlerse falan filan, hadi bakalım o zaman dediler, aldılar muhasebeye ve çok hızlı yükseldim çünkü bana bir imkan tanınmıştı, çok hoşuma gitti, eee kendi çevremde farklı bir insan olmuştum herkes çaycıyken ben muhasebeci olucaktım onun hayali bana acayip zevk verdi ve işimi severek yaptım, hala da çok severek yapıyorum eei e işimde de çok çok iyi olduğumu düşünüyorum, hatta bu konuda da hiç tevazu göstermicem çok iyi değilim, çok çok iyiyim yani, eee öyle işte (DGL15,E,50).

4.8. Feminizm üzerine görüşler

Katılımcılara feminizm ile ilgili görüşleri sorulduğunda hemen hemen bütün katılımcılar feminist görüşün kendi görüşleri ile paralel olmadığını dile getirmişlerdir.

Burada dindar ve dindar olmayan grup arasındaki temel fark ise, dindar grubun İslami bakış açısından konuya yaklaşması, dindar olmayan grupta ise daha ziyade konunun kadın değil insan hakları bağlamında ele alınması konusundaki vurgu olmuştur. Her iki grupta yer alan katılımcılar bu sebeplerle feminizme karşıdır.

Feminizm tüm grupların ortak olarak karşı durdukları bir kavram olarak araştırmada öne çıkmıştır. Tüm gruplarda feminizm algısı, kadın haklarının erkek haklarının önüne çıkartıldığı ve kadın erkek eşitliğini savunan bir yaklaşım değil, kadınları yücelten ve erkekleri dışlayan bir yaklaşım olduğu yönündedir.

Anladığım algı kadınların tamamen kendilerini aşırı özgür hissedip eee, merkeze kendilerini koyup ayrı bir özerklik tanımaları gibi anlıyorum. Erkeklerle kadınlar eşitse eşit olmalı, ama feminizm kadınlara daha çok hak ve özgürlük tanıyormuş gibi geliyor, yani erkekler için de başka bir isim vermiş gibi oluyor. Erkek kadın eşit olmalı, ne öyle ne böyle, ama feminizm dediğin zaman kadınları daha ön plana çıkaran, onları gereğinden daha fazla öne çıkaran bir algı olarak gördüğüm için. Belki de şeydir kadınların o ezilmeye karşı durmaları için ekstra bir çalışma olabilir ama ben onu öyle algılamıyorum (DGD10,E,40).

Feminizm tanımına biraz daha böyle ayakları yere basan şekilde kadınların haklarının korunması şeklinde yapsalardı desteklerdim ama feminizm dediğim zaman, onları daha değişik, kendilerini daha da ayrı güçlü, bir güç odağı yapıyormuş gibi hissettiğim için bu kadar olmamalı diyorum (DGD10,E,40).

Dindar grupta feminizm anlayışının İslamiyet ile bağdaşmadığına yönelik düşünceler yaygındır.

Feminizm. Benim tasvip etmediğim bir şey. Uydurma bir şey. Çünkü, kadın hakkını İslamiyet en üst düzeyde tutan bir din her şeyiyle. Feministler bence belalarını istiyorlar, feminizm bence günah, yani günah kadın kadına olduğu için günah zaten karşınıza böyle dominant aaaa ben senle eşitim falan diyen bi tip çıktığında ona hiçbir şey diyemiyorsun zaten bide şey, şimdiki kadınların hepsi zaten feminist öyle de bir durum var yani şu anda yani aileler öyle yetiştiriyor çocuklarını (DGD2,E,42).

(..)kadınla erkek eşit diyor, bu eşitliği her şekilde öne sürüyor, çalışma hayatında eşit, efendime söylüyüm sosyal hayatta eşit, miras hayatında eşit, anlatabiliyor muyum ama İslam şeriatı bunu böyle değerlendirmiyor. İslam şeriatı neye dayalı,

Kuranı Kerim'e dayalı. Kuranı Kerim bunu bu şekilde değerlendirmiyor. Bizim içinde tartışmasız bir şey var, oda Kuran, yani Kuran Müslüman olan bir kişi için tartışmaya açılmaz anlatabiliyor muyum? Ondaki o kurallar, kaideler, çünkü o Allah'ın emri, Allah en iyi şekilde yarattığı insanın mizacını ne şekilde yönetileceğini, ne şekilde şey yapılacağını zaten orda belirtmiş, bunu tartışmak zaten küfür bana sorarsanız (DGD2,E,42).

Feminizmin öyle bir tarafı var tamam siz güç aşılyo, evet, doping veriyoy, ama yan etkileri çok fazla. var (DGD2,E,42).

Feminizm hakkında ne düşünüyorum ya onların kendi düşüncesi tabi ki de benim çok bağdaştığım bir şey değil ama düşünenlerin yanlış bir şey olduğunu düşünmüyorum, yani feministim diyip tamamen erkeklere gard alan öyle düşünüyoy ki, demek ki onu tercih ediyordur (DGD3,K,30).

Çok çeşidi var, yani feminizm aslında bildiğim kadarıyla Marxizm in bağlantılarından birisidir. Yani Marxist çevresinde gelişmiş kendisini bulmuş değişmiş, ayrışma adına bir şeyler yapanların feminizm altında toplanmış (DGD16,E,46).

Yani mesela, Türkiye ve doğu toplumların da feminist akımları olabilir ama Amerika Avrupa gibi ülkelerde artık bu hakları birey olarak edindikleri için çok bir şey ifade etmiyor olması lazım, ama doğu toplumlarında da kadının yeri sıkıntılı olduğu için haklarına bir öncülük, iyimser yaklaşımlar gücün şeyi olabilir. Fakat şimdiye kadar gördüğüm feminist, kendisini feminist diye ifade eden insanların çoğunun gerçekten kendi psikolojik şeylerinde öne çıkması diye, öyle bir gözlemim var yani. Yani bana çok anlamlı bir akım denebilir mi, eğer akımsa çok anlamlı bir akım değil (DGD16,E,46).

Feminizm kadın hakları farklı bir şey inancımız gereği bir kadına verilen bir şey çok farklı ama her kadın feminist falan o konuda fazla bilgim olmadığı için yorum yapmak istemiyorum (DGD8,E,38).

Feminizm hakkında, ee ben kadın ve erkek yaratılış itibariyle sonuçta eşittir, ama ee gerçeğe bakarsanız aslında eşit değillerdir. Birisi daha farklı bir fitratta yaratılmıştır, erkek daha farklı fitratta yaratılmıştır. Yani ikisinin konumu birbirini dengeleyecek şekildedir. Dolayısıyla birinin daha ön plana çıkması veya geri plana çıkması gibi bir şeyin söz konusu olmaması lazım, ikisi de çok değerlidir. Hem kadın hem erkek kendi çapında çok değerlidir. Eğer bu dengeyi biz iyi kavrayabilirsek bence hiçbir sorun kalmaz. Genelde ne oluyor, işte kadınlar belki aşağılanmaya başlayınca onlar ordan tepki veriyorlar, ordan başka bir şey çıkıyor

falan böyle bir şey olmaması lazım. Tabi yani sonuçta insanoğlu olarak insan paydasında eşittir. Ama fizyolojik olarak ne bilim fiziksel olarak tabi ki eşit değil. Eee ama bir bütünün iki parçasıdır (DGD1,E,38).

İslam peygamberinin Veda Hutbesine atıfta bulunan bir başka erkek katılımcı ise feminizm tanımını gereksiz bulduğunu, çoğu zaman evde annesinin sözünün geçtiğinden örnek vererek, insani değerlere önem vermenin esas olduğunu dile getirmiştir.

(..) yaklaşık 1400-1500 yıl öncesinden bahsediyoruz. Eee Avrupa insan hakları bildirgesi, Amerikan insanları bildirgesi daha 1780 küsurlarda okunmuştu, daha ondan 1300 sene önce. Diyordu ki: “Kız çocuklarınıza sahip çıkın. Onları öldürmeyin, onları aşağılamayın, kendinizle bir tutun”. Bunu yanı sıra diyordu “siyahın beyazdan, beyazın siyahtan üstünlüğü yoktur” diyordu. Bundan 1400 yıl sonra işte eee insan hakları bildirgesi çıktı. Ya inanan için veya onun söylediklerine itaat eden birisi için feminizm diye ekstra bir şeyin çıkmasına bile bu laftan sonra gerek kalmıyor bende. Ya sohbetin zaten içerisinde şeyi fark etmişindir. Hani eşimin bazı noktalarda itaat şekilleri geçiyordur, bazı noktalarda da benim kararlarım geçiyordur. Ya bu şey değildir hani eee erkek egemen bir sınıf, kadın egemen bir sınıf. Ya biz her şeyden önce Türk toplumu olarak erkek egemen işte ee daha baba kültürlü bir ev gibi düşünürüz ama ya, yalan, evlerimizde annelerimizin sözü geçer. Benim evimde öyleydi çocukken. Babamdı dışarıya karşı ama içerideki annemdi ya. Annem ne derse döner dolaşır annemin dediği olurdu. Şimdi feminizmi belki bu kadar basite indirgemek de doğru değil, kabul ediyorum. Ama eee ya yok diyorum, ya inanan bir insan için gerçekten inanıyorsa ve inandığını da yaşamaya çalışıyorsa, ya kadının yeri zaten ziyadesiyle kutsal. Onu ayrıca bir unvan, sıfat takıp bir yere oturtmaya ben gerek duymuyorum. Eee sonuçta ana diye tanımlayacak olsan sorumluluğun var, eş diye tanımlayacak olsan sorumluluğun var, kız diye evladın diye tanımlayacak olsan sorumluluğun var. Onlar çok net tanımları bulunmuş ve yeri de ziyadesiyle hani belirginleştirilmiş bir şeyden bahsediyoruz. Onun için de ekstra bir tanıma ben orda bir ihtiyaç duymuyorum (DGD9,E,37).

Bir kısım katılımcı feminizmin kadın haklarına olan vurgusunu anlamsız ve gereksiz bulmaktadır. Bu katılımcıların yaklaşımı insan haklarının temel alındığı noktada kadın hakları vurgusuna gerek olmadığı bu tarz ayrımların başka ayrımları tetikleyeceği yönündedir.

Kadın hakları adı üzerinde kadın hakları da demiyelim insan hakları diyelim. İnsan hakları çok daha kavrayıcı, bu aynı zamanda dini şeyde de, yani mesela İslam dininde kadın haklarına sanki karşısındaymış gibi bir algı oluşturuldu şimdiye kadar maalesef. Bu algıyı beslemek için de çok emek vardı gerçi, ama biz hiç bir şeyi içerik olarak nitelik konusunda sıkıntılarımız olduğu için, İslam'ı da o anlamda yanlış algıladık. İnsan hakları dediğinde, kul hakkı dediğinde, bunlar aslında kadının da erkeğinde haklarının tamamını kapsıyor. Kadının sosyal toplumdaki yeri de zaten insan haklarına eğer sen gerçekten savunup tesis edebiliyorsan, kadın hakkını aramaya gerek yok. E kadın hakkı, bir süre sonra transseksüel hakkı, erkek hakkı, çocuk hakkı, bu şey, fantastik ya, tamamen fantezi (DGD16,E,46).

Ben bu tarz kavramların artık günümüzde olmadığını düşünüyorum. Kadın erkek eşittir zaten. Yani kadına tabi ki de şiddete karşıyım. Herkese, erkeğe şiddete de karşıyım. Ama yani feminizm, yok kadın hakları, erkek hakları da var. Ama insan hakları var yani. Kadın erkek diye artık olmaz yani, en önemli şey insan hakları (DGL1,E,37).

Ya çok ileri düzeyde olmadığı sürece sorun yok kadınların da haklarını koruması doğru ama sonuçta insanların birbirlerine saygı duyması önemli olan. Dolayısıyla birbirine saygı duyan insanlar arasında ne feminizm ne de erkekizm e gerek yok. Herkes toplumdaki yerini, statüsünü, karşısındakinin değerini bilirse böyle bir şeye gerek yok (DGL8,E,48).

Ben öyle düşünmüyorum, yani ezilenlerin hakkını savunuyor gibi, o zaman erkeklerin ezilenlerinin hakkını savunan bir taraf yok ortada. Erkek kadın eşitliğine inanıyorum. Yani erkek daha eşittir, kadın daha eşittir diye inanmıyorum. Erkek ve kadın eşitse gerçekten eşit olması gerektiğini düşünüyorum. Eee tabi ki şiddete ve şeye falan karşıyım ama (DGL10,E,41).

Feminist olmak için feminist olunmaması taraftarıyım ben eşitlikçiyim yani hani erkek ölsün bitsin hepimiz kadınlar daha güçlüyüz falan yaklaşımım yok (DGL11,K,44).

Feminist diye kendini tanımlayanlar çok oraya kayıyor, yani eğer bir etiket arıyorsa kendine ben feministim diye dilleri bile sürçse kayıyorlar o tarafa, o yüzden de evet kadınların desteklenmesi gerektiğini hak ettikleri yere ulaşması gerektiğine inanıyorum, eşitlik olmadığını bende biliyorum. Maalesef erkek egemen bir toplumdayız ve pozitif ayrımcılık olmalı diye düşünüyorum, ama feminist demiyorum kendime (DGL11,K,44).

Yani çok uç olmasa daha iyi olur ya, Feminizm kadın haklarını desteklemesi doğru, yanındayım sonuna kadar ama erkek haklarının da desteklenmesi gerekir bence. İnsan haklarının desteklenmesi gerekir. Feminizm ön plana çıkmasının sebebi kadının bir insan olarak haklarını elde edememesi, o yüzden mecburen feminist gibi olunuyor ama değil aslında, feminizm apayrı bir şey aslında, yani iki cinsin de haklarının eşit verildiği ortamda eee feminizm varsa yanlış, eşitsiz olduğu noktada kadınların desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum (DGL12,K,43).

Çok iddialı bir kelime benim için feminizm ben şey diye bakmıyorum kadın erkek insan hayvan diye bakmıyorum, yani her canlının kendine özgü güzellikleri var çok abartıldığını düşünüyorum bu kadın haklarının, feminizm kadın hakları adı altında daha farklı ezilen kadınları korumaya yönelik bir şey olması gerek yani (DGL13,K,50).

62 yaşındaki profesör ünvanlı katılımcı ise toplumda tüm insanların eşit olduğunu ve buna rağmen feminizmin ortaya çıkıyorsa bunun sebeplerinin araştırılması gerektiğini söylemiştir. Eşitliğin hukuk boyutunda olması gerektiğini, kimsenin kimseye belirli dayatmalar yapamayacağını anlatarak, kadınların doğasında var olan şefkatin, toplumda sürtüşmeleri yok edici etkisi olduğuna inandığını belirtmiştir. Sorunların çözümünü ise alınacak sağlıklı bir eğitime bağlamıştır.

(..)böyle baktığımız zaman eşitlik olmaz, eee, insanların yarısı kadın, diğer yarısını da yetiştiren kadındır. Kadın, ee, her toplumun temel unsurudur, yani hürmet görmesi, saygı görmesi gereken. İşte feministler bunu da kabul etmiyorlar. Biz kadın olduğumuz için mi hürmet mi görcez diye, yanlış bişiy yani, ama bu yalnızlıklar nerden kaynaklanıyor onların kökenine inmek lazım. Kadın anadır, kadın şefkat kahramanıdır, şefkatle cihazlanmış toplumdaki bütün gerginlikleri stresleri ondan sonra sürtüşmeleri yok eden ondan sonra, törpülüyen ve toplumu yaşanabilir hale getiren şefkat kucağıdır, yani ben öyle bakıyorum. Ama bazı insanlar tabi bunu feminizm olarak görebilir, bazı insanlar antifeminist olarak görebilir, yani toplum içerisinde farklı görüşlerden insanlar var. Herşeyi düzeltecek eğitimidir, sağlıklı bir eğitimidir. Söyliyeceklerim bunlar (DGD15,E,62).

37 yaşındaki dindar olmayan grupta yer alan bir diğer katılımcının görüşüne göre ise, kadınların ezilmesinin sebebi yaratılış gereği olarak bunun fiziki güç ile ilintili olmasıdır. Kadınlar zaman içinde doğal olarak ezilmişlerdir anca bu onların buna karşı felsefik bir görüş oluşturmasını gerektirmemektedir.

(..)ama şimdi bu kadınların ezilmesi bir, buna tepki açısından bir felsefik görüş oluşturmayı gerektirmez. Tamam, böyle bir şey var bu, insan yani doğasal bir kural niteliği güçten kaynaklı oluşan bişi. Yani erkekler daha güçlü olduğu için eziyorlar. Kadınlar bi şekilde yani ezilmişler zaman içersinde. Ama güçlü kadınlar da var yani. O fiziksel olarak manada değil. Şey olarak (DGL1,E,37).

Aynı katılımcı kadınların çözüm olarak çalışıp güçlenerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları halinde güçlenebileceklerini söylemiştir.

Kadınlar bence çalışıp özgürlüklerini ekonomik güçlerini kazandıkları takdirde bence kurtulabilirler yani. Yani kadınlar erkeklere göre daha şanslı bence. Çünkü kadınlar erkeklerden daha organize ve hani hedef anlamında bir hedefe ulaşma konusunda daha hızlı hareket edebilirler. Bir kariyer hedefi yapmak istediklerinde daha rahat kariyer hedefine ulaşabilirler. Niye, daha disiplinli. Daha nası diyim bazı şeyleri bilerek ve isteyerek ilerliyorlar. Yani sadece kadınlarda özgüven problemi. Kadınların çoğunda güven yok yani. Baktığımız zaman üst yönetimlerde bi sürü kadınlar var yani. Ekonomik gücünü kazanmış, işte atıyorum belli yerlere gelmiş, kariyer hedeflerine ulaşmış bir sürü kadın var yani. Kadınlar çok güçlü yani (DGL1,E,37).

40 yaşındaki erkek katılımcı ise feminizm hakkında çok bilgisi olmadığı ancak kadınlar böyle bir şey yapıyor ise onları dinlemek gerektiğini dile getirmiştir.

Feminizm, eee bayanların kadın haklarıyla ilgili eee, bir örgütlenmesi şu an aklıma geliyor. Hani bu eee, adı var olan, ama hani böyle yazılı kayıtlı bir örgüt olmadığını biliyorum. Sadece adı var olan bir eee söylem ve bunun üzerine insanların eee bir şeyler yaptığını düşünüyorum (DGL2,E,40).

(..)yanii ee açıkçası çok net bilmiyorum. Sadece bu kadarını biliyorum. Ama ben şunu savunuyorum kendim. Hani eee toplumlarda herkesin hakları olması lazım. Herkes hakkını savunması gerekiyor. Eğer kadınlar böyle bir şeyi yapıyorsa da bir haklılık payı vardır. Onları dinlemek gerektiğini düşünüyorum (DGL2,E,40).

Katılımcılar arasında kadın ve erkeğin doğuştan eşit olmadığına dair görüşler de mevcuttur.

Valla feminizm şöyle, bana bazen boş geliyor. Niye boş geliyor? Kadınlara erkek eşit değil. Niye değil? Bir kere fiziki açıdan bir değiller. Kadının yapabileceği işler var.

Kadın her şeyde başarılı olamaz, mesleki gruplarında kadın cerrahlar başarısız. Erkek cerrahlar daha zekiymiş. Kalp doktoru iyidir, ondan sonra kuaför erkekler daha başarılı, kadınlardan daha güzel yemek yaparlar. İyi lokanta şefleri onları bunları iyi. Kadınların yapabileceği eee, örneğin taksi şoförlüğü kadına göre değil. Onun için bir değiller. He doğru öğretmenlikte bir numara. Hemşirelik, evet bir numara kadınlar bunu başarır (DGL5,K,49).

Destekliyorum ama hani yüzdesel hani yani erkekler bizden kuvvetli onu da kabulleniyorum (DGL6,K,49).

Bir başka kadın katılımcı kadın erkek eşitliğine inandığı halde kendisini feminist olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Feminizmi aşırı bulduğunu ve sorunun aslında Türk toplumunun düşünce yapısından kaynaklandığını dile getirmiştir.

Ben feminist değilim. Kadınla erkeğin ama eşit olduğunu düşünüyorum, yani feminist derken, hani onlar da belki öyle düşünüyolardır ama bazı aşırılıklar var. Ee, ama şöyle bişiy söylüyüm, Türk zihniyetini sevmiyorum. Türk insanlarında kadın erkek eşitliğini çoğunluğu kafalarında, yani sözel olarak söylemeler de kafalarında tam olarak oturtamadıklarının davranışlarından belli olduğunu görüyorum. O yüzden hiç sevmediğim zihniyet, hatta bi gün eş tercih etsem yabancı bir eş tercih edeceğimi de biliyorum yani. Eee, sevmiyorum ön yargılar olduğunu düşünüyorum (DGL4,K,40).

Her şey insanlığın kafasında bitiyö. Daha mantıksal bir bakış açısıyla bakmaları ve insana insan diye, yani bi evrensellikte düşünmeleri gerekiyor. Ama biraz o konuda Türk toplumunun cahil olduğunu düşünüyorum, okumuş olanların bile (DGL4,K,40).

41 yaşındaki kadın katılımcı ise feminizm üzerine çok düşünmemesine rağmen Türk ve Ortadoğu toplumlarında feminizm olgusu çerçevesinde örgütlenmelere ihtiyaç olabileceğini dile getirmiştir.

Çok kafa yorduğum bir konu değil feminizm, eee, yani Türkiye’de feminizm hareketlerini destekliyorum, çünkü kadının çok ezildiğini düşünüyorum Türk toplumunda. Sadece Türk toplumunda değil, özellikle Orta Doğu ülkelerinde eee, kadınların hakları için mücadele eden kuruluşların olması gerektiğini düşünüyorum ama demokratik ülkelerde böyle bir ihtiyacın olduğunu düşünmüyorum. Eee kadın erkek çocuk hayvan hepsinin eee, eşit haklara sahip olması gerektiğini düşünüyorum ama Türkiye’de bu tip örgütlenmelere ihtiyaç var (DGL3,K,41).

Feminizmin Türk toplumuna uygun olmadığını düşünen 49 yaşındaki kadın katılımcı ise ataerkil bir toplum olduğumuzdan dolayı feminizmi benimseme şansımız olmadığı dile getirmiştir.

Ya kadın erkek eşit ha, ne anlamda eşit, evet ben de çalışıyorum o da çalışıyor orda eşitiz yani, o da eve para getiriyor, ben de götürüyorum. Yani ikimizin de bazı hakları olması demek. Türk toplumu içinde olduğumuz için inanmıyorum feminizme. Biz bunu yapamayız ama bir Avrupa toplumu, feminizm bizim topluluğumuza uymuyor ya, çünkü ataerkiliz hımm öyle yetiştiriliyor (DGL5,K,49).

Dindar olmayan grupta şiddetle feminizme karşı olan görüşler de bulunmaktadır.

Aşırı olan her şeye karşıyım bu aşırı uç sivri nokta savunulacak bir tarafı yok. Tabi ki doğru tarafı var ama hayat budur odur öyle bir şey yok. Ben haklıyım, öyle bir şey yok (DGL7,E,51).

Kadın cinayetleri, esasen kadın mağduriyeti olduğunu düşünmüyorum. O kişi mağduriyeti sonuçta ortada kadın cinayeti var diye işte bir takım eee nasıl diyim değerlendirmeler, sınıflandırmalar, yakıştırmalar ortaya çıkıyor ama kadın cinayetinin sebebi kişini kadın olması cinsi olarak değil, o iki kişi arasında yaşanan problemler arasında kaynaklanan bir cinayet o, kişinin kadın olması veya erkek olmasından değil. Bugün mesela haberlerde okudum kadın kocasını boğarak öldürmüş niye o zaman maskülenizm diye bir akım ortaya çıkmıyor, hani erkeklerin pozitif ayrımcılık istiyoruz bizde yani. (DGL9,E,39)

Aşırı tacizci yani, dişi diyorum, feminizm savunucularına bir anlam veremiyorum, eşitliğe inandığım için açıkçası saçma geliyor yani (DGL10,E,41).

Çok sempatik gelmiyor. Gelmiyor yani, aslında bence hani kadın özgürlüğü derken kendilerini ayrıştırıp daha da şey bi noktaya getiriyorlar, yani, ama o şey farklı, dayak yiyen kadınlar, çaresiz kadınlar, onlara yönelik bir akım olduğunu düşünmüyorum feminizmin ben Türkiye'de, ya da öyle bile olsa yerine getiremediklerini düşünüyorum (DGL13,K,50).

Haytap onlardan daha iyi. Hayvan hakları koruyucu derneği gerçekten daha samimi, gidiyorlar kötü barınakları buluyorlar, yardım ediyorlar, yardım topluyorlar

ya hakketten Őu anda feminist kadın, Őiddet gören kadına yönelik hićbir Őey aktif bir Őey gzlemlemiyorum yani (DGL13,K,50).

Bir başka kadın katılımcı ise feminizmin kötü bir Şey olarak algılandığını belirterek feminist olduğunu ama toplumda algılanan feminist imajından daha farklı bir imajı olduğunu söylemiştir ve feminizmin kendine göre tanımını yapmıştır.

Feminist olduğumu düŐünüyorum .Ama feminist derken de, hani bu böyle kötü biŐiy olarak algılanıyor ya yani feminist diyince böyle bir kadın tiplmesi var eee, toplumda direk insanların gözünün önüne gelen eee iŐte tahmin ettin nasıl bir tiplme olduğunu, tabi o tiplmelere hić uymuyorum, yani son derece aslında feminist görünmeyen bir kadını, yani evinde çocuklarıyla aile iliŐkileri anlamında da hić öyle bi tarzım tavrım yok, ama feministim niye diyorum, mesela ben iŐ hayatında da aile ići iliŐkilerimde de Őeyi kesinlikle reddetmiŐ bir kadını, iŐte erkek daha üstündür kadın daha geri plandadır falan. Bunu reddettiğın anda zaten feministsin, herkes feminist erkek de olsa bunu savunan biri feministtir (DGL14,K,47).

Dindar olmayan grupta yer alan iki erkek katılımcı ise kadın haklarına saygılı olduklarını ancak bunun feminizm olgusu üzerinden zaman zaman abartıldığını dile getirmişlerdir.

Haklarına saygılıyım ama bazen abartıyorlar bence yani feministiz bize burda saygı göster, orda göster, öyle bir Őey olamaz, buna inanmıyorum. Kadın erkek eŐtittir bir yere kadar, nasıl bir yere kadar, siz de aynı yaŐtasınız bende aynı yaŐtayım, siz de sağlamsınız bende sağlamım. Ya ben size otobüste yer vermiyorum diye bana kızmaya hakkınız yok, hić hakkınız yok. Feministlerin buna benzer tavır içerisinde, ben öyle düŐünüyorum, yani o feminist denen gruplardan ble iŐte, zaman zaman orda burda dinlediğımız çok sert ve böyle Őeyler yani, acayip kızgınlar yani, ben öyle görüyorum ya da bana öyle imaj, ben öyle imaj edindim, belki ben yanlıŐ düŐünüyorum ama, benim aklımda kalan Őimdi sorduğunuz da bu. Feministlere zel bir ilgim de yok ama kesinlikle karŐı da değilim hićbir insanı cinsiyetinden ya da düŐüncesinden dolayı sućlamam (DGL15,E,50).

Bazen abartıldığını düşünüyorum çünkü Şimdi feminizm ve ya kadın haklarını nerde konuŐtuğunuzla ilgili bir Şey, Şimdi benim gibi bizim olduğumuz sosyal sınıflar içerisinde birilerinin kalkıpta kadın haklarını için ahkam kesmesi bana çok salaka geliyor, çünkü zaten hani benim eşim var çevremdeki kadınların benden daha fazla hakkının olduğunu düşünüyorum, pozitif ayrımcılık denen Şeyi biz zaten

yapıyoruz. Bunu her zaman yapıyoruz ama git başka yerlerde bunun kavgasını ver, kavgasının verileceği yerler var mı, var tabi ki çok, ama bazen şey o ayar kaçınca da saçma noktalara gidip de tepkiye de sebep oluyor (DGL16,E,45).

Feminizme karşı olma konusunda cinsiyet, yaş, eğirim, mesleki statü ya da dinsel görüşünden bağımsız olarak hemen hemen tüm katılımcılar benzer görüşler bildirmiştir. Gerekçeler farklı olsa da varılan noktada tüm katılımcılar feminizmi gereksiz ve hatta zararlı bulmaktadır.

4.9 Katılımcılarda Sınıf Algısı

Katılımcılara kendilerini hangi sınıfa ait gördükleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunun sınıf algısı hem ekonomik hem de sosyal sınıf temeline dayanmaktadır. Çoğu katılımcı kendisini orta sınıfta değerlendirmektedir. Ancak sınıf olgusunu çok daha farklı anlamda algılayan katılımcılar da mevcuttur. Bir katılımcı sınıf konumunu mesleki konum ile özdeşleştirmiş ve kendince bu konuda mütevazı davrandığını ima etmeye çalışmıştır.

Bazen şirketlerde tanışmalar oluyor dışardan geliyor misafirler veya biz gidiyoruz veya başka bir ortamda tanışmalar oluyor, işte herkes birbirinin ne iş yaptığını öğrenmeye çalışıyor, soruyor ne iş yapıyorsunuz diye. E tabi ondan sonra görev ne durumuna geçiyor. Eskilerin bir tabiri vardır bir de Güney Doğuda çok kullanılır 'Biz marabamız' diyoruz tamam mı yani öyle o işe de o gözle baktığımız için çok fazla amir, memur ilişkisi pek bize uymuyor (DGD7,E,50).

Dindar grupta yer alan profesör ünvanlı katılımcı ise, insanın şahsi tercihi ile toplumda kendini konumlandırabileceğini ve bu konumun da bireyin kendinden daha alt seviyedeki insanların yanı olması gerektiğini söylemiştir.

(..)alt sınıfta görmek isterim ve alt sınıftaki insanlarla beraber olmak isterim. Çünkü onlar toplumun çoğunu oluşturuyorlar savadaazam deniyor onlara yani ekseriyetini oluşturuyor. Ekseriyetle, çoğunlukla olmak her zaman iyidir, yani hani diyelim düşünceleri bile yanlış bir düşünce bile olsa sana göre, ama çoğunluğun içerisinde olduğunuz zaman kendinizi daha zengin daha güçlü hissediyorsunuz onlara fikirlerinizi anlatırsınız dinlersiniz eğlenirsiniz ben hayatı iki taraflı öğrenme ve

öğretme olarak görüyorum yani mesleğimizde öyle (DGD15,E,62).

Katılımcılar arasında sahip olduğu maddi olanaklara rağmen, aynı zamanda ait olduğu çevre ve yetiştirildiği aile ortamının etkisi ile kendini orta sınıfta değerlendiren katılımcılar mevcuttur. Bu katılımcılara göre, bireylerin aile kökenleri sınıfsal konumları üzerinde belirleyici niteliktedir.

Hem ekonomik hem kültürel anlamda yani sonuçta sarayda veya şeyde büyümedik geldiğimiz kültür belli, eee, o kültürden kurtulma ihtimali çok zor, öyle bir atmosferde büyümüşüz (DGD8,E,38).

Her halde şey, Anadolu'dan geldiğim için her halde, yani ne kadar gelmek istese de kendimi orta sınıf görücem. Üst sınıfa yakıştıramıyorum yani. Daha yakın hissediyorum yani orta sınıfa (DGD10,E,40).

(..)bir maddi duruma göre ikincisi eee, çevremdeki ve bulunduğum nasıl diyim aileden kaynaklanan bir çevreyle yetiştiğim için o çevreden oluşan bir grupta o da hep orta düzeyde, yani hep kendileri çalışarak bir şeyler kazanmış insanlardan oluşan, yani ne ana babadan gelen zenginlikleri, kalkıpta işte her gün bilmem nerelere restoranlara öyle bir şeyimiz yok, hep böyle tırnaklarımızla bir yerlere gelen insanlarla bir grubuz. Ve öyle insanlarla olmayı seviyorum, doğal insanlar neyi nasıl kazandığını bilen insanlar zorluğu yaşayan insanlar o insanlar daha çok hoşuma gidiyor (DGL5,K,49).

Neye göre bilmiyorum, bu belki de aileyle alakalı bir şey, ee, çünkü kendimi toplum içinde sınıflarken eee, aileden bağımsız düşünemiyorum. Eee, esasen ailemi sınıflandırıyorum, kendimi değil ama o çerçeve de baktığım zaman da orta olarak değerlendiriyorum (DGL9,E,39).

Ailesi Karaman'dan Belçika'ya göç eden ve liseyi Galatasaray Lisesi'nde okuyan bir katılımcı bugünkü sınıfsal konumunu ailesinin konumu ile ilişkilendirmiş ve kendisinin de benzer şekilde kendi çocuğunun sınıfsal konumunu şekillendireceğini söylemiştir. Katılımcının vurgusu aile geçmişinde belki de birkaç kuşak geriden başlayarak şekillenen habitusun, bireyin bugünkü sosyal konumunu belirlediği üzerinedir. Katılımcı böylece kendine göre sosyal hareketliliğin oluşum sürecini de yorumlamıştır.

Tabi ailenin şeyi daha belirleyici oluyor çünkü şey sonuçta insan özünden kopamıyor, sonuçta dünya markasının başkanı da olsam sonuçta Karamanlı bir

öğretmenin çocuğuyum. O beni her zaman tutacak olarak düşünüyorum, he tabi bu benden sonraki jenerasyonlar için esasen insanın statüsü biraz şey oluyor, ee kişinin naptığı esasen kişinin yanındakileri ufak ufak etkilemeye başlıyor. Belki iki üç jenerasyon sonra ortaya çıkıyor bu mesela iki üst jenerasyonu düşündüğümde çok daha farklı bir statü ortaya çıkıyor ama sonuçta ben bugün kendim nerdeyim diye baktığım zaman, neden bugün olduğum noktalardayım diye baktığım zaman bunda da hep taa iki jenerasyon geriden başlayan bazı tohumların sonucu olarak bu noktalarda olduğumu düşünüyorum (DGL9,E,39).

Bir kısım katılımcı sadece maddi olanaklar çerçevesinde değerlendirerek kendilerinin orta sınıfta gördüklerini belirtmişlerdir.

(..) belli bir gelir seviyesinin üzerinde gelire sahibim, ee o yüzden alt sınıf deme şansım yok ee, üst sınıf hiç değilim, çünkü Türkiye'de üst sınıf gerçekten gelir seviyesi çok yüksek bir topluluğu ifade ediyor. Eee, ortalama bir gelirimiz var, bundan kaynaklı tamamen gelir odaklı yaptığım değerlendirme (DGL3,K,41).

Neye göre dediği mi bilmiyorum aslında mesela geçmişte kendi olduğum sınıfa baktığımda şimdi yaptıklarımı üst sınıf olarak değerlendirirdim. Fakat olduğun yerin bir üst sınıfı olduğu için ben de kendime üst sınıf diyemiyorum, üstü var çünkü. Çevremde de var doğal olarak, yatım yok, atım yok falan, arabam kendimin değil diyerek bir şekilde orta sınıf demek istiyorum yani (DGL11,K,44).

Şu anda çalıştığı firmada çaycı olarak işe başlayıp lise ve üniversiteyi dışarıdan bitirerek üst düzey yönetici seviyesine yükselen 50 yaşındaki katılımcının durumu ise sosyal hareketliliğin mümkün olduğuna örnek teşkil eder niteliktedir. Bu katılımcı her ne kadar kendisini ekonomik olarak orta sınıfta değerlendirse de kendisinin aslında sosyal olarak sınıf değiştirmediyi söylemektedir.

Aslında sınıfımı sosyal olarak hiç değiştirmedim tabi, belki maddi imkanlar açısından bakarsanız evet sınıf atladım, Ataşehir'de oturuyorum işte, iyi bir gelirim var, arabam var, bütün imkanlarım var, ama benim sınıfım pek değişmedi. Köy derneği başkanlığı yapıyorum, Köyle hiçbir ilişkim yok çıktığımdan beri, nerdeyse 40 sene oluyor köyden çıktığımdan beri hiçbir ilişkim yok ama köy derneği başkanlığımı ve yıllardır ben bırakmak istedikçe onlar beni bırakmıyorlar, şimdi de turnuvalara katılacak karşı da Kemah köyleri, 38 senedir turnuva düzenliyor o da, Türkiye'de bir ilk, yok yani, 38 senedir devam eden bir sivil toplum kuruluşu (DGL15,E,50).

Bundan başka hem maddi hem de sosyo kültürel açıdan kendisini orta sınıfa değerlendiren katılımcılar da vardır.

Maddi olarak bakarsam ben orta sınıfım. Ama diğer sosyal kültürel açıdan bakarsam onu değerlendirmek bana düşmez her halde, ama yine o anlamda da kendimi orta seviyede görürüm. Hani alçak gönüllü değilim ama uçmuyorum da. Kendi çapımda yeterince bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum. Yeterince değil, doğru değil, her zaman az biliyoruz ama epeyce bir bilgiye sahibim diye bilirim (DGL15,E,50).

Orta sınıf ama tabi, orta sınıf derken Türkiye geneli için söylemiyorum bunu yani Türkiye geneli için belki üst sınıf bile olabiliriz. Eee ama kendi dokunduğum insanlar itibariyle diyim, kendi çevremde gördüğüm birlikte olduğum görüştüğüm insanlar itibariyle ortada görüyorum (DGL14,K,47).

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE SONUÇ

Niteliksel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilen bu çalışmanın bulguları genellenemez ancak yine de İstanbul'da yaşayan çalışan Orta Sınıf profilinden bir kesit sunmaktadır. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Tüketim faaliyeti, kültürel tüketim ve gündelik tüketim olarak iki bölümde ele alınmıştır. Tüketim ile ilgili pratikler orta sınıfın genelinde farklılıklar göstermektedir. Ancak temel kırım dindar ve dindar olmayan grup arasındadır. Tüketime ayrılan tutar, dindar olmayan gruptaki bireylerde daha yüksek iken, dindar grupta tüketime daha az kaynak aktarıldığı bulgulanmıştır. Bu da, katılımcıların benzer işlerde çalıştıklarından dolayı ücretlerinin aynı düzeyde olduğu varsayılarak, dindar grubun tüketimden ziyade tasarrufa yönelik eğilim gösterdiğini düşündürmektedir.

Dindar olmayan grupta yeme içme alışkanlıkları, mutfak alışkanlıkları gibi gündelik tüketim faaliyetlerinde, tüketime ayrılan tutara paralel olarak bazı farklılıklar olsa da genel bir homojenlikten söz edilebilir. Dindar grupta ise, kültürel sermayenin belirleyicilerinden biri olan sosyal köken (aile) ve doğma büyüme içinde yetişilen çevre, tüketim pratiklerinin zenginleşmesinde ana etmen olarak öne çıkmıştır. İyi okullardan mezun katılımcılar arasında İstanbul'da yetişen ve babaları üniversite mezunu olan iki katılımcının tüketim eylemlerinin diğer katılımcılara göre daha fazla ve çeşitli olduğu görülmektedir. Bu da tüketim alışkanlığının aile kökeni ve içinde yetişilen çevresel faktörlerle bağlı olabileceğini gösterir niteliktedir.

Gündelik tüketim pratikleri içinde giyim ve mobilyada marka tercihleri tüm gruplarda benzerlik gösterdiği halde, temel farklılıklar, yeme içme tercihleri ile kozmetik alanlarında ortaya çıkmaktadır.

Yeme içme tercihlerinde her iki grupta da harcama düzeyine bağlı olarak çeşitlilik söz konusudur. Düşük gelir seviyesinde yer alan ve buna bağlı az harcama yapan katılımcılar Türk mutfağı ile sınırlı tercihler ve mütevazı lokantaları tercih ederken, yabancı ülke mutfakları ve lüks mekânlara düşkünlük dindar olmayan ve gelir seviyesi yüksek grupta görülmektedir. Dindar grupta yer alan katılımcılar genel olarak yeme içme tercihlerinde daha tutucu davranmakta, geleneksel mutfakları tercih etmektedirler. Burada dindar grupta sadece iki kadın katılımcı ile görüşme yapıldığını ve hedeflenen altı katılımcıya ulaşamadığı da not edilmesi gereken önemli bir husus olabilir. Zira, dindar olmayan grupta kadın katılımcılar gündelik tüketim alanında daha öne çıkmaktadır. Dindar grubun bu alanda geri kalmasının sebebi kadın katılımcılara ait bulguların eksikliği olabilir. Bu düşüncenin bir sebebi de, dindar grupta yer alan iki kadın katılımcıdan birisinin yeme içme, gezme ve kozmetik tercihleri dindar olmayan grupta yer alan katılımcılar ile benzerlik göstermesidir.

Kültürel tüketim alışkanlıkları da tıpkı gündelik tüketim gibi dindar olmayan grupta daha yoğun ve çeşitlidir. Bunun sebebi gündelik tüketim bulgularında olduğu gibi, yine dindar grup içinde sadece iki kadınla görüşme yapılabilmiş olması olabilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu opera, bale gibi etkinliklerden hoşlanmadıklarını ve alışkanlıkları olmadığını belirtmişlerdir. En fazla rağbet gören kültürel tüketim faaliyeti ise sinemadır. Kültürel tüketim faaliyetlerinin fazla olduğu katılımcılarda katılımcının eğitim seviyesi ile anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir. Ancak, çocukluk döneminde bu faaliyetlere aşina olan katılımcıların yetişkinliğinde de bu alışkanlığı devam ettirdiği de gözlemlenmiştir.

Klasik müzik dinlemeye olan ilgi katılımcılar arasında farklılık gösterse de, gruplardan bağımsız olarak katılımcıların yarısından fazlası klasik müzik dinlediklerini beyan etmişlerdir. Diğer müzik türlerine olan ilgi, dindar ve dindar olmayan grupta değişiklik göstermekle beraber, klasik müzik konusunda tüm katılımcılar benzer bir

yaklaşım sergilemektedirler. Katılımcıların genelinin açıklamalarından klasik müzik dinleme alışkanlığının çocukluk döneminde ya da okul yıllarında kazanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak buna istisna olan beyanlar da vardır. Örneğin, kültürel ve ekonomik sermayesi diğerlerine göre görece daha düşük olan bir katılımcı klasik müziğe çok meraklı olduğunu söylemiştir. Yine yüksek lisans yapmış ve baba mesleği mühendis olan, İstanbul'da doğmuş büyümüş kültürel ve ekonomik sermayesi görece daha yüksek olan bir başka katılımcı ise, klasik müzik sevmediğini anlatmıştır. Katılımcıların bir kısmı klasik müzik dinlemenin belirli bir kültür ve kulak aşinalığı istediği yönünde hem fikirdirler.

Arabesk, hiphop, oyun havası gibi bazı müzik türleri ise katılımcılar tarafından beğenilmeyen ve hatta bazı katılımcılar tarafından tahammül edilemeyen müzikler olarak ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, Bourdieu'nun görüşünden hareket ile, kendi sınıfına ait görülmeyen zevkin dışlanması olarak yorumlanabilir. Ancak, bu yaklaşıma karşı duran ve arabesk müziğin bizim kültürümüzün parçası olduğunu söyleyen ya da arabeske karşı ön yargılı olmadığı halde, sadece tınısını sevmediğini söyleyen katılımcılar da vardır.

Tüm gruplar genelinde eğitim düzeyi, cinsiyet ve mesleki konum ile müzik dinleme tercihleri arasında çok belirgin bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Edebiyat ve şiire olan ilgi ise farklı düzeylerde. Eğitim düzeyi ve okuma alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Dindar ve dindar olmayan grupta düzenli okuma alışkanlığı bulunan katılımcılar mevcuttur. Dindar grupta, ilgi duyulan yazarlar ve okunan kitap türleri daha çok dini temelli eserlere kayarken, dindar olmayan grupta ise daha çok popüler çağdaş yazarlar tercih edilmektedir. Bir grup katılımcı okumaya vakit bulamamaktan şikâyet ederken diğer bir kısmı da görselliğin kitaplardan daha ön plana geçtiği üzerinde durmuştur.

Dindar ve dindar olmayan grup arasındaki temel farklardan biri şiire duyulan ilgi ile alakalıdır. Dindar grupta bir kişi hariç, tüm katılımcılar kitap okuma alışkanlığı olmasa bile şiir sevdiğini ifade ederken, dindar olmayan grupta özellikle kadın

katılımcıların ağırlıklı olduğu bir grup katılımcı Şiire ilgi duymadıklarını ifade etmişlerdir. Bu da dindar grupta edebi türlerden biri olan Şiire verilen anlamın farklı olduğu, belki dini konulardaki yaklaşımlarını destekleyici, başka bir deyişle, ideolojik bir amaç için tercih ediyor olabileceklerini akla getirmektedir. Bu düşünceye gerekçe olabilecek bir argüman, dindar grup katılımcılarından biri tarafından Mehmet Akif Ersoy'un sevilen Őair olarak gösterilmesinin ardında yatan sebep olarak dile getirilmiştir. Katılımcı Mehmet Akif Ersoy'un dili ağır olarak görmesine rağmen İstiklal Marşı'nı başarılı bulduğu için Mehmet Akif'i sevdiğini söylemiştir. Burada katılımcının hoşuna giden ve başarılı olarak bulduğu husus, İstiklal Marşı'nda kullanılan dini semboller ve din temelli üslup olabilir. Şiir seven diğer dindar katılımcılar arasında da bu tür sembolleri Şiirlerinde sıklıkla kullanan Mehmet Akif Ersoy öne çıkmıştır.

Gazete tercihlerinde çoğu katılımcının Şikayet ettiği konu, gazetelerin taraflı siyasi habercilik yapmasıdır. Buna çözüm olarak, bir kısım katılımcı tamamen gazete okumayı bırakırken, bir kısmı da karşıt görüşleri ifade eden gazeteleri bir arada okumayı tercih etmektedir. Bir kısmı da tarafsız olduğuna inandığı gazeteleri okumaktadır. Yine de her iki grup içinde kendi görüşünü destekleyen gazeteleri okumayı tercih ettiğini söyleyen katılımcılar da bulunmaktadır.

Müze, sanat galerisi gibi kültürel mekanları gezmek genelde çoğu katılımcı tarafından sadece seyahat ya da yurt dışı gezilerinde tercih edilen bir alışkanlıktır. Bu da katılımcıların bu tarz faaliyetleri kültürel bir ihtiyaçtan ziyade turistik gezinin bir parçası olarak gördükleri sonucuna varmamıza sebep olabilir.

Televizyon izleme alışkanlıkları ise dindar grupta ağırlıklı haber ve tartışma programları, belgeseller ve nadiren diziler seyretmek ile sınırlı iken, dindar olmayan grupta buna ilaveten yabancı ve Türk dizileri, popüler yarışma programları ile çeşitlilik göstermektedir.

Yaşam tarzları bağlamında incelenen boş zaman alışkanlıklarının kültürel ve ekonomik sermayeden bağımsız şekillendiği gözükmektedir. Çok nadir sayıda katılımcının hobi olarak nitelendirilebilecek bir faaliyet ile uğraştıkları görülmektedir.

Katılımcıların çoğunda düzenli ve yılda birden fazla tatil yapma alışkanlığı vardır. Dindar grup diğer gruba göre daha mütevazı tatilleri tercih etmektedir. Özellikle gelir düzeyi yükseldikçe tatil yapma sıklığı ve alışkanlıkları çeşitlilik kazanmaktadır. Dindar olmayan grupta hafta sonu ile birleştirilen üç dört günlük kısa tatiller yaygındır. Dindar ve dindar olmayan grup arasında bu konudaki temel farklılık dindar grupta tatil için genellikle yurt içi tatil bölgelerinin seçiliyor olmasıdır. İlaveten dindar grupta tatil için “memlekete gitmek” de yaygın görülen bir tercihtir. Dindar olmayan grupta ise yurt dışı tatiller rutin tatil alışkanlıklarının bir parçasıdır.

Katılımcılar arasında düzenli spor kulüplerine üye katılımcılar olsa da düzenli spor yapma alışkanlığı nadirdir. Spor yapma sebepleri ise iyi görünmek, sağlıklı olmak, enerji fazlasını atmak gibi sebeplere bağlanmışlardır. Dindar ve dindar olmayan grup karşılaştırıldığında dindar olmayan grup da spor salonun üyeliği olan katılımcılar daha yoğunluktadır.

Katılımcılar arasında en keskin farklılık politik eğilimler konusunda ortaya çıkmaktadır. Dindar grupta yer alan hemen hemen tüm katılımcılar aralarında görüş farkları olsa da AKP başta olmak üzere, sağ görüşlü partilere yakın dururken, dindar olmayan grupta hiçbir katılımcı sağ görüşlü bir parti lehine görüş beyan etmemiştir. Buna rağmen yakın zamana kadar AKP'yi desteklediği halde, Gülen hareketi ile ters düşme sonrasında, AKP'yi desteklemeyi bırakan katılımcılar da vardır. Somer, AKP ile laik kesim arasındaki çatışmayı iki sınıfın siyaset, ekonomi ve kültürel alandaki çatışması olarak görür (Somer, 2007, s.1275: aktaran Akşit ve ark.,2012, s.56). Burada katılımcılardan edinilen bulgular da bunu destekler niteliktedir. Göle Türkiye'nin modernleşme tarihini Batıcı ve İslamcı akım olarak süregelen iki kültürel modelin mücadelesi olarak yorumlamaktadır (Göle, 2004, s.49: Aktaran Akşit ve ark.,2012, s.46). Araştırmadan edinilen bulgular doğrultusunda dindar ve dindar olmayan grup arasındaki pratikler açısından var olan bu farklılaşma söz konusu mücadelenin devamı olarak yorumlanabilir.

Laiklik ile ilgili görüşleri sorulduğunda dindar grupta yer alan katılımcıların çoğu laikliğe karşı olduğunu beyan ederken, dindar olmayan gruptaki katılımcılar bu soruya laik olduklarını teyid eder şekilde yanıt vermişlerdir. Dindar gruptaki katılımcıların açıklamalarından laiklik kavramını “din olgusunun sosyal hayattan dışlaması” fikri olarak ele aldıkları anlaşılmaktadır. Ancak, dindar olmayan gruptaki algı bu yönde değildir. Bu da, bu konuda kavramsal bir kargaşa olduğunu düşündürmektedir. Somer’e göre, laikler laiklikten din ve devlet işlerinin ayrışmasını İslamcılar ise, din özgürlüğünü anlamaktadır (Somer, 2007, s.1278: aktaran Akşit ve ark. 2012, s.56) Araştırma bulgularından çıkan sonuç bu görüşü doğrular niteliktedir.

Gezi parkı ve Validebağ hareketleri ile ilgili sorularda ise katılımcılar ağırlıklı olarak hükümete yakın olanlar ve karşı olanlar olarak konumlanmıştır. Hükümeti destekleyen katılımcılar eylemlere tamamen karşı dururken, hükümet karşıtı olanlar eylemleri anlamakta ve bir kısmı da destek vermektedir. Katılımcıların ortak oldukları bir husus ise sosyal hareketlerde eylemciler tarafından uygulanabilen şiddet dozunun yüksek ve tasvip edilemez olmasıdır. Buldukları gruptan bağımsız olarak tüm katılımcılar artan şiddete tolerans gösterilemeyeceğini ve böyle bir durumda hareketlere destek vermeyeceklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar arasında algı konusunda tereddüt yaratan bir başka konu ise feminizmdir. Dini görüşünden ve cinsiyetinden bağımsız olarak hemen hemen tüm katılımcılar feminizmi tasvip etmedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu da, feminizm kavramının orta sınıf nezdinde olumsuz bir algısı olduğuna işaret ediyor olabilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, dini görüşlerinden ve cinsiyetlerinden bağımsız olarak, kadın erkek arasında doğuştan gelen farklılıklara dikkat çekmiştir ve bunu feminizme karşı olma sebepleri olarak öne çıkarmıştır. Bu yaklaşım, Bourdieu’nun *Eril Tahakküm* (2001) eserinde vurguladığı, cinsiyetler arası tahakkümün doğallaştırılması, tahakkümün yanlış tanınması ve bu şekilde de tahakkümün yeniden üretilmesi sürecini akla getirmektedir.¹⁰ Zaten, Bourdieu’ya göre (aktaran Bora, 2008) “toplumsal cinsiyetin kendisi de cinsel bir şekilde karakterize edilmiş bir habitustur”.

¹⁰ Tanıl Bora’nın “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek. Erkeklik Çalışmaları için Bir İmkan olarak Pierre Bourdieu” isimli makalesi. Kaynak: <https://istifhane.files.wordpress.com/2010/05/eriltahakkum.pdf> görüntülenme tarihi 29.07.2015

Katılımcıların büyük çoğunluğu meslek seçimlerini tesadüfî gerekçelere bağlamışlardır. Katılımcıların meslekleri baba meslekleri ile karşılaştırıldığında ise, alt gelir grubuna mensup çaycı, şoför, tornacı gibi mesleklere sahip babaların çocuklarının üniversite bitirerek görece daha yüksek maaşlı işlerde çalışmak suretiyle orta sınıfa yükselebilmiş olduğu da gözlemlenmektedir. Bu da gözlemlenen katılımcılar arasında sosyal hareketliliğin mümkün olduğunu göstermektedir. Öte yandan gelir düzeyi yüksek olan ailelere mensup katılımcıların gelir düzeylerini korudukları ve düşürmedikleri de gözlemlenmiştir. Bu da, ekonomik sermayesi yüksek olan ailelerin, bu sermayeyi sonraki kuşaklara ekonomik ya da kültürel sermaye olarak kolaylıkla aktarabildikleri yönünde bir bulgudur.

Sonuç itibarıyla; araştırmaya katılan orta sınıfa mensup katılımcılar arasında gündelik ve kültürel tüketim eylemleri birbirine yakın olmakla beraber, katılımcının tüketime ayırdığı meblağa bağlı olarak çeşitlilik içermektedir. Tüm faaliyetlerde temel ayırım dini görüşe paralel olarak şekillenmektedir. Aynı zamanda gruplar genelinde, kadın katılımcıların tüm gündelik ve kültürel tüketim alanlarında erkeklere göre daha yoğun ve çeşitli aktiviteler sergiledikleri ve bu alanlara daha fazla bütçe ayırdıkları gözlemlenmektedir. Pratikler mesleki statü ve yaşa bağlı olarak fazlaca farklılaşmamaktadır. Bunun sebebi, katılımcıların 45 yaş altı ve üzeri iki gruba ayrılmış olmalarına rağmen, ağırlıklı olarak 30-50 yaş arasında gruplanmış olmaları olabilir. Mevcut örneklerde, 30-50 yaş arasında yer alan katılımcıların yaş farkları tüketim pratiklerini fazlaca etkilememektedir. Tüketim dışında tatil, spor gibi yaşam tarzını ifade eden aktivitelerde ise, aynı şekilde dindar ve dindar olmayan grupların eylemleri farklılaşmaktadır.

En derin farklılık ise, politika alanındadır. Özellikle laiklik konusundaki algı ve anlayış farklılığı, iki grupta belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Katılımcıların ortak görüşü paylaştıkları yazılı ve görsel basının tarafsız olmayışı karşısında sergiledikleri tutum da tüm gruplar arasında homojenlik göstermektedir (örneğin kendi görüşüne uygun gazeteyi okumak ya da hiç okumamak ya da hepsini birlikte okumak gibi). Orta sınıf özelinde kültürel sermaye okullar aracılığıyla ekonomik sermayeye dönüştürülmektedir. Orta sınıf katılımcılar çocuklarının okullarını seçerken onların iyi bir eğitim alarak geleceğini garantilemelerini

hedeflemektedirler. Aynı zamanda, seçilen okulun kendi ideolojik tercihlerini yansıtmaya özen gösteren katılımcılar da vardır ve bu şekilde okul, aynı ideolojik görüşün gelecek nesillere aktarılması ve yeniden üretimi için araç olmaktadır.

Çalışan orta sınıf özelinde 26 kişi ile yapılan bu niteliksel çalışma görüşülen kişiler özelinde bir fikir verse de, ancak daha fazla sayıda katılımcının yer aldığı niceliksel bir çalışma ile desteklendiğinde anlamlı sonuçlar çıkartmak olası olacaktır. Ayrıca, tam anlamıyla Bourdieu perspektifinden bakabilmek için alt ve üst sınıfları da araştırmaya dahil etmek fayda sağlayacaktır. Zira, Bourdieu'ya göre, farklı sınıflara mensup bireylerin sergilediği pratikler, ancak birbirleriyle karşılaştırıldığında anlam ifade etmektedir. Mevcut analizde, dini inançların orta sınıflar arasında kültürel ve ekonomik sermayeden bağımsız olarak önemli bir "ayırım" kriteri olarak durduğu aşıkardır. Burada dinin siyaset ile olan yakın ilişkisi de dikkat çekicidir.

KAYNAKLAR

- Akşit, B. & Şentürk, R. & Küçükkural, Ö. & Cengiz, K. Ş. (2012). *Türkiye'de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Aron, R. (1992). *Sınıf Mücadelesi*. İstanbul: Dergah.
- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Arun, Ö. (2012). Cultivated Citizens? Cultural Capital, class, gender and generations in contemporary Turkey. *METU Studies in Development Vol.39*, 283-302.
- Arun, Ö. (2013). Rafine Beğeniler ya da Sıradan Hazlar? Türkiye'de Beğenin, Ortamın ve Tüketimin Analizine İlişkin bir Model. *Kültür ve İletişim 16(2)*, 45-72.
- Arun, Ö. (2014). İnce Zevkler, Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları. *Cogito*, 76, 167-191.
- Bora, A. (2012). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (2004). *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2005). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. A. (1993). *The Political Economy of Structural Adjustment: The Turkish Case*. IDRC Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Bottero, W. (2005). *Stratification. Social Division and Inequality*. Oxon: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. Great Britain: TJ International.
- Bourdieu, P. (1985). Social Space and the Genesis of Groups. *Theory of Society*, 14.6, 723-744.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. (. Richardson içinde, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1987). *Choses dites*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1990a). *The Logic of Practice*. USA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1990b). *In Other Words*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field Of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996). *The Rules Of Art*. California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1997). *Meditations Pascalennes*. Paris: Editions du Seuil.

- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory Of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine Domination*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. (2006). The Forms of Capital. H. & Lauder içinde, *Education, Globalization and Social Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. W. (2004). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Breen, R. (2014). Neo Weberci Sınıf Analizinin Esasları. E. (. Wright içinde, *Sınıf Analizine Yaklaşımlar* (s. 49-72). Ankara: Notabene Yayıncılık.
- Calhoun, C. (2010). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. *Ocak ve Zanaat* (s. 77-129). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Carchedi, G. (2006). On the economic identification of new middle class, 4.1. *Economy And Society* , 1-86 .
- Çeğin, G. &. (2010). *Ocak Ve Zanaat*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Easterly, W. (2001). The Middle Class Consensus and Economic Development, s,6. *Journal of Economic Growth*, s: 317-335.
- Erikson, R. G. (1992). *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies* . Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, A. (2000). *Sociology*. Ankara: Ayraç.
- Giddens, A. (Toplumun Kuruluşu: Yapılaşma Kuramının Ana Hatları). 1999. Ankara: Bilim Ve Sanat.
- Goldthorpe, J. (2000). *On Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Göle, N. (2004). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Grenfell, M. (. (2008). *Key Concepts of Bourdieu*. UK: Acumen.
- Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı. *SBE Dergi Erciyes Üniversitesi*, 38.sayı, 62-82.
- Holliday, A. (2002). *Doing and Writing Qualitative Research*. London: Sage Pub.
- Kalaycıoğlu S.& Kardam, F. T. (1998). Türkiye İçin Bir Sosyoekonomik Statü Ölçütü Geliştirme Yönünde Yaklaşım ve Denemeler. *Toplum ve Hekim*, 13, s2.
- Karademir, I. (2009). *Farklılaşan Yeni Orta Sınıflık Halleri: Ankara Şehri Üzerine Örnek Çalışma*. Ankara: Orta Doğu Teknik Ün. Yüksek Lisans Tezi.
- Karpat, H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kaya, A. (2010). Pierre Bourdieu'nun Pratik Kavramının Kilidi: Alan Kavramı. *Ocak ve Zanaat* (s. 397-419). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Keyder, Ç. (2013). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. (2005). *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı bir Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Küçükömer, I. (2012). *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Layder, D. (1997). *Modern Social Theory: Key Debates and New Directions*. London : UCL Press.
- Lenski, G. (1997). *Power and Privilege. A Theory of Social Stratification*. New York: Mc Graw Hill.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Marx, K. &. (1971). *The Communist Manifesto (Ed.Striuk, D.)*. New York: International.
- Marx, K. (1967). *Capital Vol II*. New York: International Publishers.
- Moore, R. (2008). Capital. *Key Concepts of Bourdieu* (s. 101-119). içinde UK: Acumen.
- Neuman, W. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I-II*. Ankara: Yayın Odası.
- Öztimur, N. (2010). Feminist Teoride Pierre Bourdieu tartışmaları. *Ocak ve Zanaat* (s. 581-604). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Polama, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Gündoğan.
- Somer, M. (2007). Moderate Islam and Secularist Opposition in Turkey: Implications for the World, Muslims and Secular Democracy. *Third World Quarterly*, 28/7, 1278.
- Swartz, D. (1997). *Culture and Power*. USA: The University of Chicago Press.
- Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Ankara: Agora Kitaplığı.
- Touraine, A. (1995). *Modernliğin Eleştirisi*. İstanbul: YKB,2b.
- Turner, B. (2000). *Statü*. Ankara: Doruk.
- Turner, J. &. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Ünal, A. (2010). Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji. *Ocak ve Zanaat* (s. 161-185). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Ünal, A. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik*. İstanbul: Birleşik Yayınevi.
- Wacquant, L. (1989). Toward A Reflexive Sociology. A workshop with Pierre Bourdieu. *Sociological Theory* 7-1, 26-63.
- Wacquant, L. (2010). Pierre Bourdieu Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. *Ocak ve Zanaat* (s. 53-56). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Wallace, R. &. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. İzmir: Punto.
- Webb, J. &. (2002). *Understanding Bourdieu*. Australia: Allen&Unwin.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society* (Ed. Roth G.& Wittich C.). USA: Regents of the University of California.
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Weininger, E. (2010). Bourdieu'nun Sınıf Analizinin Esasları. *Ocak ve Zanaat* (s. 111-156). içinde Ankara: Notebene.
- Wright, E. (. (2014). *Sınıf Analizine Yaklaşımlar*. Ankara: Notabene Yayıncılık.
- Wright, E. (2004). *Class Counts (Student Edition)*. UK: Cambridge University Press.
- Yıldırım, C. (2012). Orta Sınıfa İktisadi Yaklaşım. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7, 1, 69-86.

EKLER

EK1

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA SINIFIN TÜKETİM EĞİLİM, BEĞENİ VE ALIŞKANLIKLARININ BOURDIEU
PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ :
YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL 2015

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVESİ

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı:

Tanıtım

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin saati ve süresi:

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buluyorlar mı? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Genel Bilgiler

Cinsiyet	Kadın ☐	Erkek ☐							
Mesleki Baba Mesleği	Avukat ☐	Mühendis ☐	İşletme/İktisat/Finans ☐	Diğer (İtf belirtiniz) ☐					
Doğum Yılı	Doğum Yeri								
Medeni Hali	Evli ☐	Bekar ☐	Çocuk Sayısı						
Eğitim Durumu	Lise mezunu ☐	Üniversite ☐	Lisansüstü ☐	Lise altı ☐					
Lise/Ünv Adı									
Oturulan semt									
Oturulan evin tipi	Lüks site ☐	Müstakil ev ☐	Site ☐	Apartman dairesi ☐	Diğer (İtf belirtiniz) ☐				
Kaç yıldır bu semtte yaşıyor?									
Aylık tüketime ayrılan tutar?	1999 TL altı ☐	2000-4999 TL arası ☐	5000 TL- 9999 TL arası ☐	10000 TL ve üzeri ☐					
Yabancı Dil Bilgisi	İngilizce ☐	Almanca ☐	Fransızca ☐	Diğer (İtf belirtiniz) ☐					
	Düze yi ☐	İyi ☐	Orta ☐	Az ☐					

I. TÜKETİM TERCİHLERİ

1. Yeme içme tercihleri

- Siz ya da eşiniz mutfak alışverişinizi nereden yaparsınız? Neden?
- Mutfak harcamalarınızın aylık yaklaşık tutarı ne kadar?
- Mutfağınızda en fazla sıklıkta pişen yemekler nelerdir? Yemekte misafiriniz olduğunda ne ikram ederseniz?
- Ortalama olarak hangi sıklıkta dışarda yemek yersiniz? Örn: haftada 1, ayda 1 vs.
 - En sık gittiğiniz restaurantlar?
 - Türk mutfağı dışında sevdiğiniz ülke mutfakları ve yemekler
 - Alkollü içki tüketir misiniz? Tercih ettiğiniz markalar?

2. Giyim tercihleri

- Aylık giyim harcamalarınızın tutarı yaklaşık ne kadar?
- Giyim alışverişlerinizde özellikle tercih ettiğiniz bir marka var mı? Varsa hangileri? Neden?
- Giyim tarzınız hakkında ne söyleyebilirsiniz? (Spor, klasik vs)
- Alışverişlerinizi nereden yaparsınız? Alışveriş merkezi? Butik? Vs? Tercihlerinizi neler etkiler?

3. Mobilya Tercihleri

- Ev dekorasyon tarzınızı nasıl tanımlarsınız? Modern, klasik, country vs.
- Mobilya alışverişlerinizi nereden yaptınız?
- Aşağıdakiler arasında evinizde olmayan var mı? Plazma ya da LCD TV, çamaşır makinası, bulaşık makinası, mikro dalga, fırın, bilgisayar.

4. Diğer tüketim tercihleri

- Cep telefonunuz var mı? Markası?
- Kendinize ait dizüstü bilgisayar ya da tabletiniz var mı?
- Arabanız var mı? Markası nedir?
- Kozmetik kullanıyor musunuz? Ne sıklıkta? Hangi markalar?
- Kuaföre ne sıklıkta gidersiniz? Aylık kuaför harcamalarınızın tutarı yaklaşık ne kadar?
- Çocuğunuzun okul tercihini neye göre yaptınız?

II. SANATSAL& EDEBİ BEĞENİ VE ZEVLER

5. Tiyatro, opera veya baleye gider misiniz? Ne sıklıkta? En son gittiğiniz 3 gösteri hangileridir?

6. Dinlemeyi sevdiğiniz müzik türü(klasik, rock, pop, arabesk, halk müziği vs.) ve sevdiğiniz sanatçılar, gruplar.

- Klasik müzik dinler misiniz? Klasik müzik hakkında ne düşünüyorsunuz? En sevdiğiniz besteciler ve eserleri.

- b. Klasik Türk müziği dinler misiniz? En sevdiğiniz besteciler,yorumcular ve eserleri.
- 7. Kitap okur musunuz? Ayda kaç kitap? En son okuduğunuz 3 kitabı sayınız.**
- En beğendiğiniz yerli ve yabancı yazarlar kimler?
 - Şiir sever misiniz? En beğendiğiniz şairler kimler.
 - Dergi okuma alışkanlığınız var mı? Hangi dergiler.
 - Gazete okur musunuz? Hangileri?
 - Yabancı yayınları takip eder misiniz? Hangileri?
 - İnternette düzenli takip ettiğiniz yayınlar var mı? Blog vs.
- 8. Sinemaya ne sıklıkta gidirsiniz? En son gittiğiniz film? En çok hangi tür filmleri seversiniz?**
- 9. Müze ya da sanat galerilerine sıklıkla gider misiniz? Gitmiş olduklarınızı sayınız.**

III. BOŞ ZAMAN ALIŞKANLIKLARI VE HOBİLER

- 10. Spor yapıyor musunuz? Hangi sporlar? Ne kadar zaman ayırıyorsunuz?**
- Spor yapma sebebiniz nedir?
 - Bir spor salonuna üye misiniz? Neden özellikle orayı seçtiniz?
 - Spor müsabakalarını düzenli olarak izler misiniz?
 - Taraftarı olduğunuz bir takım var mı?
- 11. Yılda kaç kez tatile gidersiniz?**
- Tatil yeri seçimlerinizi neye göre yapıyorsunuz?
 - Yılda kaç kez yurt dışına çıkıyorsunuz? En son gittiğiniz 3 ülke?
 - Yurt içinde tatil için nereleri tercih ediyorsunuz? En son gittiğiniz 3 yer?
- 12. Televizyon seyredersiniz? Ne sıklıkta? En beğendiğiniz dizi, TV programı hangisi? Genellikle hangi kanalları izlersiniz?**
- 13. Kişisel gelişim ile ilgili harcama yapıyor musunuz?(internet üzerinden yapılanlar dahil)**
- 14. Şans oyunlarını para yatırır mısınız? Aylık yaklaşık ne kadar?**
- 15. Evcil hayvanınız var mı? Neden tercih ettiniz?**
- 16. Diğer hobiler?**

IV. KİŞİSEL SORULAR

- 17. Toplumsal sınıflar kavramı size ne çağırıştırıyor? Kendinizi hangi toplumsal kategoride ya da sınıfa ait görüyorsunuz?**
- 18. Bugün yapmış olduğunuz mesleği neden seçtiniz?**
- 19. Sosyal medyayı aktif olarak kullanıyor musunuz? Hangileri?**

20. Kendinizi bir dine bağlı olarak tanımlar mısınız? Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız?
21. Laiklik ile ilgili düşünceleriniz nedir? Kendinizi "laik" olarak tanımlar mısınız?
22. Kendinizi birkaç kelime ile tanıtabilseydiniz hangi kelimeler ile tanımlarsınız?
23. Politik olarak kendinizi yakın hissettiğiniz parti hangisi? En beğendiğiniz politikacı kim?
24. Feminizm hakkında ne düşünöyorsunuz?
25. Yakın dönemde yaşanan Gezi, Validebağ gibi toplumsal hareketlerle ilgili görüşleriniz nedir? Destekliyor musunuz?
26. İnternette alışveriş yapar mısınız? Hangi tür ürünleri internette almayı tercih edersiniz? İnternet üzerinden online oynanan oyunlar ile ilgileniyor musunuz? Evetse hangileri? Bu oyunlar için harcama yapar mısınız?

Gözlemcinin Doldurması Gereken Kısım

1. Görüşme yapılan ortam hakkında bilgi(ev ya da ofis ortamı ise mobilya, dekorasyon tarzı vs)
2. Görüşme yapılan kişinin konuşma tarzı, aksanı, kullandığı dil ve beden dili hakkında gözlemler
3. Görüşme yapılan kişinin genel görünüşü, giyim tarzı, saç modeli hakkında gözlemler.

Gözlemcinin Doldurması Gereken Kısım

- 1.Görüşme yapılan ortam hakkında bilgi(ev ya da ofis ortamı ise mobilya, dekorasyon tarzı vs)
- 2.Görüşme yapılan kişinin konuşma tarzı, aksanı, kullandığı dil ve beden dili hakkında gözlemler
- 3.Görüşme yapılan kişinin genel görünüşü, giyim tarzı, saç modeli hakkında gözlemler.

Senaryo örneği

Didem : Merhaba, öncelikle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkürler
Zeynep : (gülümsüyor) Rica ederim.
Didem : Öncelikle sizi tanıyabilir miyiz?
Zeynep : (neşeli bir ifade ile) Tabii, 1975 İstanbul doğumluyum....

EK 3

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
**ORTA SINIFIN TÜKETİM EĞİLİM, BEĞENİ VE ALIŞKANLIKLARININ BOURDIEU
PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ :**
YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL 2014

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME VERİ ANALİZİ FORMU

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı : Didem Yemenciler Keleş

Senaryonun kim tarafından yapıldığı : Didem Yemenciler Keleş

Tanıtım

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin saati ve süresi:

Senaryonun kimler tarafından hazırlandığı:

Adı ve Soyadı: Didem Yemenciler Keleş

Senaryo hazırlama tarihi:

Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Veri analizinin kimler tarafından hazırlandığı:

Adı ve Soyadı: Didem Yemenciler Keleş

Veri analizi tarihi:

Veri analizinin saati ve süresi:

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buluyorlar mı? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Genel Bilgiler

Cinsiyet		Kadın	☐	Erkek	☐								
Meslek		Avukat	☐	Mühendis	☐	İşletme/İktisat/Finans	☐	Diğer (İtf belirtiniz)	☐				
Baba Mesleği		Avukat	☐	Mühendis	☐	İşletme/İktisat/Finans	☐	Diğer (İtf belirtiniz)	☐				
Doğum Yılı		Doğum Yeri											
Medeni Hali		Evli	☐	Bekar	☐	Çocuk Sayısı							
Eğitim Durumu		Lise mezunu	☐	Üniversite	☐	Lisansüstü	☐	Lise altı	☐				
Lise/Ünv Adı													
Oturulan semt													
Oturulan evin tipi		Lüks site	☐	Müstakil ev	☐	Site	☐	Apartman dairesi	☐	Diğer (İtf belirtiniz)	☐		
Kaç yıldır bu semtte yaşıyor?													
Aylık tüketime ayrılan tutar?		1999 TL altı	☐	2000-4999 TL arası	☐	5000 TL- 9999 TL arası	☐	10000 TL ve üzeri	☐				
Yabancı Dil Bilgisi		İngilizce	☐	Almanca	☐	Fransızca	☐	Diğer (İtf belirtiniz)	☐				
		Düzeği	İyi	☐	Orta	☐	Az	☐					

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı ve değilse nedenleri hakkında bilgi:

EK 4

Tablo B.: Detaylı Katılımcı Bilgi Tablosu

DG Kodu	Cinsiyet E/K	45 yaş altı? E/H	Dindar E/H	Meslek	Baba Mesleği	Üniversite	Lise	Yapıldığı İş	Çalıştığı sektör	Orduğu semt	Doğum Yeri	Medeni Hali E/B	Doğum Yılı	Çocuk Sayısı	Aylık Tüketim(TL)
DGL1	E	E	H	İnşaat Mühendisi	Öğretmen	İTÜ	Bornova Lisesi	Hasar Yetkilisi	Sigorta	Kızıltoprak	İzmir	B	1977	YOK	2000-5000
DGL2	E	E	H	İşletmeci	İşçi emeklisi	Marmara	Avclar Teknik	Müşteri Temsilcisi	Banka	Kartal	İzmir	E	1975	1	2000 altı
DGL3	K	E	H	İşletmeci	Öğretmen	İstanbul Üniv	Lüleburgaz Lisesi	Hasar Müdürü	Sigorta	Çekmeköy	Tekirdağ	E	1974	1	5000-10000
DGL4	K	E	H	Matematik Mühendisi	Matbaacı	Yıldız Teknik	Bakırköy Lisesi	Bilgi İşlem Yöneticisi	Sigorta	Ataşehir	İstanbul	B	1975	1	5000-10000
DGL5	K	H	H	Eski çağ dilleri	Tornacı	Ankara Üniv	Keçiören Lisesi	Acente Yetkilisi	Sigorta	Göztepe	Ankara	E	1966	1	2000-5000
DGL6	K	H	H	Endüstri Mühendisi	Doktor	Anadolu Üniv-Ege Üniv. YL	Karşıyaka Lisesi	Banka Satış Yöneticisi	Sigorta	Ataşehir	İzmir	E	1966	2	5000-10000
DGL7	E	H	H	Maliye	Şöför	Uludağ	Çan Lisesi	Bankacı	Banka	Beyliközü	Çanakkale	E	1963	1	2000-5000
DGL8	E	H	H	Ekonomist	Memur	Anadolu Üniv	Bahçeçevler Lisesi	Muhasebe Yöneticisi	Demir Çelik	Kosuyolu	Rize	E	1967	2	
DGL9	E	E	H	İşletmeci	Öğretmen	İstanbul Üniv (YL-Doktora dvm)	Galatasaray	Genel Müdür yardımcısı	Sigorta	Bakırköy	Karaman	E	1976	1	2000-5000
DGL10	E	E	H	İnşaat Mühendisi	İnşaat Mühendisi	İTÜ	İstanbul Erkek Lisesi	Teknik Müdür	Sigorta	Göztepe	İstanbul	E	1974	1	5000-10000
DGL11	K	E	H	Avukat	Tekniker	İstanbul Üniv	Şehremini Lisesi	İnsan kaynakları Direktörü	Sigorta	Kemerburgaz	İstanbul	E	1971	1	10000 üzeri
DGL12	K	E	H	Biyoloji öğretmenliği	Eczacı	Marmara(YS Bankacılık)	Kadıköy Anadolu Lisesi	Bnka Şube Müdürü	Banka	Ataşehir	İstanbul	B	1972	YOK	2000-5000
DGL13	K	H	H	Ekonomisti	Makina Müh	ODTÜ		Genel Müdür yardımcısı	Sigorta	Ataşehir	Ankara	B	1965	1	5000-10000
DGL14	K	H	H	Uluslararası ilişkiler	Bankacı	Boğaziçi Üniv	Güven Lisesi	Direktör	Sigorta	Maslak	Ankara	E	1968	2	10000 üzeri
DGL15	E	H	H	Ekonomist	Çaycı	Anadolu	Kabataş Ticaret/dışardan	İç denetim direktörü	Demir Çelik	Ataşehir	Erzincan	E	1965	YOK	2000-5000
DGL16	E	H	H	Gemi İnşaat Mühendisi Elektronik ve	Esnaf	İTÜ	Dumlupınar Lisesi	Genel Müdür yardımcısı	Sigorta	Çekmeköy	Mersin	E	1970	YOK	2000-5000
DGD1	E	E	E	Haberleşme Müh.	Ziraat Müh	İTÜ	Tefenik İK lisesi	Bilgi İşlem Yöneticisi	Banka	Kartal	Burdur	E	1977	1	2000-5000
DGD2	E	E	E	Ekonomist	PTT memuru	Anadolu	Meslek	Bilgi İşlem Şefi	Gıda	Kurtköy	Amasya	E	1973	1	2000 altı
DGD3	K	E	E	İşletmeci(yüksek lisans ekonomi)	Makina Müh	Boğaziçi Üniv	Adile Mermerci Anadolu	Yetkili	Banka	Kartal	İstanbul	H	1985	YOK	2000-5000
DGD4	K	E	E	Aktüerya	Şöför	Marmara	B.Feyyaz Lisesi	Sigorta Operasyon Yetkilisi	Banka	Beykoz	Cide	E	1985	1	2000-5000
DGD7	E	H	E	İşletme	Marangoz	Seiçuk Üniv	Neveşehir Lisesi	Denetim Müdürü	Gıda	Kavacık	Konya	E	1965	1	2000-5000
DGD8	E	E	E	Sigortacı	Memur	İstanbul Üniv	Vefa Lisesi	Acenteler Müdürü	Sigorta	G.osmanpaşa	İstanbul	E	1977	2	2000-5000
DGD9	E	E	E	Kamu Yönetimi	Memur	İstanbul Üniv	Erzurum Lisesi	Şube müdürü	Banka	Kartal	Erzurum	E	1977	1	2000-5000
DGD10	E	E	E	Matematik	Elektronik Müh	Boğaziçi Üniv	İzmir Fen Lisesi	Genel Müdür	Banka	Bulgurlu	Konya	B	1975	1	2000-5000
DGD15	E	H	E	Makine Mühendisi (prof)	Çiftçi	Karadeniz Teknik- (doktora ing)		Yönetim Kurulu Danışmanı	Gıda	Beykoz	Erzurum	E	1953	4	2000-5000
DGD16	E	H	E	Ekonomist	Elektrik Teknisyeni	Marmara	Deniz Lisesi (askeri)	Bölüm Başkanı	Banka	Şerifali	Sivas	E	1969	2	2000-5000

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında İstanbul'da doğdu. Lise eğitimini Kadıköy Anadolu Lisesinde 1990 yılında tamamladı. 1994 yılında Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümünden mezun oldu. Kariyerine sigortacılık alanında devam ederek çeşitli uluslararası şirketlerde görev yaptı. Halen Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Yüksek Lisans yapmaktadır. Eş zamanlı olarak İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesinde Felsefe Bölümü 2. Sınıf öğrencisidir.